

Succesfactoren voor leefbare wijken

Verslag van een ervaringsonderzoek

Reflecties over de lokale samenleving

RIMO Limburg i.s.m. Buurtopbouwwerk Meulenberg, Opbouwwerk Noord-Limburg en Stebo

Inhoud

- I. Inleiding
- II. Leefbaarheid in Limburgse mijncités en sociale woonwijken
- III. Een ervaringsonderzoek in negen wijken
- IV. Resultaten & reflecties
 - A. Succesfactoren
 - 1. Sociale kwaliteit en capaciteit
 - 2. Open communicatie tussen instituties en bewoners
 - 3. Meervoudige aanpak
 - B. Cruciale actoren
 - 1. Bewoners
 - 2. Een samenspel van politieke, institutionele en sociale actoren
 - 3. Sociale professionals: ondersteuners van kwetsbare groepen
 - 4. Gemeente en OCMW: gangmakers van het lokaal welzijnsbeleid
 - 5. De sociale huisvestingsmaatschappij: meer dan een huisbaas
 - 6. Politie en justitie in een ondersteunende rol
 - 7. Scholen en schoolopbouwwerk
 - C. Randvoorwaarden
 - 1. Middelen
 - 2. Samenwerken in autonomie
 - 3. Een volgehouden aanpak
 - D. Uitdagingen voor samenlevingsopbouw
 - 1. Opbouwwerk moet het beste uit de mensen halen
 - 2. Intercultureel samenleven bevorderen:
 - a. Allochtonen zijn actieve partners in de wijk
 - b. Samenleven met verschillende culturen: uitdagingen voor opbouwwerk en lokale overheid
 - 3. Socio-economische aspecten van leefbaarheid
 - a. Werk, ondernemerschap en wonen
 - b. Buurtdiensten
 - 4. Empowerment en vorming van actieve huurders
 - 5. Werken aan positieve beeldvorming
 - 6. Beleid beïnvloeden
 - E. Uitdagingen voor lokaal beleid
 - 1. duurzame structuren en systemen voor wijkaanpak
 - 2. Interactieve beleidsvoering
- V. Samenvatting
- VI. Bijlage: lijst van geïnterviewde personen

I. INLEIDING

Werken aan leefbare wijken: het Limburgs opbouwwerk maakt een balans op

RIMO Limburg werkt ruim 10 jaar aan de aanpak van leefbaarheid in achtergestelde wijken. Andere opbouwwerkorganisaties in de regio zijn er nog veel langer mee bezig. Voldoet onze aanpak of moeten we andere accenten leggen? De 'programmagroep leefbaarheid' van RIMO Limburg achtte de tijd rijp voor een kritische evaluatie.

Leefbaarheid heeft te maken met veel verschillende facetten: woningen en woonomgeving, ruimtelijke kwaliteit, sociale samenhang, veiligheid, concentratie van risico's en achterstandskenmerken, voorzieningenniveau, enz. De aanpak bestaat dan ook uit een mix van maatregelen. Maar welke factoren zijn bepalend voor succes? Welke aanpak kan echt een verschil maken? Welke actoren hebben de belangrijkste hefboomen in handen? Welke randvoorwaarden zijn essentieel?

Deze en andere vragen hebben we voorgelegd aan een hele reeks direct betrokkenen: burgemeesters, schepenen, politiemensen, sociale huisvestingsmaatschappijen, bewoners, buurt- en opbouwwerkers, straathoekwerkers, enz. Het materiaal dat we doorheen deze interviews verzamelden, hebben we voorgelegd aan een groep deskundigen van divers pluimage. Het resultaat van deze reflectieronde presenteren we in deze brochure.

Eerst situeren we de leefbaarheidsproblematiek in Limburgse wijken in een historische context. Vervolgens beschrijven we de methodische aanpak van het ervaringsonderzoek. Dan komen we aan de inhoudelijke kernelementen die we bijhouden uit het onderzoek en de reflectieronde. We belichten succesfactoren, cruciale actoren en randvoorwaarden voor het werken aan leefbare wijken. We formuleren ook uitdagingen voor samenlevingsopbouw en lokaal beleid. Ter afronding vindt u een samenvatting.

De inhoudelijke kernelementen illustreren we met fragmenten uit de interviews met de bevoorrechte getuigen en met reflecties van de deskundigen. Helaas is het onmogelijk om alle geïnterviewden aan het woord te laten in deze brochure. Om praktische redenen hebben we ons beperkt tot een selectie van uitspraken die de kernelementen het best illustreerden. Dit betekent geenszins dat de niet geciteerde respondenten geen boeiende dingen te vertellen hadden. Alle interviews waren voor ons van grote waarde. We willen de geïnterviewden langs deze weg nogmaals danken voor hun medewerking.

Tot slot, maar niet in het minst, danken we ook Katrien Franssens, Dirk Janssen, Jef Lingier, Raf Nulens, vzw Stebo en Johny Vanschoren voor hun bijdragen aan deze brochure en de leden van de leesgroep voor hun kritische reflecties. Hun inbreng geeft een grote meerwaarde aan ons werk.

Veel leesgenot!

Peter Meeuwissen,
Programmaverantwoordelijke 'leefbare wijken'
RIMO Limburg vzw

“Succesfactoren voor leefbare wijken” is een uitgave van RIMO Limburg i.s.m. Buurtopbouwwerk Meulenberg, Opbouwwerk Noord-Limburg en Stebo

Samenstelling: Katrien Franssens en Peter Meeuwissen

Teksten: Griet Bouwen, Erwin De bruyn, Katrien Franssens, Jef Lingier, Peter Meeuwissen, Raf Nulens, Johny Vanschoren

Vormgeving cover: Kristel Moors

Vormgeving binnenzijde: Sabine Hutsebaut

Coördinatie en eindredactie: Peter Meeuwissen

Met steun van OEVER, samenwerkingsverband van religieuze congregaties in Vlaanderen.

II. LEEFBAARHEID IN LIMBURGSE WOONWIJKEN: EEN SITUERING

Het Limburgs opbouwwerk heeft een lange traditie in het werken aan leefbare wijken. De leefbaarheidsproblematiek is ontstaan door de verloederings van de arbeiderscités in de mijnstreek enerzijds en de bouw van nieuwe sociale woonwijken in de jaren '60, '70 en vroege jaren '80 anderzijds. Reeds in de jaren '70 ontstond buurtopbouwwerk in Genk en Houthalen. Het conflictmodel overheerste toen. De kansarmoedefondsen in de jaren '90 gaven de wijkaanpak meer armslag en brachten een kanteling teweeg in de verhoudingen tussen opbouwwerk en lokale besturen.

Mijnscités

Dat de verloederings van de cités pas intrad na de mijnsluitingen, is een groot misverstand. Om één en ander te begrijpen, is een korte historische schets wellicht nuttig. De koolmijnen bouwen arbeiderswijken vanaf de jaren 1910 tot in de jaren '50. Zij staan volledig zelf in voor het onderhoud van de cités (woningen, straten, riolering, openbaar groen, straatverlichting, ...). Elke mijn heeft daarvoor een 'regie', vergelijkbaar met de technische dienst van een gemeente en zelfs een eigen private politiedienst - de mijnwachters - die toezicht houdt in de cités. Wie z'n haag niet op tijd scheert, krijgt een boete die rechtstreeks van het loon afgaat. Via de huisvesting bindt het mijnpatronaat de arbeiders aan zich.

Cités onder de vleugels van de lokale overheid

Vanaf het einde van de jaren '50 gaat het economisch bergaf met de mijnindustrie. De staat past de verliezen bij en in '67 brengt ze de exploitatie van de Limburgse mijnen onder in de holding KS. De vaste activa (gronden, gebouwen, cités) blijven echter in handen van de stichtende mijnvennootschappen, die zich vanaf nu opstellen als immobiliënkantoren en enkel huizen verhuren en verkopen. De band tussen wonen en werken is immers doorgeknipt. De mijnvennootschappen houden zich niet meer bezig met toezicht en groot onderhoud. Daardoor treedt geleidelijk een verloederings in. De mijnen dragen het openbaar domein over aan de gemeenten, maar die zijn niet bij machte om het onderhoud van de vele kilometers wegen en riolering, het openbaar groen, de straatverlichting e.d. onmiddellijk op peil te houden.

Doordat het beheer van de cités in handen komt van de lokale overheid, begint ook het politiek gewicht van de bewoners (of liever: het gebrek daaraan) een rol te spelen. Vermits de plaatselijke politici weinig stemmen kunnen halen in de hoofdzakelijk door migranten bevolkte mijnwijken, doen ze ook weinig inspanningen voor die wijken. Dat verandert pas in de jaren '90, wanneer fondsen voor kansarmoedebestrijding (Vlaamse overheid) en reconversie (het Europese RECHAR-fonds) extra geld naar de mijnwijken brengen. De versoepeling van de naturalisatiewetgeving maakt deze wijken bovendien electoraal interessanter.

Van mijnwerkerswijk naar sociale woonwijk

Voor een aantal woningen en woonwijken doen de mijnen deels beroep op kredieten van de in 1919 opgerichte 'Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken'. Die woningen moeten ze eind jaren zestig verplicht verkopen aan erkende sociale huisvestingsmaatschappijen, die de regels van sociale huisvesting volgen, waardoor ook het principe van de wachtlijst gaat spelen en een geleidelijke instroom op gang komt van sociaal-economisch zwakkere gezinnen. Sommige mijnscités evolueren zo naar sociale woonwijken. Een groot deel van Meulenberg (Houthalen) bijvoorbeeld, Zwartberg en Winterslag (Genk), Mommenplas, Onder de Poort en Lindeman (Heusden-Zolder), Steenveld (Beringen) en andere. Al moet het gezegd dat in elk van deze wijken een groot aantal woningen ondertussen verkocht is aan de zittende huurders. De sociale huisvestingsmaatschappijen starten met een geleidelijke renovatie van de oude mijnwoningen, maar ook met nieuwe bouwprojecten in of vlakbij de cités die ze van de mijnen verworven hebben. In Winterslag en Lindeman gaat het bijvoorbeeld om kleinschalige inbreidingsprojecten, maar wijken zoals Meulenberg of Steenveld krijgen een flinke uitbreiding met nieuwe woonegelegenheden.

Mijnsluitingen

De mijnsluitingen tussen '87 en '92 verscherpen het verval nog dat al veel eerder was ingetreden. In de handelsstraten nabij de mijnen duikt veel leegstand op. De dagelijkse contacten tussen mensen van verschillende origines vallen weg. De diverse etnische groepen vervreemden van elkaar. Het plotse ontstaan van een grote groep jong-gepensioneerde ex-mijnwerkers - te jong om 'op rust' te gaan - geeft aanleiding tot massale zwartwerkcircuits. Laaggeschoolde migrantenjongeren zien geen

perspectieven meer en hangen doelloos rond op straat. De lokroep van het snelle geldgewin in criminele activiteiten is erg verleidelijk.

Nieuwe industrieën, nieuwe sociale woonwijken

Met de komst van nieuwe grote industriële bedrijven in de jaren '60 en '70 ontstaan ook nieuwe noden op vlak van arbeidershuisvesting. Sociale huisvestingsmaatschappijen spelen hierop in met de bouw van nieuwe sociale woonwijken zoals Sledderlo en Kolderbos in Genk, Schoonbeek in Bilzen (nabij Ford Genk), Ter Hilst in Hasselt of Balendijk-West in Lommel (nabij Philipsvestigingen). Soms gaat het om gemengde bouwprojecten met huur- en koopwoningen, in andere gevallen louter om sociale huurwoningen. Ook elders in de provincie schieten nieuwe sociale woonwijken uit de grond. Meestal gaat het om wijken van 150 tot 300 woongelegenheden. Wat opvalt, is dat bijna al deze wijken ruimtelijk vrij geïsoleerd liggen. Ze sluiten niet aan op bestaande woonkernen en er is (aanvankelijk) geen enkele commerciële, culturele of recreatieve voorziening. Sommige wijken zijn bouwtechnisch van bedenkelijke kwaliteit. Vochtproblemen en hoge energierekeningen ten gevolge van koudebruggen en slechte isolatie zijn veelgehoorde klachten.

Leefbaarheidsproblemen

In een aantal van die wijken duiken na verloop van tijd leefbaarheidsproblemen op. Bewoners willen er zo snel mogelijk weer weg. De aard van de problemen verschilt enigszins van wijk tot wijk. In sommige wijken weegt de slechte kwaliteit van de woningen erg door. In andere wijken is het veeleer het samenleven dat problemen scheidt: spanningen tussen jongeren en volwassenen, kleine criminaliteit, nachtlawaai, onveiligheidsgevoelens, druggebruik, etnische groepen die naast maar niet met elkaar leven, burenc conflicten, roddelcircuits, ... Op het vlak van woonomgeving zijn er problemen zoals sluikstorten en zwerfvuil, gebrekkig onderhoud van straten, pleinen en openbaar groen, verkeersonveilige toestanden, graffiti, e.d.

En natuurlijk kent elk van deze wijken naast leefbaarheidsproblemen ook een behoorlijke kansarmoedeproblematiek: gezinnen met financiële problemen, veel mensen ook met psychische en relationele problemen, spijbelgedrag bij jongeren, hoge werkloosheid, een lage scholingsgraad, veel gescheiden moeders met kinderen, ...

In vrijwel alle onderzochte wijken hadden bewoners op een bepaald moment het gevoel dat ze door de overheid aan hun lot werden overgelaten. Vanuit dit collectief achterstellingsgevoel hadden zij ook een groot wantrouwen naar de overheid. Hadden, want de leefbaarheidsproblemen die we hier beschrijven, zijn in de meeste wijken ondertussen in grote mate verbeterd. Naarmate de lokale overheid er beter in slaagt de communicatie met deze bewoners open te krijgen, is ook het vertrouwen hersteld.

Werken aan leefbare wijken

Reeds in de jaren '70 zijn in kansarme wijken in Genk en Houthalen buurtopbouwwerkingen gestart. Vrijwilligers en een enkele beroepskracht doen enquêtes in de wijken en richtten bewonersorganisaties op. Het opbouwwerk van die tijd is sterk actiegericht. Men stelt de sociale bouwmaatschappijen en gemeenten verantwoordelijk voor de slechte staat van woningen en woonomgeving en klaagt allerlei wantoestanden aan. Uit die acties groeien onderhandelingen en uiteindelijk ook concrete realisaties op het terrein. Mede onder impuls van het buurtopbouwwerk ontstaan in de jaren '80 de eerste jeugdwelzijnswerkingen en migrantenvrouwenwerkingen.

In de jaren '90 geven de reconversie- en kansarmoedefondsen meer armslag aan de aanpak van leefbaarheid. De mijncités krijgen een grondige materiële opknopbeurt, het opbouwwerk en jeugdwelzijnswerk kunnen zich verder professionaliseren, straathoekwerk en schoolopbouwwerk komt voor het eerst op de proppen. Heel wat gemeenten gaan ook hun eigen ambtelijke organisatie beter afstemmen op de aanpak van leefbaarheidsproblemen in achtergestelde wijken. Sommige gemeenten gaan daar heel ver in, met de uitbouw van een eigen infrastructuur van wijkcentra met wijkmanagers, stadswachten, wijkposten van de groendienst, e.d. In andere gemeenten worden de lokale integratiediensten speerpunten in de wijkaanpak of nam het OCMW de trekkersrol op.

Aangezien het opbouwwerk bij de lokale overheid moet aankloppen voor de kansarmoedemiddelen, kantelt de relatie met het lokaal bestuur naar meer samenwerking. Stebo vzw, tot '95 een door de Vlaamse Gemeenschap erkende opbouwwerkinstelling, gaat zich naast buurtopbouwwerk ook toeleggen op projecten die specifieke kansarmoedefacetten in het vizier nemen: woonwinkels, toeleiding naar de arbeidsmarkt, stimuleren en ondersteunen van ondernemerschap bij allochtonen, e.d.

Tijd voor een balans

Dankzij de intensieve inspanningen van diverse partners gedurende de voorbije jaren is de leefbaarheid van de meeste kansarme buurten in Limburg behoorlijk verbeterd ten opzichte van 10 à 15 jaar geleden. Maar de samenleving blijft in evolutie. Nieuwe problemen duiken op. Door de voortdurende immigratie, met name via gezinshereniging, blijft de concentratie van allochtonen in bepaalde wijken toenemen. Sommige huisvestingsmaatschappijen spelen vooral hun rol als huisbaas maar hebben weinig oog voor huurdersparticipatie. En ondanks een verbetering van de leefbaarheid blijft de kansarmoede erg groot. Daarom is het tijd om ons bepaalde vragen te stellen. Waaraan is het succes in bepaalde wijken te danken? Wat valt te leren uit een vergelijking van de aanpakken in verschillende gemeenten? Wat zijn de actuele uitdagingen? Moet het opbouwwerk het geweer van schouder veranderen?

III. EEN ERVARINGSONDERZOEK IN NEGEN WIJKEN

Aanleiding

RIMO Limburg voert niet enkel projecten uit, maar tracht ook projectoverstijgend ervaringen te bundelen, tendensen uit het werkveld op te pikken, impulsen te geven inzake vorming en studiewerk, beleidsinitiatieven op te volgen, e.d. Daartoe is een programmagroep in het leven geroepen met mensen uit het opbouwwerk en de sectoren waarmee we veelvuldig samenwerken op het terrein. Toen het programma 'leefbare wijken' tien jaar liep, achtte de programmagroep de tijd rijp voor een kritische evaluatie.

De programmagroep leefbaarheid van RIMO Limburg die het ervaringsonderzoek heeft geadviseerd en begeleid bestaat uit:

- Rudi Bloemen, Opbouwwerk Noord-Limburg
- Gert Bortels, coördinator Arktos Limburg
- Theo Christoffels, coördinator Limburgs Steunpunt Straathoekwerk
- Dimitri Dumont, diensthoofd Sociale Ombudsdienst Stad Beringen
- Peter Meeuwissen, programmaverantwoordelijke leefbare wijken, RIMO Limburg
- Patrick Moons, opbouwwerker RIMO Limburg in Steenveld, Beringen
- Brigitte Motmans, buurtwerkster RIMO Limburg in Meulenberg, Houthalen
- Ellen Hendrix, buurtwerkster RIMO Limburg in Waterschei, Genk
- Johnny Wijnants/Dirk Janssen, Provinciaal Integratiecentrum Limburg
- Eddy Wintmolders, projectleider buurtwerk STEBO

Ervaringsonderzoek

Meten of een opbouwwerkaanpak effect resorteert, is niet evident. Er zijn niet alleen talrijke externe factoren en actoren die een rol spelen bij het al dan niet behalen van resultaat, maar er ontbreekt ook een uniforme nulmeting die toelaat verschillende situaties met elkaar te vergelijken. Daarom opteerde de programmagroep voor een ervaringsonderzoek, zonder wetenschappelijke pretentie: het bundelen van inzichten en ervaringen van diverse actoren om er lessen uit te trekken, in eerste instantie voor eigen gebruik, maar wellicht ook leerzaam voor andere spelers en voor lokale beleidsmakers.

Voor dit onderzoek selecteerde de programmagroep negen wijken in evenveel gemeenten waar de leefbaarheid onder druk staat of stond en waar de afgelopen jaren intensieve inspanningen geleverd zijn om het tijt te keren. Het gaat om mijncités en sociale woonwijken - relatief kleine wijken dus - die uiteraard sterk verschillen van grootstedelijke kansarme buurten. Het zijn niet allemaal wijken waar RIMO Limburg zelf actief was. Soms waren andere opbouwwerkorganisaties actief, of koos het lokaal bestuur ervoor om met eigen mensen een aanpak te ontwikkelen.

Keuze van wijken

Een belangrijk onderwerp van discussie tijdens de voorbereidingsfase betrof het aantal wijken en actoren per wijk. Met minder wijken konden we meer actoren per wijk bevragen en allicht een scherper en genuanceerder beeld krijgen. Het nadeel daarvan was dat toevallige, plaatselijke of wijkgebonden factoren sterker zouden doorwegen. Hoe meer wijken, hoe meer het onderzoek die plaatselijke omstandigheden zou kunnen overstijgen.

Voor de selectie van wijken stelden we eerst een lijstje op van wijken die de afgelopen jaren een negatieve reputatie hadden op het vlak van leefbaarheid. Vervolgens hielden we rekening met regionale spreiding en verschillende types van wijken en wijkaanpak. Uiteindelijk moesten we ook snoeien in het lijstje omwille van haalbaarheid: de aanvankelijke ambitie om twaalf wijken te bevragen bleek niet haalbaar binnen de vooropgestelde tijd en met onze beperkte menskracht, zodat er uiteindelijk negen overbleven. Of hoe elk onderzoek een compromis is tussen wenselijkheid en haalbaarheid.

Volgende wijken maakten het voorwerp uit van dit onderzoek:

- Balendijk-West in Lommel
- Guvelingen in St.-Truiden
- Klein Spanje in Maasmechelen
- Lindeman in Heusden-Zolder
- Meulenbergh in Houthalen-Helchteren
- Populierenwijk in Ham
- Steenveld in Beringen
- Ter Hilst in Hasselt
- Winterslag (2° en 4° tuinwijk) in Genk

De meeste van deze wijken tellen minder dan 300 woningen. De Populierenwijk telt er amper 153. Winterslag is in dit lijstje de grootste wijk, met ca. 850 woongelegenheden.

Interviews met relevante actoren

In elk van deze wijken hebben we relevante actoren geïnterviewd die als bewoner, veldwerker of beleidsverantwoordelijke rechtstreeks betrokken (geweest) zijn bij het verhogen van de leefbaarheid. We zochten bij voorkeur mensen die betrokken waren in de periode dat de negatieve spiraal in de wijk is omgekeerd, of in de periode dat er alleszins intensieve inspanningen geleverd zijn om zo'n omslag te bewerkstelligen. Dat betekent ook dat we soms mensen opzochten die vandaag een andere job of functie uitoefenen, maar destijds betrokken waren bij de wijkaanpak.

Voor elke wijk wilden we actoren bevragen uit drie velden:

- ✓ *Het politieke veld:* burgemeester of schepenen van sociale zaken. Door diverse omstandigheden is het in drie gemeenten helaas niet gelukt om politieke actoren te interviewen.
- ✓ *Het institutionele veld:* diverse gemeentelijke diensten, politie, sociale huisvestingsmaatschappijen en sociale diensten van OCMW's,
- ✓ *Het sociale veld:* allerlei actoren die maatschappelijk kwetsbare groepen ondersteunen. Het gaat hier om buurt- en opbouwwerk, straathoekwerk, jeugdwelzijnswerk, schoolopbouwwerk, basiseducatie, integratiewerk.

Daarnaast interviewden we in elke wijk ook enkele bewoners.

Voor de selectie van concrete personen polsten we via sleutelfiguren wie in elk van die velden gedurende de afgelopen periode van 10 à 15 jaar gewogen had op de wijkaanpak.

Eén van de moeilijke knopen die we moesten doorhakken ging over de te bevragen bewoners. Wie moesten we interviewen: doorsnee bewoners of mensen die actief betrokken (geweest) waren in een buurtcomité of in één of andere werkgroep? Hoeveel doorsnee bewoners moesten we interviewen om een representatief beeld te krijgen? En hoeveel interviews konden we aan met onze beperkte menskracht? Uiteindelijk hebben we gekozen voor het bevragen van bevoorrechte getuigen: mensen die zelf actief betrokken waren. We beseffen dat daardoor niet in beeld gekomen is hoe de doorsnee bewoners – en in het bijzonder de meest kwetsbare bewoners - de dingen ervaren hebben. Niettemin denken we dat dit ervaringsonderzoek toch een aantal duidelijke conclusies heeft opgeleverd.

In totaal zijn 88 mensen geïnterviewd, waaronder burgemeesters, schepenen van sociale zaken, gemeenteambtenaren (van gemeentesecretaris over diensthoofden van technische dienst, sociale dienst of integratiedienst tot jeugdconsulent en preventieambtenaar), zaakvoerders en stafmedewerkers van sociale huisvestingsmaatschappijen, buurt- of opbouwwerkers, bewoners, wijkagenten en zonechefs van politie, voormalige SIF-coördinatoren van OCMW's, jeugdwelzijnswerkers, een straathoekwerker, een schoolopbouwwerkster en een migrantenvrouwenwerkster.

Gespreksleidraad

Voor de interviews gebruikten we geen gestandaardiseerde vragenlijst, maar wel een gespreksleidraad met een aantal thema's. Eerst peilden we naar de aard van de leefbaarheidsproblemen die er waren of nog steeds zijn. Verder vroegen we welke factoren volgens de respondenten doorslaggevend waren om de leefbaarheid te verbeteren, welke belemmeringen er geweest zijn, welke samenwerkingsverbanden van belang waren en wie daarvan de initiatiefnemer was. We stelden ook vragen over de betrokkenheid van bewoners. Genoten bewoners of specifieke

doelgroepen professionele ondersteuning? En hoe zat het met de relatie tussen bewoners en overheden/instellingen, de rol van het buurt- en opbouwwerk en de eventuele ontwikkeling van vaste structuren of procedures met het oog op het verbeteren van de leefbaarheid van de wijk. Aan bewoners vroegen we wat ze door hun betrokkenheid bij de wijkaanpak geleerd hadden. We eindigden telkens met de vraag wat volgens de respondent de actuele uitdagingen zijn voor de betrokken wijk.

De interviews zijn afgenomen door 6 medewerkers van RIMO Limburg en Opbouwwerk Noord-Limburg: Katrien Franssens, Peter Meeuwissen, Liesbeth Smeyers, Stef Vandebroek, Helga Vangeel en Rudi Bloemen. Elke interviewer nam telkens alle actoren van eenzelfde wijk/gemeente voor zijn/haar rekening. Zo kreeg de interviewer geleidelijk een completer beeld van de situatie. De interviewer verwerkte de individuele interviews tot een globale tekst per wijk.

Interpretatie door deskundigen

De interviews zijn afgenomen in de periode juni - november 2005. Het basismateriaal dat we op die manier verzamelden, hebben we ter interpretatie voorgelegd aan een leesgroep van deskundigen. Een 10-tal mensen uit diverse disciplines, van verschillende universiteiten, hogescholen of onderzoeksinstituten, kwamen in januari eenmalig bijeen om te reflecteren over het verzamelde materiaal. Geen gemakkelijke klus, want we hadden hen vooraf geen referentiekader meegegeven. Verschillende lezers vroegen zich dan ook af "wat is leefbaarheid" of "wat is succes?" De leesgroep merkte op dat het basismateriaal op sommige terreinen onvoldoende diepgravend was om definitieve conclusies te kunnen trekken. Zij suggereerden om bijkomende interviews te doen of de rapportering grondiger aan te pakken. Zoals we al zeiden: elk onderzoek is een compromis tussen wenselijkheid en haalbaarheid.

Op de bijeenkomst van de leesgroep hebben we ook twee observatoren uitgenodigd, die het basismateriaal vooraf niet gelezen hadden, maar beroepshalve wel vertrouwd zijn met de leefbaarheidsproblematiek van kleine sociale woonwijken. Zij luisterden aandachtig naar de commentaren van de leesgroep en gaven hierop kritische reflecties.

Zoals verwacht mag worden van een dergelijk divers gezelschap, kwamen we zo tot een brede waaier van facetten die een rol spelen in het succes van wijkaanpak. Toch kwamen een aantal elementen duidelijk bovendrijven. De leesgroep wees ons ook op elementen die zij verwacht hadden, maar te weinig hadden teruggevonden. Sommige deelnemers aan het gesprek formuleerden toekomstgerichte uitdagingen voor het opbouwwerk of andere actoren.

De leesgroep bestond uit:

- *Johan Ackaert*, Onderzoeksgroep Sein, Universiteit Hasselt
- *Bart Broos*, XIOS Hogeschool Hasselt, departement sociaal-agogisch werk
- *Monique De Ceuster*, Cel Stedenbeleid Vlaamse Gemeenschap
- *Mieja Engelen*, Studiecel provincie Limburg
- *Dirk Janssen*, Provinciaal Integratiecentrum Limburg
- *Carmen Matthijsen*, Centrum voor Comparatieve, Interculturele en Ontwikkelingspedagogiek & Centrum voor Sociale en Beroeps pedagogiek, K.U.Leuven
- *Johny Vanschoren*, Fontys Hogeschool Sociale Studies, Eindhoven
- *Luc Verbeke*, onderzoek & methodiekontwikkeling Samenlevingsopbouw Vlaanderen
- *Peter Weyns*, beheerder RIMO Limburg

Observatoren

- *Dirk Masquiller*, coördinator RISO Vlaams Brabant
- *Luc Dirckx*, wijkmanager in Genk en gewezen coördinator Opbouwwerk Maasmechelen

Verwerking door de programmagroep leefbaarheid

Na het gesprek van de leesgroep stond de programmagroep voor de uitdaging om die brede reflecties van deskundigen opnieuw te focussen. De leesgroep heeft de bouwstenen aangereikt voor een nieuw

referentiekader, maar het bouwen was voor de programmagroep. Een nauwkeurig verslag van de leesgroep hielp ons om met die reflecties aan de slag te gaan om deze publicatie en een studienamiddag voor te bereiden. Het resultaat daarvan lees je verder in deze brochure.

IV. RESULTATEN EN REFLECTIES

A. SUCCESFACTOREN VOOR LEEFBARE WIJKEN

Wat is succes? En wat is leefbaarheid? Zelfs zonder een scherpe definitie van deze begrippen kon elk van de geïnterviewden er zinvolle dingen over zeggen. Een aantal factoren kwamen daarbij steeds bovendrijven. De deskundigen van de leesgroep brachten één en ander nog scherper in beeld. De programmagroep heeft een drietal factoren uitgekozen om in het kader van deze publicatie de schijnwerpers op te zetten.

We ontdekten dat het tot stand brengen van een synergie tussen bewoners enerzijds en overheid en instellingen anderzijds een belangrijke factor is. Johny Vanschoren licht dit in zijn bijdrage toe en gebruikt hiervoor o.a. de begrippen **sociale kwaliteit en sociale capaciteit**.

In het verlengde daarvan ligt **open communicatie tussen instituties en bewoners**. We illustreren dit met fragmenten uit de interviews.

Verder blijkt ook een **meervoudige aanpak** van belang, het bespelen van verschillende velden tegelijk.

1. Sociale kwaliteit en capaciteit in de lokale samenleving

Een interactieve opgave voor burgers, overheid en voorzieningen

Johny Vanschoren, Fontys Hogeschool Eindhoven

Johny Vanschoren is hogeschoolhoofddocent Sociale Studies en betrokken bij onderzoek en innovatieprojecten in de sociale sector. Hij is tevens bestuurslid en adviseur van Buurtopbouwwerk Meulenberg en vervulde een pioniersrol in de professionalisering van het buurtopbouwwerk in de Limburgse mijnstreek vanaf medio jaren '70.

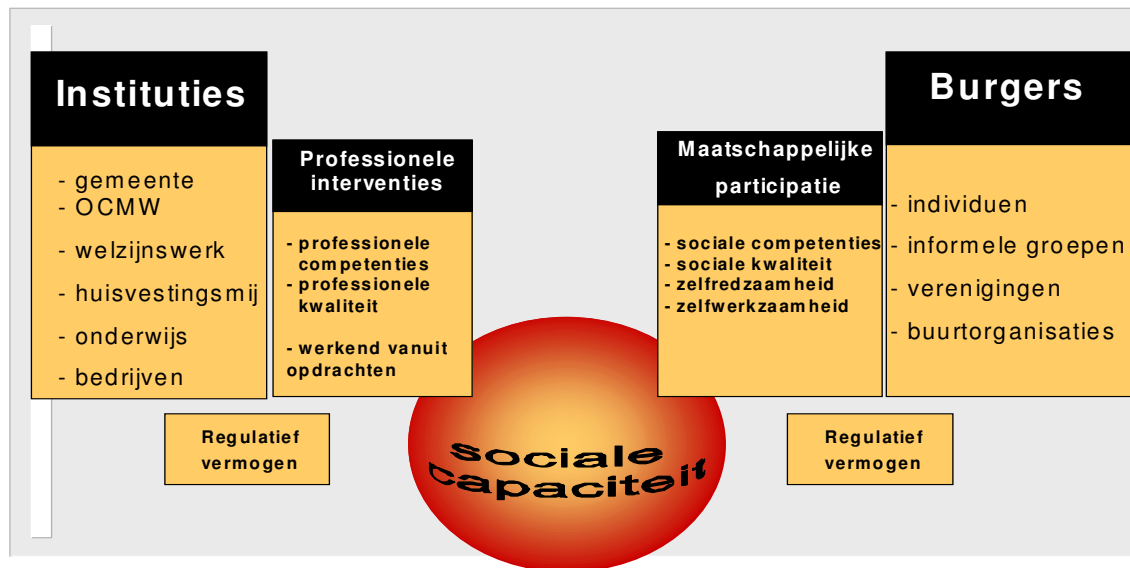
Inleiding

Als er gesproken wordt over achtergestelde wijken en leefbare buurten ligt de klemtoon meestal op de problemen die er zijn, op de zwakke kanten van mensen en hun leefomgeving. In dit artikel willen we duidelijk maken dat problemen in steden en gemeenten, wijken en buurten, het beste kunnen worden aangepakt door aan te sluiten op de informele, vrijwillige sociale krachten die aanwezig zijn in buurten en andere vormen van sociale netwerken. Mensen beschikken over capaciteiten die zij samen met anderen kunnen ontwikkelen en inzetten in het verbeteren van hun leefsituatie. Door de verbinding hiervan met de middelen van de lokale overheid en van instanties uit de sociale, economische en andere sectoren kan duurzame sociale capaciteit worden ontwikkeld.

Sociale kwaliteit en capaciteit ontstaat daar waar een verscheidenheid aan krachten op een vitale manier worden ingezet en elkaar interactief gaan versterken. Dit gebeurt soms spontaan, maar niet altijd. Lokale overheid en sociale professionals kunnen interventies plegen om de sociale kwaliteit te verbeteren. Daarvoor zullen zij rekening moeten houden en leren aansluiten bij de manier waarop sociale kwaliteit en maatschappelijke inzet zich ontwikkelen vanuit informele samenlevingsverbanden. Daarnaast zullen zij hun eigen capaciteiten en middelen dusdanig moeten inzetten dat dit ondersteunend en versterkend werkt, naar het gemeenschappelijke resultaat dat beoogd wordt. Schematisch ziet er dit als volgt uit¹

¹ Dit betreft een bewerking van een schema uit een publicatie waaraan wij hebben meegewerkt: "De kracht van de lokale samenleving", Ad Raspe, Gui van Hooijdonk, Johny Vanschoren, Verwey-Jonker, Utrecht, 2002.

De lokale samenleving



Om de dynamiek uit dit schema te verduidelijken gaan we eerst in op de werking van sociale processen binnen de "leefwereld"² van bewoners en hun leefomgeving en de "systeemwereld" van instituties. Daarna geven wij perspectieven om de relatie tussen leefwereld en systeemwereld te dynamiseren. We eindigen met enkele aandachtspunten voor een veranderend professioneel perspectief.

1. De leefwereld in wijken en sociale leefverbanden

In wijken en buurten zien we dikwijls mensen initiatief nemen om hun leefsituatie, hun leefomgeving te verbeteren: het verzorgen van een spelmiddag voor kinderen, het opruimen van rondzwervend afval, een bijeenkomst waar men zijn hobby kan uitoefenen, zorg voor familieleden en burens. Zij doen dit vanuit persoonlijke en maatschappelijke motieven, vrijwillig, met inzet van eigen capaciteiten, mogelijkheden en middelen. Zij ontwikkelen contacten en relaties met andere bewoners, hetgeen soms leidt tot informele, tijdelijke of meer formele organisatievormen. Zij zoeken steun in hun omgeving, bij andere organisaties en verenigingen, bij instanties of bedrijven. Zo ontstaat een breed netwerk van contacten, een hele aaneenschakeling van activiteiten, we spreken dan van vitale initiatieven, vitale wijken.

Vitaliteit verwijst naar inzet van capaciteiten en organiserend vermogen van individuen, groepen en samenlevingsverbanden. Hiervoor is vertrouwen nodig, vertrouwen in de eigen mogelijkheden en capaciteiten, maar ook vertrouwen in anderen, om relaties aan te gaan en samen dingen te doen. Hierbij ontdekken actieve burgers dat er verschillen zijn, komen zij verschillende leefstijlen tegen, andere manieren van omgaan met elkaar, andere behoeften, andere prioriteiten, verschillen in culturen, verschillen tussen generaties, verschillen in sociale achtergronden. Dit alles maakt het ontwikkelen van sociale relaties en samenwerken niet altijd evident, leren omgaan met verschillen is een belangrijk leerpunt.

Volgehouden inzet van burgers vraagt om erkenning en waardering, ook resultaten en meerwaarde zijn nodig. Mensen nemen verantwoordelijkheid wanneer er vertrouwen is. Maar ook vertrouwdheid is van belang: kunnen vertrouwen op anderen, stabiele en goede sociale relaties, het hebben van een zekere gedeelde geschiedenis, weten en ervaren wat je aan elkaar hebt, kennis(en) en vaardigheden om zaken aan te pakken.

² De begrippen leefwereld en systeemwereld zijn afkomstig van Jurgen Habermas, onder andere door H. Kunneman uitgewerkt in zijn boek Postmoderne moraliteit. Amsterdam: Uitg. Boom. 1998.

Op deze manier kan een sterke informele sociale infrastructuur³ ontstaan, een netwerk van sociale contact- en steunrelaties, een vitaal samenlevingsverband dat zelfstandig vorm weet te geven aan een aantrekkelijke leefomgeving. Zij weten regulatief vermogen op te bouwen om zich te ontwikkelen, om eventuele problemen aan te pakken. Het gaat zowel om individuele burgers, als informele en georganiseerde groepen, met ieder afzonderlijke doelstellingen en activiteiten, soms ook gezamenlijke activiteiten.

In sommige buurten en leefsituaties ontbreekt dit voor een groot deel. Hierbij wordt dan verwezen naar verschillende mogelijke oorzaken: de capaciteiten van de bewoners zijn beperkt, zwakke of conflicterende relaties tussen bepaalde groepen, complexe sociale en maatschappelijke problemen, fysieke aftakeling van woningen, woonomgeving en voorzieningen. Dit vormt dikwijls de aanleiding voor het inschakelen van een buurt- of opbouwwerker, een welzijnswerker of een wijkambtenaar.

2. De systeemwereld van instituties

De wereld van instituties zoals overheid, politiek en ambtelijke diensten, publieke voorzieningen, gesubsidieerde welzijnsinstellingen en bedrijven functioneren wezenlijk anders dan de leefwereld van burgers en meer informele samenlevingsverbanden. Instituties worden gestuurd vanuit centraal beleid en organisatiedoelen. Medewerkers worden gestuurd vanuit opdrachten die zij krijgen en werken hoofdzakelijk vanuit geformaliseerde regels en procedures. Zij worden hiervoor betaald, hetgeen hen voor een belangrijk deel afhankelijk maakt. Instituties werken volgens een doel en middelen rationaliteit, waarbij de organisatiedoelen leidend en bepalend zijn.

In de sociale sector werken organisaties hoofdzakelijk probleemgericht, problemen vormen hun reden van bestaan. Professionals werken vanuit hun eigen analyse, hun eigen aanbod aan diensten en middelen. Al hoewel “vraaggericht werken” het nieuwe credo is, is het “aanbod” zeer dominant.

In de terminologie van de samenlevingsopbouw werkt de systeemwereld van buiten (de wijk, de doelgroep) naar binnen. Contactleggen is de eerste fase, hetgeen hoofdzakelijk gebeurt vanuit een vooraf bepaalde agenda. Projectmatig werken is een ander credo: professionals zijn slechts een korte tijd aanwezig, er wordt gewerkt aan afgebakende problemen, het resultaat is vooraf duidelijk beschreven, strategie en aanpak worden door professionals bepaald.

Wij zien de laatste decennia een sterke toename van instituties, van professionals die de leefwereld trachten binnen te dringen. De overheid probeert meer invloed te krijgen op buurten en wijken, onder andere voorkomen dat zaken uit de hand gaan lopen. Achtergestelde buurten en wijken krijgen meer aandacht vanuit het beleid, er worden meer professionals ingezet, vanuit zeer diverse organisaties en sectoren. De vraag is echter of meer professionals automatisch leidt tot meer sociale kwaliteit, tot een verbeterde sociale capaciteit. In sommige wijken zien we steeds meer professionals aan het werk en steeds minder vrijwilligers. Ook leidt een verhoogde aandacht van gemeentelijke diensten voor bepaalde buurten, wijken (en andere leefgebieden zoals onderwijs, werk, hulpverlening), niet altijd tot meer leefbaarheid. Intenties van overheid en gesubsidieerde organisaties om te investeren in achtergestelde buurten en leefsituaties zijn toe te juichen. De vraag is hoe zij meer resultaat kunnen realiseren met de beschikbare middelen.

3. Dynamische interactie tussen leefwereld en systeemwereld

Sommigen spreken van een kloof tussen de leefwereld en de systeemwereld, die overbrugd moet worden. Wij zouden eerder willen spreken over het ontwikkelen van een dynamische relatie tussen de informele sociale infrastructuur en de formele infrastructuur van voorzieningen, met als doel het realiseren van meer sociale capaciteit. Dit veronderstelt op de eerste plaats het erkennen van het verschil tussen leefwereld en systeemwereld én het zoeken naar wegen om mogelijkheden en beperkingen dynamisch met elkaar te verbinden. De leefwereld heeft mogelijkheden en beperkingen, maar dit geldt eveneens voor de systeemwereld. Daarnaast zal een andere benadering en aanpak

³ Ongekende aanknopingspunten, RMO-adies, Den Haag, 2001 en Duyvendak e.a., De sociale pijler gefundeerd, Verwey-Jonker instituut, 2001.

moeten worden ontwikkeld, die de informele sociale infrastructuur versterkt en synergie kan ontwikkelen vanuit het op elkaar inspelen van leefwereld en systeemwereld.

Voor die andere benadering kunnen wij ons laten inspireren door de uitgangspunten en strategieën zoals ze worden gehanteerd in de ABCD-aanpak⁴ en andere vormen van leefwereldbenadering. Het betreft een vorm van samenlevingsopbouw die gehanteerd kan worden in bredere sociale beleidsdomeinen. Belangrijke principes zijn:

- werken vanuit de eigen kracht van mensen, groepen, buurten en samenlevingsverbanden: het gaat om het erkennen en profileren van capaciteiten en mogelijkheden die mensen en groepen hebben, maar die niet altijd onderkend worden of ingeschakeld worden; het gaat om het zien van het halfvolle glas in plaats van het half lege glas;
- hiervoor moet het traditionele probleemgerichte denken, de probleembenadering vervangen worden door een capaciteitenbenadering; de capaciteiten van mensen en groepen worden door zichzelf opgespoord in de eigen buurt bij individuen, informele en formele groepen, organisaties; daarna kunnen mensen met elkaar aangeven wat ze met deze capaciteiten kunnen realiseren voor hun leefomgeving, onder andere aanpakken van prioritaire behoeften en problemen;
- deze benadering werkt van binnenuit naar buiten (omgekeerde van de traditionele systeem aanpak van buiten naar binnen): op de eerste plaats bepalen mensen, buurtgroepen, wat er moet gebeuren, wat de prioriteiten zijn, wat de eigen mogelijkheden en capaciteiten zijn, daarna wordt extra steun en middelen van buiten uit betrokken;
- relatieopbouw in eigen omgeving is een essentieel element, het ontwikkelen van sociale contacten, samenwerkingsrelaties tussen individuen en groepen binnen de eigen woon- en leefomgeving, samenwerking tussen vrijwillige krachten en professionele dienstverleners in de eigen buurt en leefsituatie;
- relaties met de buitenwereld zijn evenzeer nodig, nadat de interne relaties al sterker zijn ontwikkeld; om structurele en duurzame resultaten te realiseren op brede samenlevingsdomeinen (wonen, werken, onderwijs, welzijn, veiligheid) zullen bewonersorganisaties moeten samenwerken met de lokale overheid, met instanties, voorzieningen en bedrijven in de bredere omgeving.

Indien de overheid en professionele organisaties duurzame sociale capaciteit willen ontwikkelen, zullen zij eerst moeten investeren in én ruimte scheppen voor het versterken van de informele sociale infrastructuur. Daar aan gekoppeld kunnen zij hun extra middelen en capaciteiten inzetten voor het realiseren van meer leefbare buurten, kansen en perspectiefverbetering voor individuen en groepen die geconfronteerd worden met achterstelling en maatschappelijke problemen. Een dominant optreden van de systeemwereld verplettert de ontwikkeling van de informele sociale infrastructuur. Evenwicht (erkenning en invloed) tussen leefwereld en systeemwereld is nodig voor de noodzakelijke dynamiek.

4. Aandachtspunten voor een veranderend professioneel perspectief

Buurt- en opbouwwerkers, jongerenwerkers en andere welzijnswerkers vinden het zeer van vanzelfsprekend dat zij dicht bij de leefwereld van achtergestelde groepen en buurten staan. Sommigen vinden dat zij aan “die kant” moeten staan en stellen zich op tegenover de systeemwereld. Hierdoor ontnemen zij voor zichzelf en anderen de mogelijkheid om een rol te spelen in het leveren van een bijdrage aan het dynamiseren van de relatie tussen leefwereld en systeemwereld, voor het mede realiseren van concrete verbeteringen en sociale capaciteit.

Ook professionals uit andere maatschappelijke en economische voorzieningen, zoals OCMW, sociale huisvestingsmaatschappijen, gemeentelijke dienstverleners, onderwijs, VDAB en uitzendbureau's, zouden meer “nabije professionaliteit” moeten ontwikkelen, meer aansluiten bij de leefwereld van achtergestelde groepen. De dienstverlening is meestal afgestemd op de gemiddelde burger, die voldoende zelfredzaam is en zich aanpast aan de systeemwereld.

Ook andere burgers die zich niet zo goed kunnen aanpassen aan de systeemwereld, die gebukt gaan onder veelvuldige persoonlijke en maatschappelijke problemen, hebben recht op goede dienstverlening. Het gaat om eenvoudige zaken zoals aandacht, tijd, luisterbereidheid, respect, oog hebben voor de positieve inzet en capaciteiten waarover mensen beschikken, ook al hebben zij hun beperkingen. Overheidsverantwoordelijken en de leiding van maatschappelijke organisaties zijn

⁴ Wijkontwikkeling op eigen kracht, een bewerkte vertaling van “Building communities from the inside out”, John I. McKnight en John P. Kretzmann, LSA, Den Haag, Fontys, Eindhoven, 2004.

medeverantwoordelijk voor meer aansluiting tussen leefwereld en systeemwereld, door hun medewerkers hierin te ondersteunen.

Het versterken van de leefwereld van achtergestelde buurten en groepen en het ontwikkelen van sociale (buurt)capaciteit betreft een educatief proces, gebaseerd op langdurige ervaring, reflectie en sociaal leren. Wildemeersch⁵ e.a. hebben vier assen uitgewerkt van spanningsvelden waarbinnen dit sociaal leren zich afspeelt. Deze zijn heel herkenbaar voor iedereen die betrokken is bij het realiseren van sociale capaciteit, zowel overheidsdiensten als andere voorzieningen:

- de as van actie, met het spanningsveld tussen competentie en deficiëntie
- de as van coöperatie, met het spanningsveld tussen consensus en dissensus
- de as van reflectie, met het spanningsveld tussen distantie en engagement
- de as van communicatie, met het spanningsveld tussen zelfsturing en integratie

Dit proces van sociaal leren vindt plaats binnen en tussen de verschillende werelden, de leefwereld en de systeemwereld. Aan de sociale professionals om dit proces van sociaal leren gedegen te ondersteunen.

⁵ Wildemeersch, D., Jansen, T., Vandenabeele, J. & Jans, M. (1997). Paradoxen van sociaal leren. Een bijdrage tot de sociaal-agogische theorievorming. *Sociale Interventie*, 2(4),198-208.

2. Open communicatie tussen instellingen en bewoners

Open contacten tussen beleidsmakers, ambtenaren en bewoners leiden tot betere resultaten. Eerlijke en directe communicatie vergroot het onderling vertrouwen tussen de partijen. Als de lokale overheid kanalen creëert opdat bewoners hun verzoeken vrij kunnen uiten, leidt dit aanvankelijk soms tot zure oprispingen (de frustraties van jaren moeten er nu eenmaal uit) maar op termijn altijd tot betere relaties, zo blijkt uit ons ervaringsonderzoek. Belangrijk daarbij is dat de communicatie methodisch goed begeleid wordt en dat kwetsbare groepen ondersteuning krijgen van opbouwwerk of andere sociale actoren.

We kunnen de voordelen van open communicatie niet beter omschrijven dan Hilde Muësen in onderstaande citaten.

“Open en directe communicatie tussen bewoners en lokale overheid heeft verschillende voordelen: bewoners voelen zich gerespecteerd en krijgen meer greep op de maatregelen die genomen worden. De ingrepen die de overheid doet in de wijk, worden beter zichtbaar voor de bewoners. Het ‘geklaag’ van bewoners wordt gekanaliseerd en omgezet in ‘constructief zoeken naar haalbare oplossingen’. Met dit soort vergaderingen kan een bestuur veel beter omgaan dan met klassieke hoorzittingen. Bovendien hebben we ondervonden dat bewoners ook beperkingen aanvaarden als de redenen daarvoor maar goed uitgelegd worden.”

Rechtstreeks overleg

“Directe communicatie betekent dat er rechtstreeks overleg is tussen bewoners en de mensen die kunnen inschatten of een bepaalde maatregel al dan niet kan (omwille van technische, juridische, organisatorische of financiële redenen). Dus bijv. mensen van de technische dienst.

De voorstellen die worden geformuleerd op deze wijkvergaderingen worden in een wijkplan gegoten en ter goedkeuring voorgelegd aan het schepencollege. Iedere partner heeft dus zijn kanaal om het wijkplan te beoordelen op haalbaarheid en of wenselijkheid. Niemand is gebaat met beloften die niet waargemaakt kunnen worden.

Zo'n directe communicatie vergt een veranderingsproces bij verschillende betrokken partijen.

Bewoners moeten leren dat ze naar vergaderingen moeten komen en hun zeg moeten doen; dat ze dus initiatief moeten nemen i.p.v. ongenoegens onder elkaar te blijven uitspreken. Iedere wijkbewoner moet zijn inbreng kunnen doen. Onze methodiek zorgt dat de meest mondigen niet gaan overheersen.

Diensten moeten leren dat vragen van bewoners meestal terecht zijn, al zijn ze niet altijd goed verwoord. Ze moeten leren communiceren met bewoners, geduldig luisteren en de problemen die bewoners aanbrengen effectief onderzoeken, bijv. door samen met bewoners ter plaatse te gaan kijken. Diensten moeten ook toezien op het maken van een realistische planning, organisatorische opvolging en het voorzien van de nodige middelen in hun begroting.

Het bestuur moet de nodige ruimte geven aan de ambtenaren en moet zich houden aan gemaakte afspraken. Voor maatregelen die goedgekeurd zijn in een wijkplan, moeten bijvoorbeeld ook de nodige middelen voorzien worden in de begroting. Als men die middelen wegbezuinigt, verdwijnt meteen ook de geloofwaardigheid.”

(Hilde Muësen, integratie-ambtenaar Heusden- Zolder over Lindeman)

“Door de methode van wijkvergaderingen en wijkplannen horen we als technische dienst de rechtstreekse bron van de klachten. Dat is heel belangrijk om een juiste inschatting te kunnen maken van de problemen en de gewenste oplossingen. We gaan ook vaak samen met de betrokkenen ter plaatse de situatie bekijken. Als bepaalde vragen of voorstellen van bewoners niet haalbaar zijn, dan zeggen we dat

ook. Als je uitlegt waarom iets niet kan, dan hebben mensen daar ook begrip voor. Als je mensen op 40% van hun wensen tegemoet komt en op de andere 60% uitlegt waarom het niet mogelijk is, gaan mensen vertrouwen opbouwen. Je kan beter duidelijk zeggen dat het niet kan (en uitleggen waarom natuurlijk) dan de mensen in het ongewisse laten. In het algemeen worden er naar de inwoners toe veel te vlug toezeggingen gedaan en dingen beloofd. Als achteraf blijkt dat het niet haalbaar is, kunnen de ambtenaren het gaan uitleggen aan bewoners. Dat moeten we vermijden.” (Benny Strauven, gemeentelijke technische dienst Heusden-Zolder over Lindeman)

Dat open communicatie voordelen heeft, is nu wel duidelijk genoeg. Maar vaak zitten vooroordelen en organisatieculturen in de weg. In Maasmechelen bracht een rollenspel van verschillende instanties de doorbraak.

“De doorbraak is er eigenlijk gekomen door een rollenspel te spelen. De buurtwerker werd in de rol gestoken van een buurtbewoonster: een alleenstaande moeder met twee kinderen, die moest leven van het bestaansminimum, in het huis was vanalles aan de hand, kinderen liepen over straat, veel schulden,... De andere deelnemers moesten elk ook een rol spelen. Al die instanties kwamen ieder om beurt aankloppen bij deze vrouw. Allemaal met een vermanende vinger om haar te verwijten dat ze niet in orde is en dat het moet veranderen. Die vrouw antwoordde steeds: ja je hebt gelijk, zo kan het niet verder. Ik zal ervoor zorgen dat het in orde komt. Zij beloofde aan iedereen dat het in orde kwam. Maar zodra die personen weg waren, zei ze tegen zichzelf: “die denkt toch zeker niet dat ik dat ga betalen, want ik kan dat niet”. Dit beloven was een pure overlevingsstrategie. Die vrouw stond permanent met het water aan de lippen en kon niet anders zeggen dat ze zou zorgen dat het in orde kwam. Ze was continu kleine brandjes aan het blussen, maar had geen energie meer om iets ten gronde te veranderen.

Na dat rollenspel is bij veel mensen een frank gevallen. De instanties zijn erachter gekomen dat de meeste mensen in zo een wijk de kenmerken hadden van overlevingsgedrag. Hierdoor hebben de instanties hun strategie naar de wijk toe veranderd: niet meer repressief, niet meer verwijtend, maar luisterend. Heel veel mensen van de wijk voelden deze verandering. Ze voelden zich niet meer voortdurend bedreigd. Men voelde dat er op een andere manier naar Klein Spanje gekeken werd. Doordat de permanente druk wegviel, en het veranderen van de kijk naar de wijk, is er iets kunnen veranderen in de wijk zelf. Ook de communicatie tussen de diensten naar de wijk toe is veranderd.” (Leo Kwanten, voormalig SIF-coördinator Maasmechelen over Klein Spanje)

3. Meervoudige aanpak

“Het buurtopbouwwerk is al sinds '76 actief in de wijk en heeft een ruime werking uitgebouwd. Er is een aanbod van taallessen, hulpverlening, autorijlessen, zitdagen van het OCMW, van de woonwinkel van Stebo, er is het schoolopbouwwerk, er zijn groepen voor oudere vrouwen en voor jonge vrouwen (...). We bereiken een brede waaier van nationaliteiten en we werken vanuit verschillende invalshoeken.” (Carmen Maiquez en Maria Alfarano, buurtopbouwwerker en schoolopbouwwerker over Meulenberg)

Leefbaarheid is een complex gegeven. Een effectieve aanpak moet dan ook inspelen op verschillende segmenten tegelijk: niet alleen de woonomgeving, maar ook huisvesting, jeugdwelzijn, educatie, opvoeding, vrije tijd, onderwijs, tewerkstelling, intercultureel samenleven, veiligheid, vrouwenemancipatie, enz.

Naarmate de aanpak meerdere domeinen bestrijkt, zal men een meer verscheiden publiek bereiken en beter kunnen werken aan maatschappelijke integratie.

B. CRUCIALE ACTOREN

In het ervaringsonderzoek kwamen een aantal spelers steeds opnieuw in beeld. Zij hebben de belangrijkste hefboomen in handen om de leefbaarheid van wijken te versterken. In de bijdrage van Johny Vanschoren bleek reeds het belang van synergie tussen bewoners, overheid en instituties. In dit deel belichten we de rol van sociale professionals, gemeente en OCMW, sociale huisvestingsmaatschappijen, politie en justitie, onderwijs en schoolopbouwwerk. Maar eerst illustreren we met enkele citaten nog eens het belang van bewonersbetrokkenheid en leggen we uit dat tendensen bij politiek en instituties om sterker aan te sluiten op de leefwereld van bewoners én het onderling samenspel van de betrokken actoren van groot belang zijn om de noodzakelijke synergie te ontwikkelen.

1. Bewoners

“Je kan heel veel maatregelen treffen, maar het heeft weinig kans op slagen als je de bewoners niet betreft. Zij moeten hun zeg kunnen doen, je moet hen het gevoel geven dat ze betrokken worden.” (Jacques Ecrkens, sociale dienst CV Kempisch Tehuis over Balendijk-West)

“Op een bepaald ogenblik stellen we vast dat de achterliggende wegen in slechte staat zijn. (...) Je kan de technische dienst dan de wegen laten herstellen, of je kan een basisplan maken en daarmee naar de buurt gaan om te kijken of we iets missen. Waar zou de verlichting het best staan? De mensen die in de wijk wonen, kennen die buurt het best, die weten het best waar het onder water staat als het hard geregend heeft. Die dingen zie je niet achter je bureau.” (Dirk Habils, voormalig wijkmanager over Winterslag)

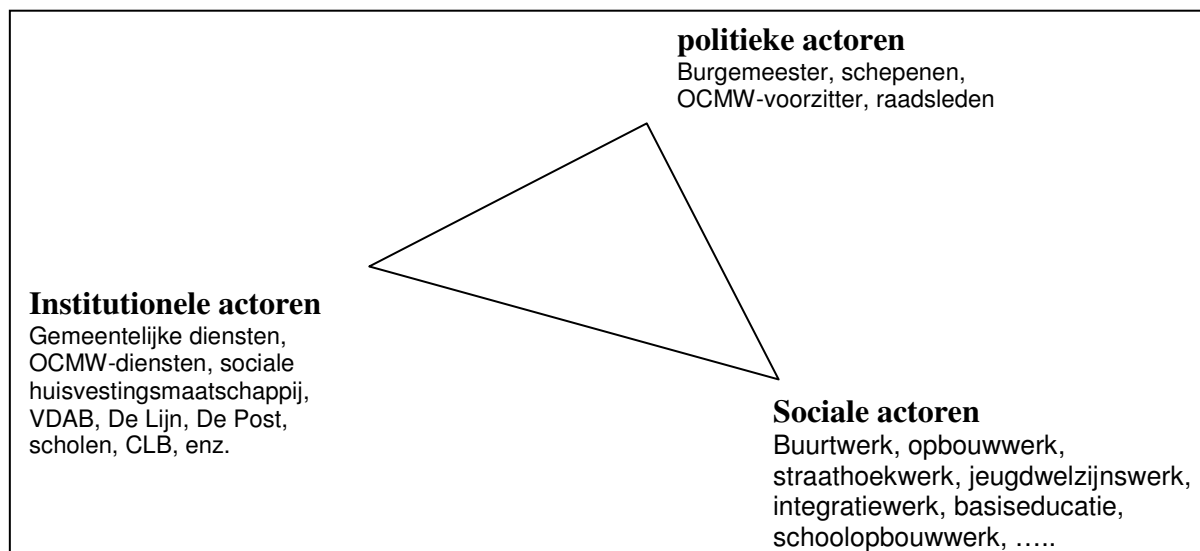
Bewoners zijn zondermeer de belangrijkste spelers in het opwaarderen van hun eigen wijk. Zij kennen het best de problemen, hun betrokkenheid staat garant voor gedragen oplossingen. De kracht van informele sociale netwerken is overigens uitstekend beschreven in de bijdrage van Johny Vanschoren, elders in deze brochure.

Bewoners kunnen het echter niet alleen. Hun inbreng moet gecombineerd worden met de middelen en mogelijkheden van instellingen en lokale overheid.

2. Een samenspel van politieke, institutionele en sociale actoren

In de interviews komen, naast bewoners, verschillende spelers aan bod die een belangrijk aandeel hebben in het verhogen van de leefbaarheid van achtergestelde buurten. We kunnen deze actoren in drie groepen verdelen: politieke, institutionele en sociale actoren. Naarmate bij deze actoren tendensen aanwezig zijn om vanuit hun systeemwereld een betere verbinding te leggen naar de leefwereld van bewoners in kansarme wijken, ontstaat er meer sociale capaciteit en versterkt dus de leefbaarheid van deze wijken. We spreken in dit verband van **politieke, institutionele en sociale vernieuwing** en plaatsen deze tendensen in een driehoeksverhouding, een denkkader dat we ontleenden aan Leo Kwanten.

We lichten elk van die tendensen hier verder toe en illustreren ze met fragmenten uit de interviews. Ook op het aspect van samenwerking en netwerkontwikkeling gaan we dieper in.



Institutionele vernieuwing is de tendens bij instituties om hun dienstverlening beter af te stemmen op bewoners/gebruikers. Hier situeren zich gemeentelijke diensten met vooruitgeschoven posten zoals wijkmanagers, wijkagenten, stadswachten, e.d., maar ook andere diensten zoals een huisvestingsmaatschappij, scholen, CLB, OCMW, vakbonden, De Lijn, De Post, e.d. Allemaal instituten dus die vanuit de overheid een erkenning en betoelaging krijgen, maar die ook een zekere marge hebben om eigen accenten te leggen. De organisatie en regelgeving van deze diensten kan maatschappelijke uitsluitingsmechanismen bevestigen of juist corrigeren of neutraliseren.

De aanwezigheid van deze institutionele vernieuwingstendensen is in bijna alle onderzochte gemeenten duidelijk gebleken, vooral bij de gemeentebesturen. Naarmate de tendens dieper inwerkt, leidt dit ook tot veranderingen in de interne organisatiestructuur.

“Door inclusief te werken hebben de instanties hun dienstverlening beter afgestemd op de bewoners. De sportdienst die in het wijkcentrum aerobic voor vrouwen van de buurt organiseert en participeert in het buurtsportproject voor de jongeren, de wijkagent die ook een sociale opdracht gaat invullen. (...) Hoorzittingen, de nieuwjaarsreceptie, de stadswachten, de buurtkrant Kievitnieuws, de wijkconciërge, ... Er zijn veel meer mogelijkheden en gelegenheden gekomen voor rechtstreeks contact met diensten en beleid.” (Lode Lemmens, hoofd sociale dienst Lommel & Sara Kaya, integratieambtenaar Lommel over Balendijk-West)

“Later is het OCMW actief gaan participeren. Ze hebben dan een zitdag op de wijk georganiseerd. De zitdag van het OCMW in het groot buurthuis was een stap vooruit. Er komt veel volk over de vloer in het groot buurthuis. Dus is er geen stigmatisering. Bewoners weten niet wanneer er iemand binnengaat als cliënt van het OCMW.” (Ter Hilst, Hasselt)

We komen later terug op de rol van een aantal specifieke actoren: de sociale actoren, sociale huisvestingsmaatschappijen, politie en justitie, onderwijs, gemeente en OCMW.

Sociale vernieuwing is de verzameling van alle dynamieken die hun legitimiteit vinden in het mobiliseren van bewoners of specifieke doelgroepen en die hen activeren, bewustmaken, empoweren, uitrusten om te communiceren met diensten, overheden, instituties, stimuleren om te participeren aan de samenleving op diverse vlakken. Het gaat hier over het buurtwerk, opbouwwerk, straathoekwerk, schoolopbouwwerk, jeugdwerk, basiseducatie, integratiewerk,

e.d. Ook de werking van instellingen zoals het OCMW is deels aan deze zijde te situeren in de mate dat de welzijnswerkers participatie en empowerment van hun doelgroepen een centrale plaats geven in hun aanpak. Anderzijds behoort het OCMW als regelmaker ook tot de institutionele kant.

“Het opbouwwerk was de motor achter de betrokkenheid van bewoners. Luisteren naar de mensen is heel belangrijk geweest. De bewoners hebben hun frustraties kunnen uiten en deze zijn positief vertaald in verschillende maatregelen.” (Eddy Luyckx, voormalig schepen van sociale zaken en huisvesting Ham, over de Populierenwijk)

“Een factor die van doorslaggevend belang was voor het verbeteren van de leefbaarheid, was het inschakelen van een buurtopbouwwerker. Hierdoor is er iemand aanwezig die ter beschikking staat voor de vragen en problemen van bewoners. Een buurtopbouwwerker bevordert de samenhang tussen de bewoners en maakt de bewoners duidelijk dat zij zelf de sleutel in handen hebben.” (Dimitri Dumont, stad Beringen over Steenveld)

“Naast het buurtopbouwwerk heeft het jeugd welzijnswerk een belangrijke bijdrage in de wijk, met hun activiteiten, werking rond tewerkstelling, hulpverlening, infrastructuur, bemiddeling, muziek- en dansgroep, het feit dat ze kansen geven aan zeer veel vrijwilligers om hun talenten te gebruiken.” (Meulenberg, Houthalen)

“Eigenlijk moet je altijd aan 2 kanten werken als je in zo'n werking zit: het emanciperen van een groep, maar ook de mensen die in diensten of instanties zitten, die moeten ook naar de andere kant worden toegeleid.” (Maria Alfarano, schoolopbouwwerker over Meulenberg)

Politieke vernieuwing op het lokale niveau zorgt voor het creëren van de voorwaarden en middelen voor de andere vernieuwingstendenzen. Politici moeten op zoek naar andere manieren van communicatie met de burger, zij moeten andere posities gaan innemen en hiervoor moet een consensus groeien binnen de meerderheid. Johan Ackaert, die de teksten van het ervaringsonderzoek las, stelde een zekere tweeslachtigheid vast in de relatie van politici tot burgers en bewonersorganisaties. U leest zijn kritisch commentaar in het kaderstukje.

“We hebben hier heel wat interfaces, om te communiceren met de bewoners. Ik denk dat in Genk de drempel tussen de bewoners en het bestuur niet geweldig groot is. Als ik in Winterslag wandel of er door rij, is er heel veel herkenning en men geneert zich niet om te zeggen wat de problemen zijn. Een toevallig contact met een burgemeester of een schepen of mandataris is niet het antwoord op de vraag naar overleg, maar geeft wel een zekere voedingsbodem daaraan. Vanuit het Impulsfonds hebben wij in Genk de structuur van wijkmanagement ontwikkeld. Het wijkmanagement heeft tot doel een evenwichtige uitbouw van de wijken te realiseren. De wijkmanager is een expliciete interface, die de boodschappen die hij krijgt eerst structureel vertaalt op de dienst wijkontwikkeling en die overlegt met de verenigingen en met maatschappelijk werk van OCMW, van de ziekenkas...” (Jef Gabriels, burgemeester Genk over Winterslag)

“Vroeger had je in de politiek de kampioenen van het dienstbetoon. Nu denken politici veel meer in het algemeen belang van de totale gemeente. Als de gemeentelijke organisatie de dingen goed aanpakt, zijn ze daar tevreden mee. De politiek verwacht meer professionaliteit van de ambtenarij.” (Yvo Aerts, gemeentesecretaris Heusden-Zolder over Lindeman)

Politiek en bewonersorganisaties: een ambivalente verhouding

“Geen participatie om beter te besturen, maar besturen om te zorgen voor betere participatie”

“Uit de interviews stel ik vast dat de politiek een ambivalente houding heeft t.o.v. zelforganisatie van bewoners. In een aantal gevallen staan politici hier heel weigerachtig tegenover. De politiek is er niet erg mee vertrouwd en lijkt geneigd om vormen van zelforganisatie vooral te kanaliseren in functie van de rationaliteit van haar eigen beleidsapparaat. Ze betrekken burgers maar als het past in hun bestuursagenda.

Wellicht komt dat omdat politici sterk geloof hechten in het principe van het primaat van de politiek. Zij zijn geneigd om zichzelf te zien als bestuurders van de samenleving. Maar de lokale samenleving is vandaag een stuk complexer dan pakweg 40 jaar geleden. De politici zijn qua eigenschappen hetzelfde gebleven, maar het decor is veranderd. Er zijn veel meer actoren die hun zeg willen hebben over het beleid: bewonersgroepen, actiecomités, maar ook heel wat nieuwe bestuurlijke actoren zoals beleidsnetwerken, streekplatforms, politiezones e.d.

In de jaren '60 en '70 stond inspraak hoog op de agenda. De opvatting over burgerschap was dat inspraak de kwaliteit van het bestuur zou verbeteren. Ik denk dat we de logica gewoon moeten omkeren: participatie moet niet in functie staan van een beter bestuur, maar het bestuur moet zorgen dat mensen beter participeren aan de samenleving, en dit op alle terreinen: sport, cultuur, via straatfeesten, buurtbarbecues, enz.”

Johan Ackaert, politicoloog, Universiteit Hasselt

Een vruchtbaar samenspel van de politieke, institutionele en sociale actoren is niet zo evident. Elke actor hangt immers vast aan eigen belangen, eigen territoria, eigen regels en dynamieken. De communicatie tussen al deze tegenstellingen is niet evident. Soms gaat het om emotioneel geladen en historisch bepaalde opstellingen. Zeker in de beginfase dreigt voortdurend schotvorming, innesteling in de loopgraven, verdediging van het eigenbelang. Een goede begeleiding van de samenwerking en een gezamenlijke probleemanalyse met alle actoren zijn belangrijk om vertrouwen tussen de partners op te bouwen. Eens dat vertrouwen er is, blijkt de samenwerking een heel grote meerwaarde.

“Juist door de aanpak in de Genkse impuls wijken worden veel problemen voorkomen, als men kijkt naar vergelijkbare steden. Ik ben voorstander van die coördinatie door de wijkmanager. Als er een acuut probleem is, wordt iedereen rond de tafel gezet, en de politie zit daarbij. De wijkmanager alleen zou het ook niet aankunnen, net zomin als de politie het alleen zou aankunnen. Je moet echt een netwerk hebben. We spreken nu alleen van de geïnstitutionaliseerde functies, maar zo heb je ook een heel netwerk in de wijk van bewonersorganisaties: ouderverenigingen, buurtraad, jeugdorganisaties. De geïnstitutionaliseerde werkers zitten ook in contact met die andere werkingen, en dat is sterk georganiseerd allemaal. In die wijken is veel meer samenhangende organisatie dan in een residentiële wijk, waar nauwelijks samenhang en organisatie is en waar geen verenigingen zijn. (Frank Mulleners, Zonechef politie GAOZ over Winterslag)

“Op een bepaald moment kregen wij zeer veel meldingen van overlast vanuit Klein Spanje. Dit kostte ons telkens veel energie en tijd om daar iemand naar toe te sturen, zonder dat het echt resultaat opleverde. Daarom hebben wij het initiatief genomen om een werkgroep op te starten waarin allerhande partners vertegenwoordigd waren, zoals het Maaslands Huis, straathoekwerk, jeugdwerk, politie en rijkswacht, de school, de gemeente, buurtwerk en OCMW. (...) Via allerhande technieken van de procesbegeleider probeerden we van vaststellingen tot oorzaken te komen. Met het netwerk wilden we dan de oorzaken aanpakken.” (Patrick Rutten, politie Maasmechelen over Klein Spanje)

“De politie nam dus het initiatief om van gedachten te wisselen, maar wij stonden daar nogal weigerachtig tegenover omdat we het vertrouwen van de jongeren niet wilden beschamen. Toen hebben we toch wat voorzichtig gepraat en eerst een aantal dingen uitgezuiverd over de eigenheid van de disciplines. We zijn toen van start

gegaan met een soort van overleg. We hebben dat heel structureel aangepakt. We hebben dit extern laten begeleiden door een facilitator. De gemeente legde geld op tafel om die externe facilitator te financieren. Zo zijn we ongeveer een half jaar heel grondig met elkaar gaan communiceren, ook via bepaalde spelletjes, om zo iedereen in dezelfde richting te krijgen. We moesten eerst eens goed nadenken wat er gaande is in de wijk, zonder ons blind te staren op de verschijningsvormen, zoals overlast,...” (Leo Kwanten, voormalig SIF-coördinator Maasmechelen over Klein Spanje)

“De sturing werd gegeven vanuit de sociale dienst. Lommel is geen stad die kan rekenen op extra middelen, dus probeerden we met weinig middelen een zo goed mogelijk beleid uit te werken. Het was dus van belang om mogelijke partners samen te brengen: politiek, diensten, huisvesting, opbouwwerkwerk, integratiedienst,... Het team is al die jaren sterk geweest in het dynamiseren van personen en diensten: we hebben kunnen experimenteren, we werkten flexibel en speelden kort op de bal, er was communicatie en discussie, argumentatie... Diensten liepen elkaar niet voor de voeten maar versterkten elkaar.” (Lode Lemmens, sociale dienst stad Lommel over Balendijk-West)

“Waar politieke wil is, vindt men ongetwijfeld een weg”

Uit de interviews blijkt dat samenwerking tussen actoren soms afhangt van het toevallig klikken tussen persoonlijkheden op het terrein. Helaas klikt het niet altijd. In sommige wijken lopen actoren elkaar ook voor de voeten. Structureel blijven het allemaal aparte diensten en organisaties met een eigen agenda en eigen belangen. Kan coördinatie door het lokaal bestuur een oplossing bieden?

“Het decreet Lokaal Sociaal Beleid bepaalt dat de lokale besturen - gemeente en OCMW - samen verantwoordelijk zijn voor de coördinatie van het sociaal beleid. Maar lokale besturen hoefden niet te wachten op deze decretale verplichting. Goed georganiseerde besturen operationaliseerden die samenwerking reeds op het terrein. Zij brengen op een systematische en projectmatige manier alle interne én externe actoren omtrent leefbaarheid periodiek samen. Bijvoorbeeld door in een projectgroep allerlei welzijnsdiensten, technische diensten, politiediensten, jeugd- en sportdiensten samen te brengen met externen zoals het OCMW, schoolbesturen, basiseducatie, opbouwwerk, e.d. onder voorzitterschap van een projectcoördinator van de gemeente. Het initiatiefnemend bestuur ondersteunt deze werking personeel, financieel én materieel. De belangrijkste voorwaarde hiervoor is politieke wil. Een politicus die de beleidsverantwoordelijkheid voor het lokaal sociaal beleid heeft, vindt ongetwijfeld een manier om dit te organiseren als hij of zij dit daadwerkelijk wil. Dergelijke structurele samenwerking hangt niet af van toevallige persoonlijkheden.”

Peter Weyns, beheerder RIMO Limburg

3. Sociale professionals, ondersteuners van kwetsbare groepen

In kansarme buurten kampen veel mensen met persoonlijke en maatschappelijke problemen die ze zelf niet kunnen oplossen. Anderzijds hebben ze door negatieve ervaringen maar weinig vertrouwen in de maatschappelijke instellingen. Zij sturen vage signalen de wereld in om hun situatie onder de aandacht te brengen: agressie, vandalisme, scheldpartijen, ... of juist isolement. Werkvormen als opbouwwerk, jeugdwelzijnswerk, straathoekwerk of integratiewerk kunnen maatschappelijk kwetsbare groepen mobiliseren en helpen om hun problemen te verwoorden. Ze helpen hen om inzicht te krijgen in hun problemen en om op te komen voor hun belangen. Ze bereiden hen voor op communicatie met de instellingen. Die communicatie is essentieel om goede oplossingen uit te werken, die rekening houden met de gevoeligheden van de diverse betrokkenen.

“In het begin van de jaren '90 maakte Winterslag een serieuze malaise door. Door de mijnsluiting hadden veel jongeren geen toekomstperspectief meer. Dat uitte zich in

rondhangen op straat, stoer doen, vandalisme en mensen intimideren. De buurt voelde zich niet meer veilig en wees de jongeren daarvoor met de vinger. Mij werd al snel duidelijk dat er veel over de jongeren werd gebabbeld maar niet met de jongeren. Jongeren hadden absoluut geen stem. Vanuit het straathoekwerk hebben wij dan het 'muurschrijfproject' opgestart. We stimuleerden hen om over zeven thema's die hen nauw aan het hart lagen een boodschap te schrijven. We hadden op verschillende plaatsen in de wijk borden gezet. Een kerngroep van jongeren werkte met ons samen, zodat het project mee door de jongeren gedragen werd. Die borden bleven daar zeven weken staan, met wekelijks een ander thema. Het gebeurde ook dat jongeren en volwassenen aan zo 'n bord stonden te discussiëren. Daar hebben we een heleboel informatie uit gehaald. We hielpen hen ook om hun boodschap onder woorden te brengen, om precies te vertellen wat er leeft. Bijvoorbeeld over de politie. Dit resulteerde dan in overleg met de politie. De politie kwam naar Winterslag om te luisteren naar de jongeren. Dat heeft heel veel invloed gehad." (Guy Hoeven, toenmalig straathoekwerker over Winterslag)

"We hadden moedergroepen opgericht met het doel om de moeders met elkaar te laten praten. Zo kregen ze het gevoel dat hetgeen zij meemaakten in de opvoeding met hun kinderen ook voorkwam in andere gezinnen en dat ze dus niet alleen stonden. Het werd ook duidelijk dat sommige problemen zowel bij de Turkse, Marokkaanse als Belgische gezinnen voorkwamen en dat het dus niet altijd een verschil moest inhouden. Er ontstond ook meer begrip voor elkaar." (Annemarie Kenzeler, voormalig buurtwerkster over Klein Spanje)

"De ondersteuning van doelgroepen heeft een dubbel effect: die groepen maken een groeiproces door en je kan ze linken aan de wijkplanning. Zonder ondersteuning van de doelgroepen zou de wijkplanning niet werken. De voorbereiding, activering en opvolging van de wijkmethodiek gebeurt deels in deze groepen. Zij zijn belangrijk als drempelverlaging om bewoners te betrekken op de vergaderingen." (Sandra Marechal, buurtwerkster over Lindeman)

4. Gemeente en OCMW, gangmakers van het lokaal welzijnsbeleid

Eerder bespraken we het fenomeen van institutionele vernieuwing en het belang daarvan voor de leefbaarheid van kansarme wijken. Zulke vernieuwingsbewegingen zijn complexe zoekprocessen die allerlei processen op gang brengen binnen het ambtelijk apparaat. De gedrevenheid en kunde van de leidende ambtenaren is van groot belang om een cultuuromslag binnen het ambtelijk apparaat te bewerkstelligen.

Dankzij de Vlaamse kansarmoedefondsen ondernam de gemeente allerlei acties, gericht op de impuls wijken en op kansarmen, migranten en kamerbewoners. (...) Deze projecten hebben ook een sensibilisering op gang gebracht bij de gemeente en het OCMW. (Michel Tuerlinkx, stad Beringen over Steenveld)

"Eind jaren '80 heeft onze dienst de regisseursrol op zich genomen in de wijkaanpak. Maar ze botsten op de eigen gemeentelijke technische dienst. Die reageerde vaak heel traag. Door de groei van onze dienst via kansarmoedemiddelen nam de druk op de eigen organisatie toe om meer wijkgericht te werken. Als ambtenaar zit je tussen hamer en aambeel: de bewoners voelen zich achtergesteld en gefrustreerd, want de gemeente heeft jarenlang niet geïnvesteerd in hun wijk. En binnen de gemeente was de perceptie over de bewoners ook negatief: 'dat zijn moeilijke mensen, kankeraars' en zelfs 'we gaan toch ook niet teveel in die Turken investeren'. Je moet dus zowel werken naar de bewoners als naar de gemeente en zowel naar het politiek als naar het ambtelijke niveau. Want een politieke beslissing betekent nog niet dat je de ambtenaren mee krijgt. Je moet in elk geval altijd zorgen dat je politieke dekking hebt voor hetgeen je doet. Een onafhankelijke opbouwwerker hoeft zich daar geen zorgen over te maken. Die kan voluit voor een bepaald doel gaan zodra zijn achterban erachter staat. Maar daar staat tegenover dat een opbouwwerker dan vaak politici of ambtenaren tegen zich in het harnas jaagt en een omgekeerd effect krijgt." (leidend ambtenaar van een gemeentelijke dienst)

Institutionele vernieuwing gedijt slechts in een ambtelijk en bestuurlijk klimaat dat daarvoor de nodige experimenteerruimte biedt. De secretaris heeft als hoofd van het gemeentelijk apparaat een sleutelrol in het kneden van de organisatiecultuur en -structuur.

“We hebben hier altijd een tamelijk vlakke organisatiestructuur gekend, met een vlotte informatiedoorstroming van het beleid naar de medewerkers en een sterke betrokkenheid van de medewerkers op het veld bij het beleid. Recent hebben we die zeer vlakke structuur verlaten en werken we met een afdelingsstructuur (6 afdelingen met 6 afdelingscoördinatoren, verenigd in een managementteam). Daarmee willen we de informatiedoorstroming in beide richtingen nog verbeteren en komen tot een meer geïntegreerde aanpak binnen de afdeling en tussen de afdelingen. Het managementteam zal vooral instaan voor het werken aan organisatievraagstukken, interne communicatie, enz. Bij ons gaan de verslagen van het schepencollege ook al jaren naar de diensten. Onze medewerkers kunnen tamelijk zelfstandig werken en krijgen de nodige experimenteerruimte. De ‘nota’s schepencollege’ worden altijd voorbereid door de diensten - een schepen brengt hier dus geen nota op het college die niet door de diensten is klaargestoomd en zelfs van ontwerpbeslissingen voorzien - zodat we komen tot beslissingen die gedragen zijn door de diensten en gebaseerd zijn op de deskundigheid die we in huis hebben. We stimuleren mensen om te vertrekken vanuit probleemstellingen i.p.v. uit posities. Een sfeer van samenhang en bereidwilligheid in het zoeken naar oplossingen is belangrijk. We pleiten voor openheid en correcte informatieverlening en zijn voorstander van projectwerking waarin verschillende actoren betrokken zijn, dus een multidisciplinaire aanpak. In een organisatie waar schotten staan tussen de verschillende diensten, zou het heel moeilijk zijn om te komen tot een aanpak zoals wij die hier ontwikkeld hebben. We stimuleren het planmatig werken vanuit een preventieve visie. We hebben recent een kwaliteitscoördinator aangeworven om o.a. een pro-actieve opstelling bij de ambtenaren te stimuleren. We hebben de technische werkplaatsen voorzien van een A-functie om de efficiëntie en planmatige aanpak te verhogen. Ik bekijk klachten niet als iets vervelends, maar als een uitdaging om te zoeken hoe we in de toekomst kunnen voorkomen dat dezelfde problemen zich herhalen.” (Yvo Aerts, gemeentesecretaris Heusden-Zolder over Lindeman)

Over de concrete uitdagingen voor een lokaal welzijnsbeleid verwijzen we graag naar de interessante bijdrage van Raf Nulens, verderop in deze brochure.

5. De sociale huisvestingsmaatschappij: meer dan een huisbaas

Eén van de cruciale actoren in sociale woonwijken is de huisvestingsmaatschappij. In de mate dat zij naast haar functie van beheerder en huisbaas ook aandacht heeft voor haar sociale rol, kan zij in samenspel met de gemeente en het opbouwwerk het verschil maken op het vlak van woonbeleving van haar huurders. Bouwmaatschappijen die investeren in goede relaties met hun huurders, plukken daar duidelijk de vruchten van. Hieronder enkele sprekende citaten uit het ervaringsonderzoek en kritische commentaren van Bart Broos, die het opbouwwerk uitdaagt.

“In het verleden had de bouwmaatschappij de handen vol met allerlei bouwprojecten en besteedde niet zoveel aandacht aan de communicatie. Bovendien was er vroeger een houding van ‘beter niet teveel informatie geven, want wie weet hoe de mensen ermee omspringen’. Dat was eigenlijk algemeen zo bij bouwmaatschappijen en ook bij andere diensten. Maar we hebben stilaan de noodzaak gevoeld om de communicatie met de huurders te verbeteren. Een belangrijke aanleiding was het reeds jarenlang gevoerde spreidingsbeleid van onze vennootschap, waarvoor we aangeklaagd zijn voor racisme. Eigenlijk is dit een goed onderbouwd beleid, waarover we veel hebben nagedacht en gediscussieerd, maar soms leverde dit ons ook een negatief imago op. Bovendien beseften we ook dat om de leefbaarheid in een wijk te verhogen er meer nodig was dan een evenwichtige samenstelling van de bewonerspopulatie. We hebben dan bij wijze van

experiment de functie van wijkcommunicator in het leven geroepen, om ons beleid aan de huurders uit te leggen, om de samenwerking met andere wijkactoren te verbeteren en om klachten van huurders beter op te vangen. We hebben ons dat nooit beklagd. Het heeft ons geld gekost, maar het rendeert. We zijn er heel tevreden over. (...) Communicatie aangaan betekent niet dat je overal 'ja' op moet zeggen. Onze ervaring leert dat mensen begrip hebben als je niet kan ingaan op hun wensen, zolang je het maar goed uitlegt en goede argumenten geeft.” (Willy Stevens, Zaakvoerder Kantonnale Bouwmaatschappij Beringen over Lindeman)

“Vroeger was het ‘not done’ om samen te werken met initiatieven die in een wijk opgezet werden door buurt- of opbouwwerk. Later kon die samenwerking wel, en werden de krachten gebundeld. Walter Vandenboer heeft begin jaren '90 het initiatief tot samenwerking genomen en dat leverde toen een positief gesprek op. (Jacques Erckens, CV Kempisch Tehuis over Balendijk-West)

De KBM geeft de huurders nu info over wat mag/kan/moet. Dat helpt. De verhouding tussen huurders en de KBM is merkkelijk gebeterd. (Pierre Reynders, wijkagent Lindeman, Zolder)

“Het is mooi dat er overleg is, maar mensen moeten eerst weten wat hun rechten zijn”

“Zij die willen communiceren, krijgen betere resultaten. Dat zie je duidelijk bij de huisvestingsmaatschappijen. Maar waar men wel moet op letten, is dat men niet enkel gaat communiceren met zij die sterk zijn en zij die al betrokken zijn. Dan kom je terug bij wat wij in het maatschappelijk werk definiëren als ‘empoweren’. Het is mooi dat er overleg is, maar mensen moeten eerst weten wat hun rechten zijn voor je kan communiceren. Dit lijkt me een heel belangrijk gegeven : mensen laten communiceren met elkaar, maar op basis van gelijkheid. De communicatie (bijv. bij een huisvestingsmaatschappij) vanuit een sterke basis naar zwakkeren toe is nu éénmaal makkelijker dan communicatie waarbij je die zwakkere toelaat en waarbij die ook kritiek kan leveren zonder meer. Dat vond ik een heel sterk verhaal in het ervaringsonderzoek.”

(Bart Broos, communicatiewetenschapper, XIOS Hogeschool Hasselt)

6. Politie en justitie in een ondersteunende rol

Veiligheid is een belangrijk aspect van leefbaarheid. Uit Nederlands onderzoek blijkt dat de sociale kwaliteit van een buurt de belangrijkste factor is voor het veiligheidsgevoel, zelfs belangrijker dan verloedering. Het beste veiligheidsbeleid is daarom een sociaal beleid, een beleid dat investeert in de sociale kwaliteit van de buurt. Dat neemt echter niet weg dat politie en justitie een belangrijke rol te vervullen hebben op het terrein van veiligheid. Maar wel in een ondersteunende i.p.v. een leidende rol.

“Ik denk dat het succes te danken is aan alle andere actoren, en veel minder aan de politie. Wij leveren de sterke hand, maar wij zijn niet de piloten. Wij moeten de informatie natuurlijk binnen krijgen: zij moeten zeggen ‘daar liggen de pijnpunten’ en daar moeten we ons op concentreren, maar het is niet de politie die de kar trekt. Ik denk dat wij niet hetzelfde resultaat hadden als we daar alleen stonden met onze politionele aanpak. We hebben ons laten zien, gingen patrouilleren. Je hebt de wijkagent en de mensen die de criminele fenomenen in de wijk aanpakken. Maar daar is geen groot project rond opgezet. Op een bepaald ogenblik is er wel discussie geweest over identiteitscontroles. Er zijn er veel opgepakt wegens criminele feiten. Het was de klassieke aanpak. Het woord nultolerantie nemen we niet in de mond. In de praktijk is dit vrij concreet met eenvoudige maatregelen. (Frank Mulleners, zonechef politie GAOZ, over Winterslag)

“De nieuwe procureur voerde een ander beleid, met oog voor de maatschappelijke context en ook oog voor de migrantengemeenschap. Hij en dus ook het parket speelde veel ‘korter op de bal’ en trad sneller op. Dit werd positief bekeken door alle diensten in de wijk. Hij maakte van Meulenberg een soort proefproject. Als kleine criminaliteit zich constant voordoet in een wijk, heeft dat grote gevolgen voor de leefbaarheid. De procureur maakte een lijst van jongeren die regelmatig iets uitspookten, en als feiten regelmatig voorkwamen, werd dat wel opgevolgd.” (Meulenberg)

“De huidige wijkagent speelt een goede rol als brugfiguur tussen bewoners en instanties. Hij springt hier ook regelmatig binnen.” (Georges Feucht, zaakvoerder bouwmaatschappij CV Nieuw Sint-Truiden, over Guvelingen)

7. Scholen en schoolopbouwwerk

Onderwijs is een cruciale hefboom tegen sociale uitsluiting. Toch kwamen scholen slechts zeer sporadisch in zicht tijdens het ervaringsonderzoek. Men verwacht van het onderwijs dat het kinderen – ongeacht hun sociale afkomst – een voldoende basis geeft om volwaardig te functioneren in de samenleving. De realiteit is echter anders. Kinderen uit sociaal zwakke gezinnen vormen nog steeds een zeer kwetsbare groep in het onderwijs. Hun integratie op relationeel vlak komt minder goed tot stand (aanvaarding, respect), ze hebben meer leermoeilijkheden, ze blijven frequenter overzitten, komen vaker in zogenaamd lagere studierichtingen terecht, verlaten vlugger de school en stellen binnen en buiten de school meer probleemgedrag.

“De kleuter- en lagere school in de wijk was een belangrijke factor. De leerkrachten waren geëngageerd en ontfermden zich ook over de wijkproblematiek.” (Michel Tuerlinckx, stad Beringen over Steenveld)

“De school ligt aan de rand van Opgrimbie en aan de rand van de wijk. Het vormt een soort brug. Als we activiteiten organiseerden buiten het buurthuis, gebruikten we vooral de school om de mensen aan te spreken. Op die manier probeerden we de twee delen bij elkaar te krijgen.” (vzw opbouwwerk Maasmechelen over Klein Spanje)

Onderwijs en opvoeding zijn geen taak voor de school alleen. Datgene wat een kind leert in het gezin, de buurt en de sociale klasse bepaalt in grote mate het verdere schoolverloop. Samenwerking tussen deze verschillende partners is bijgevolg wenselijk en noodzakelijk.

“Wij hebben een zgn. schooladoptieplan: de wijkagent en een politieassistent geven les aan 5-6de lj basisonderwijs van de twee scholen in Meulenberg: over burgerzin, vandalisme, drugs, oa met bedoeling om elkaar beter te leren kennen. Dit is een nieuwe vorm van samenwerking en bekendmaking” (Meulenberg, Houthalen)

Het onderwijsopbouwwerk is slechts één partner in dat netwerk, met name een buitenschoolse partner die vertrekt vanuit de leefwereld van kansarme ouders en hun ervaringen inzake onderwijs. De opbouwwerker brengt o.a. moedergroepen en oudergroepen samen om thema's rond opvoeding en onderwijs te bespreken. Uit die besprekingen volgt overleg met leerkrachten, directies en begeleiders om knelpunten te signaleren en samen te zoeken naar oplossingen.

“Brede school: een term die ook het opbouwwerk moet fascineren”

“Een school kan vandaag de dag absoluut niet meer beschouwd worden als een van de maatschappij afgezonderde (leer)omgeving. De schoolmuren brokkelen meer en meer af in de hoofden van

beleidsmakers, directies, leerkrachten, ouders en hulpverleners. Binnen deze tendens past de term brede scholen. Een begrip dat ook het opbouwwerk moet fascineren. In een brede school gaat het over de samenwerking tussen scholen en andere partners. Zo kan een school samenwerken met buurt- of migrantenorganisaties, met een Sociaal Huis, een Centrum voor Basiseducatie... . Het is evident dat dergelijke samenwerkingsverbanden tussen school en verenigingsleven, school en lokale overheid en school en welzijnsinstanties niet nieuw zijn. Nieuw is dat men met de brede scholen de bestaande en de nog te vormen samenwerkingsverbanden tracht te verbinden, met hierbij als grote doelstelling de ontwikkelingskansen van kinderen te vergroten.

Onderwijsminister Frank Vandenbroucke noemt als partners van de brede scholen het jeugdwerk, de culturele organisaties.... maar ook het opbouwwerk. Voor het opbouwwerk speelt hierbij dat een brede school altijd een lokaal verhaal is, met hieraan een wijk- of buurtprofiel gekoppeld. Dit profiel legt de klemtoon op de bijdrage die een school kan leveren aan de sociale cohesie van een buurt of een wijk. De school kan een draaischijf worden van de activiteiten in de buurt, bijvoorbeeld door lokalen ter beschikking te stellen aan verenigingen, of door actief betrokken te zijn bij lokale evenementen, bijvoorbeeld een buurtfeest.

In mijn ogen kan het opbouwwerk dan ook een belangrijke rol vervullen, zeker vanuit de expertise die men heeft opgebouwd via het onderwijsopbouwwerk. Ik denk bijv. aan het organiseren van culturele wijkwandelingen voor leerkrachten om hen kennis te laten maken met de leefwereld van zowel hun allochtone als autochtone leerlingen, een opbouwwerker die de historische groei van een wijk bespreekt in een klas, samen met de school koffie-inloopochtenden organiseren voor allochtone ouders om de drempel voor hen te verlagen... . Het opbouwwerk mag deze kans niet laten liggen, zeker niet in Limburg. Uit de omgevingsanalyses van de lokale overlegplatforms blijkt duidelijk dat binnen de Limburgse mijngemeenten maatschappelijk kwetsbare leerlingen te over zijn.

(Bart Broos, Xios Hogeschool Hasselt)

C. RANDVOORWAARDEN

In dit deel staan we stil bij enkele randvoorwaarden voor een succesvolle wijkaanpak. In de eerste plaats moeten er (extra) middelen voorhanden zijn of vrij gemaakt worden. Voor een vruchtbare samenwerking is het van belang dat elke speler zijn rol ten volle kan spelen en dus over een zekere autonomie kan beschikken. Tot slot is een volgehouden aanpak nodig.

1. Middelen

Het wegwerken van een achterstandssituatie vraagt vanzelfsprekend minstens tijdelijk een input van extra middelen. De middelen worden voornamelijk aangewend voor doelgroepondersteuning (buurtwerk, jeugdwerkzorg, straathoekwerk, schoolopbouwwerk, ...), voor infrastructuur (buurthuizen, speelpleintjes, sportinfrastructuur, stoepen, groenaanleg, ...) en voor de uitbouw van de gemeentelijke aanwezigheid in de wijk (wijkcentrum, stadswachten, wijkmanagement, decentrale post van de groendienst, ...).

In alle onderzochte wijken zijn de Vlaamse kansarmoedefondsen (Fondsen Lenssens-Vandenbossche, VFIA, VFIK, SIF) een belangrijke katalysator geweest. Voor centrumstad Genk is het Stedenfonds van groot belang. Heel wat kleinere fondsen maakten specifieke projecten mogelijk: Koning Boudewijnstichting, Federaal Impulsfonds voor Migrantenbeleid, Welzijnzorg, diverse provinciale subsidies, ...

2. Samenwerken in autonomie

Dat samenwerking tussen actoren een grote meerwaarde heeft, dat hebben we eerder al beschreven. De samenwerking werkt het best als elke actor zijn eigenheid en autonomie behoudt. Dit hoeft wederzijdse waardering en erkenning niet in de weg te staan. Een gedeelde probleemanalyse en toekomstvisie maakt dat elk zijn eigen rol kan spelen vanuit een eigen positie.

“Het buurtwerk moet accepteren dat er een potentieel conflictgegeven is tussen jongeren en volwassenen. Als jongerenwerker is het je opdracht om aan de kant van de jongeren te staan en als buurt- of opbouwwerker moet je aan de kant van de volwassenen staan. Maar je moet een communicatiesysteem opzetten waarbij overleg mogelijk is. En ik merk dat buurtwerkers het daar vaak moeilijk mee krijgen. Het is voor hen soms moeilijk om die communicatie gaande te houden. Dat begrijp ik ook, als je dagelijks mensen over de vloer krijgt die klagen over jongeren, dan is het soms moeilijk om zich goed te blijven positioneren. Je moet goed met elkaar kunnen doorpraten welke positie je inneemt.” (Guy Hoeven, CMGJ)

De eigen rol van het opbouwwerk veronderstelt een zekere autonomie. Wanneer het opbouwwerk die autonome speelruimte krijgt, kan zij haar rol van belangenbehartiger van kwetsbare groepen beter spelen en innovatieve oplossingen tot stand brengen. Dit is een rol die de lokale overheid nooit zelf kan spelen.

“Zou een wijkmanager kunnen zonder opbouwwerk? Ik twijfel daaraan. Je hebt sowieso opbouwwerk nodig. Ik denk dat een wijkmanager eerder een gesprekstafel creëert, een soort spilfiguur is waarlangs men best passeert om zaken op mekaar af te stemmen. (...) Het opbouwwerk heeft meer de functie om het conflict eerst wat uit te lokken, te vernieuwen en dan zijn bestendinging te krijgen. Voor mij moet opbouwwerk per definitie geen revolutie zijn. Moet opbouwwerk per definitie confronterend werken? Vaak zal het zo zijn, omdat men probeert iets te vertolken dat

door derden onderdrukt is geworden en dat krijg je dus niet boven water zonder dat je eerst wat aan de boom schudt.” (Jef Gabriels, burgemeester Genk)

Conflictmodel mijden: geldt dat in alle omstandigheden?

“Ik lees in de interviews herhaaldelijk pleidooien om geen conflictmodel te hanteren. Dat kan wel zijn, maar is dat in alle omstandigheden zo? Ik vraag me af als men in sommige gemeenten nooit begonnen was vanuit een conflictmodel, zou men dan nu staan waar men staat? Is dat niet zoals met leidinggeven, dat je je moet aanpassen aan de medewerker en de fase waarin die zich bevindt? Welke houding moet je aannemen, op welke manier moet je communiceren, welke kanalen zijn er al en welke moet je misschien maken?

Mieja Engelen, Studiecel provincie Limburg

3. Volgehouden aanpak

Alleen langdurig volgehouden inspanningen garanderen succes. Continuïteit in de personeelsbezetting blijkt noodzakelijk, vooral bij de sociale actoren. Bij het wegvallen van een veldwerker verdwijnt soms ook een deel van de gemaakte progressie binnen de wijk. Er moet telkens opnieuw een vertrouwensband opgebouwd worden tussen de bewoners en de veldwerker en zo moet men telkens opnieuw beginnen.

Men mag hetgeen opgebouwd is niet loslaten in zo'n wijk, want dan duiken de problemen onmiddellijk opnieuw op. Ondersteuning en inzet van personeel blijft nodig. Dat geldt zowel voor opbouwwerk als voor jeugdwelzijnswerk. (Michel Tuerlincxk, stad Beringen over Steenveld)

Continuïteit in een aantal sleuteljobs is belangrijk. Op het moment dat we geen coördinator hadden in het jeugdhuis, belemmerde dat op dat ogenblik de goede werking binnen de wijkontwikkeling in Winterslag omdat het jeugdhuis een belangrijke partner is. (Dirk Habils, stad Beringen over Winterslag)

Die continuïteit moet natuurlijk ook politiek gedragen worden.

“De politieke bestuurswissel heeft het einde van de werking betekend. Het beleid is in eerste instantie wel gevolgd, maar heeft dit daarna willen openbreken naar de ganse gemeente. Men wilde een projectmatige aanpak. Er was daarover een spanning tussen het ambtelijk en het politiek niveau: het ambtelijk niveau was voorstander van een lange termijn aanpak, maar de politiek wilde snel scoren met korte termijnsuccessen. We moesten vanaf dan dus projectmatig werken. We waren zwaar ontgoocheld dat de politiek ons niet volgde.” (een ambtenaar)

Structureel partnerschap voor lange termijn

“Eigenlijk zou wijkontwikkeling geschraagd moeten worden door een structureel partnerschap met als kernpartners de gemeente, het OCMW en de sociale huisvestingsmaatschappij. En niet enkel op het niveau van de uitvoerende professionals, maar ook op het niveau van de beheerders. Zij moeten zich engageren voor een aanpak op langere termijn.”

Luc Verbeke, Samenlevingsopbouw Vlaanderen

D. UITDAGINGEN VOOR SAMENLEVINGSOPBOUW

De deskundigen van de leesgroep wezen ons op een aantal aspecten die van belang zijn voor een succesvolle aanpak, maar (te) weinig bleken uit de verhalen van de negen onderzochte wijken. We formuleren ze daarom als uitdagingen.

Johny Vanschoren trok reeds de aandacht op een veranderd professioneel perspectief dat opbouwwerkers en andere sociale professionals nodig hebben om sociale capaciteit op te bouwen. Hij stelde dat dit een educatief proces is van lange duur, waarin sociaal leren centraal staat. Katrien Franssens pikt daar in haar bijdrage op in en laat zien **hoe het opbouwwerk het beste uit de mensen kan halen**.

Uit het ervaringsonderzoek bleek dat het **intercultureel samenleven** in de onderzochte wijken niet evident is. Dirk Janssen doorploegde de teksten van de negen wijken vanuit een interculturele bril en zet in zijn bijdrage één en ander op een rijtje. Jef Lingier merkt op dat het opbouwwerk enkel op microniveau bezig is rond intercultureel samenleven. Hij wijst op het belang van sociaal-economische achterstand en daagt zowel het opbouwwerk als de lokale overheid uit om hun verantwoordelijkheid te nemen.

Sociaal-economische achterstand, of wat daaraan gedaan kan worden, staat ook centraal in de bijdrage van Stebo over **werk, ondernemerschap en wonen**. We voegen daar nog een stukje aan toe over de potenties van **buurtdiensten**.

Dat sociale huisvestingsmaatschappijen sleutelactoren zijn, beschreven we reeds eerder. In het verlengde van de synergie tussen bewoners en instituties die we in heel deze brochure bepleiten, impliceert dit dat **sociale huurders** educatief ondersteund worden om in relatie te treden met de bouwmaatschappijen.

Ook al gaat het beter met een wijk, toch blijft een negatief imago lang kleven. Hoe kan je werken aan **positieve beeldvorming**?

De opbouwwerksector heeft onlangs nog haar missie scherp gesteld. Ze ziet voor zichzelf een belangrijke taak liggen in de **beïnvloeding van beleid**.

1. Opbouwwerk moet het beste uit de mensen halen *Competentiebenadering helpt mensen groeien*

Katrien Franssens, medewerker RIMO Limburg

“In 2001 werkte het opbouwwerk in de wijk Ter Hilst in Hasselt een sociaal-artistiek project uit met theater, keramiek en schilderkunst. Dit kunstproject zindert nog altijd na. Er was een grote bewonersbetrokkenheid. Het had een zichtbaar effect. Mensen kregen meer waardering en voelden dat ook zo aan. Het kunstproject heeft het zelfbeeld erg opgekrikt. ‘We kunnen iets’. De tentoonstelling van Ter Hilst is op verschillende plaatsen getoond. Er is ook een blijvende herinnering aan dit project via het kunstwerk dat tegenover het buurthuis staat en dat wonderlijk genoeg na zoveel jaren niet beschadigd of vernield is. Mensen hebben spijt dat het werken rond kunst uiteindelijk is stopgezet.”
(Ter Hilst, Hasselt)

Ongeacht de problemen in een buurt, is er altijd wel een draagvlak om de situatie ten goede te keren. Soms is het niet eenvoudig om een gemeenschappelijke basis te vinden. Er zijn

bijvoorbeeld teleurstellingen en frustraties van bewoners of professionals slagen er om één of andere reden maar niet in van samen te werken.

Om een negatieve spiraal te doorbreken is een positieve invalshoek vereist. De aanpak moet erop gericht zijn positieve krachten in de wijk te mobiliseren. Hoe meer 'problemen in de wijk' het eerste aanknopingspunt zijn, des te belangrijker is het om ook in te gaan op de sterke kanten van de wijk en haar bewoners. Iedereen heeft capaciteiten die voor de samenleving van nut kunnen zijn. Het opbouwwerk moet mensen stimuleren om hun talenten in te zetten en te ontwikkelen. Dit is de zogenaamde competentiebenadering. Klinkt eenvoudig, maar is het niet.

Probleemoplossing en educatie

Participatie is hét sleutelwoord van het opbouwwerk. Maatschappelijk kwetsbare groepen missen immers vaak structurele kansen tot participatie, maar het ontbreekt hen ook aan competenties en attitudes om hier iets aan te veranderen. Participatie bestaat dus uit een structurele en een mentale component. Daarom is het opbouwwerk genoodzaakt zich te bewegen op twee sporen. Enerzijds samen met de betrokkenen zoeken naar concrete oplossingen voor collectief beleefde problemen. Dit is het resultaatgerichte spoor. Een probleem kan bijvoorbeeld te maken hebben met gebrekkige integratie of onrechtvaardige verdeling van goederen. Anderzijds verhoogt en versterkt het opbouwwerk de kennis, vaardigheden en houdingen die nodig zijn om als volwaardige burger te kunnen deelnemen aan de maatschappij. Dit is het educatieve spoor.

Leren staat onder druk

In de eerste plaats willen de probleemdagers vooral een oplossing voor hun gezamenlijk probleem. Door de doelgroep te betrekken bij de probleemoplossing kunnen zij hun kennis, vaardigheden en houdingen al doende ontwikkelen. Het educatieve spoor staat dus altijd in functie van de aanpak van een concreet sociaal probleem. Juist aan de combinatie van beide werkdoelen ontleent het opbouwwerk haar kracht. De uiteindelijke uitkomst van dit samenspel tussen het resultaatgerichte spoor en het educatieve spoor zijn competente burgers die participeren aan de samenleving en zelf hun problemen kunnen oplossen.

In realiteit merken we echter dat die combinatie soms moeilijk waar te maken is. Resultaatsdruk van buitenaf, bijvoorbeeld druk vanuit de overheid om zichtbare resultaten te verwezenlijken op korte termijn, kan de participatie en leerkansen van de deelnemers tot op zekere hoogte ondermijnen. Die dominantie van het resultaatgerichte spoor gaat ten koste van de educatieve component.

Leren als uitdaging

We staan met het opbouwwerk dus voortdurend voor de uitdaging om meer aandacht te hebben voor het educatieve spoor. Leren in opbouwwerkprojecten kan verschillende vormen aannemen. Belangrijk is altijd dat het leren plaats vindt doorheen het werken aan een concreet probleem. Het probleem vormt de aanleiding tot het leerproces. Het bepaalt enerzijds de inhoud van het leren, wat omschreven kan worden als de collectieve kennis, inzichten,

vaardigheden en houdingen die deelnemers nodig hebben om het probleem op te lossen. Anderzijds bepaalt het probleem ook het doel van het leren. Daarnaast is er het belang van collectief leren. Het versterken van de doelgroep is de belangrijkste doelstelling van het opbouwwerk. Dat veronderstelt naast maatschappelijke veranderingen in de positie van de betrokkenen ook leerprocessen.

Competentiegerichte benadering

Uit onderzoek (Beunens, L., 1998) blijkt dat leren in opbouwwerkprojecten wel degelijk mogelijk is. Aangezien het verwerven van competenties een vorm is van leren, kunnen we stellen dat deelnemers aan opbouwwerkprojecten competenties kunnen ontwikkelen. Daarom pleiten we voor een meer competentiegerichte benadering door de opbouwwerker.

Competenties bestaan uit een potentieel aan capaciteiten, participatie-ervaringen en leerervaringen van de deelnemer. Het verwerven van kennis, vaardigheden en houdingen stellen de persoon in staat concrete taken of activiteiten zonder al te veel problemen succesvol te vervullen. Een competentiegerichte benadering houdt dus in dat een opbouwwerker vertrekt vanuit de mogelijkheden en kansen van de doelgroep en niet vanuit de problemen en de beperkingen.

We gaan ervan uit dat deelnemers competenties verwerven tijdens hun deelname aan een buurt- of opbouwwerkproject of dat zij reeds aanwezige competenties vergroten. De opbouwwerker zou hierop moeten inspelen en op die manier 'op maat' werken.

Uit onderzoek blijkt echter dat het niet evident is voor een opbouwwerker om op een objectieve manier naar de deelnemers te kijken. Vaak schat hij de deelnemers in op basis van subjectieve elementen, zoals de voorkeur voor bepaalde personen, de hoeveelheid tijd die hij/zij met iemand doorbrengt,... Daarom lijkt het ons een hele uitdaging om op een objectieve manier naar de competenties te kijken van de deelnemers. Dan pas kan je ervoor zorgen dat je op maat werkt. Dit zal het vertrouwen van de deelnemer in zichzelf doen toenemen, waardoor er ruimte vrij komt om te leren.

De competentiebenadering toepassen is dus geen eenmalige actie. Je moet voortdurend je beeld bijstellen en dus ook je samenwerking met de deelnemers. Het uitgangspunt bij dit alles is dat iedereen waardevolle competenties heeft én dat iedereen verantwoordelijk is om die ten dienste te stellen van de samenleving. De samenleving heeft er alle baat bij om dit kapitaal aan menselijke mogelijkheden actief te benutten, ten dienste van mens en omgeving. Mensen de kans geven én stimuleren dus, om hun unieke talenten ten volle ter beschikking te stelling in werk, vrijwillige inzet, zorg, cultuurbeleving,...

Motivatie en capaciteiten

Competenties op zich zijn natuurlijk niet genoeg. Men moet ook bereid zijn om zich in te zetten, om zich open te stellen, om te leren. Kortom, de motivatie van de deelnemers is enorm belangrijk. Zonder motivatie komt niemand in beweging.

Motivatie bestaat in verschillende vormen. Men kan deelnemen omdat men geïnteresseerd is in het thema, omdat men de situatie wil veranderen (intrinsieke motivatie). Maar men kan ook deelnemen omdat men externe factoren je prikkelen, zoals persoonlijke erkenning, zich nuttig voelen,...(extrinsieke motivatie). Tot slot kunnen ook de sociale contacten in een project

mensen aantrekken (conditionele motivatie). De meest optimale motivatie om een leerproces op gang te brengen is natuurlijk de eerste vorm, de intrinsieke motivatie. Toch blijkt dat deelnemers vooral omwille van de andere twee vormen deelnemen (Van Schoote, L., 2001).

Naast motivatie spelen ook andere factoren een rol bij leerprocessen. De deelnemers moeten over voldoende capaciteiten beschikken om het collectief probleem aan te pakken. Vaak beschikken de deelnemers niet over alle capaciteiten. Toch moeten we dit niet als een tekort beschouwen. Het is juist belangrijk om de deelnemers te erkennen in de krachten waarover ze wél beschikken en hun leerproces vanuit een positieve invalshoek te benaderen. Bijvoorbeeld: kansarmen spreken in zeer concrete termen, uiten hun emoties en gevoelens onmiddellijk, hebben een grote ervaringskennis van domeinen die hen persoonlijk aanbelangen,...

Draagkrachtgericht

Het is dus aangewezen om rekening te houden met de kenmerken van de deelnemers, met hun competenties, hun vroegere leerervaringen en hun motivatie om de doelstellingen van een opbouwwerkproject te realiseren en om de participatie te bevorderen.

De opbouwwerker vertrekt daarvoor vanuit de leefwereld van de doelgroep. Hij probeert zo dicht mogelijk aan te sluiten bij hun beleving. Tegelijkertijd biedt de opbouwwerker nieuwe kansen aan tot participatie en samenwerking. Ook van belang is dat de deelnemers zich bewust worden van hun eigen behoeften, motieven en belangen. Dit kan door te luisteren naar wat de deelnemers noodzakelijk achten en waarvoor ze zich willen engageren.

Opbouwwerkers kunnen rekening houden met de competenties van de deelnemers door draagkrachtgericht te werken. Dit houdt in dat men zo laagdrempelig mogelijk werkt en dat men best zo weinig mogelijk eisen stelt aan de deelnemers. De opbouwwerker biedt hen via het project groeikansen zodat ze hun capaciteiten, zoals zelfvertrouwen, assertiviteit,... kunnen ontwikkelen. Op die manier speelt het opbouwwerk in op de minder ontwikkelde competenties en zorgt er zo voor dat de mogelijkheid tot participatie in de samenleving groter wordt.

Aanbevolen literatuur

Beunens, L. (1998). *Leerprocessen binnen het projectmatig opbouwwerk. Een exploratief onderzoek*. Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling o.l.v. Baert, H., KU Leuven, Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen, Departement pedagogische wetenschappen, Centrum voor sociale en beroepsagogiek.

Franssens, K. (2005). *Competentieontwikkeling bij deelnemers aan buurt- en opbouwwerkprojecten. Een exploratieve casestudy naar de toename van competenties bij deelnemers aan buurt- en opbouwwerkprojecten*. Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling o.l.v. Baert, H., KU Leuven, Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen, Departement pedagogische wetenschappen, Centrum voor sociale en beroepsagogiek.

Giedts, S. (2001). *Non-participatie van kansarmen aan opbouwwerkprojecten: een exploratief onderzoek naar de agogische draagkrachtvereisten van bepaalde projectactiviteiten*. Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling o.l.v. Baert, H., KU Leuven, Faculteit psychologie en

pedagogische wetenschappen, Departement pedagogische wetenschappen, Centrum voor sociale en beroepsagogiek.

Van Schoote, L. (2001). *De participatiecompetenties van kansarmen aan opbouwwerkprojecten: een meervoudige gevalsstudie naar de toename van competenties bij participanten aan bepaalde projectactiviteiten*. Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling o.l.v. Baert, H., KU Leuven, Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen, Departement pedagogische wetenschappen, Centrum voor sociale en beroepsagogiek.

2. Intercultureel samenleven bevorderen

a. Allochtonen zijn actieve partners in wijk

Dirk Janssen, Provinciaal Integratiecentrum Limburg

Hoe gaat het met het multiculturele samenleven in kansarme wijken? En welke rol spelen allochtone bewoners in het bevorderen van de leefbaarheid in die wijken? In de interviews i.k.v. het ervaringsonderzoek konden we een tachtigtal uitspraken optekenen over multicultureel samenleven of de rol van allochtonen in de wijken. We hebben deze uitspraken gebundeld in twee thema's en presenteren ze hier, voorzien van enig commentaar.

Multicultureel samenleven

"Ik woon hier graag in de wijk omdat het hier heel rustig is. (...) De huizen zijn voldoende groot, er is ruimte voor de kinderen om buiten te spelen, om op te groeien. Het multiculturele maakt dat je de cultuur van andere mensen leert kennen." (Meulenberg).

Deze uitspraak geeft een positief beeld van het multicultureel samenleven in de wijk maar ze staat nagenoeg alleen. Vél meer uitspraken brengen de kloof tussen de bevolkingsgroepen aan de oppervlakte. Zoals bijvoorbeeld:

"Naast een generatiekloof is ook de verstandhouding tussen de Belgisch, Turkse en Marokkaanse gezinnen niet altijd optimaal. De cultuur- en mentaliteitsverschillen zijn soms erg groot en het begrip is vaak ver zoek. De bewoners geven aan dat het vooral met de Turkse gezinnen vaak botst. De Turkse jongens worden zelden gestraft voor iets wat ze gedaan hebben, waardoor er een sfeer ontstaat dat zij alles mogen. Ook de mentaliteit en de cultuur van de Turkse gezinnen verschilt enorm van de Belgisch cultuur. Ook al wonen de Turkse gezinnen verspreid in de wijk, toch zoeken ze elkaar op en staan ze weinig open voor initiatieven van de Belgen. Ze praten altijd Turks onder elkaar, ook al staan er Belgen bij. Dat versterkt nog de geslotenheid en is voor de Vlaamse bewoners een teken dat zij weinig moeite doen om betrokken te zijn." (Klein Spanje)

Klein Spanje is een relatief nieuwe wijk en de kloof daar situeert zich vooral tussen Vlaamse bewoners en Turken. In oudere mijncités gaat of ging het over spanningen tussen allochtone ingezetenen en allochtone nieuwkomers.

De geleidelijke maar aanhoudende instroom van kroostrijke Turkse gezinnen in de wijk bracht spanningen te weeg met de veelal oudere Italiaans-Poolse bevolking. "De Turken hebben een andere mentaliteit: ze zijn arroganter, laten hun kinderen op straat spelen, maken veel lawaai." Er kwamen ook drugproblemen en vandalisme. De oorspronkelijke bewoners hebben tegen de Kantonale Bouwmaatschappij gezegd: "Stop! Niet te veel Turken!" Een Turkse bewoner erkent de toename van het aantal Turken, maar ervaart dat niet als een probleem: "Als ik een goede buurman heb, maakt het niet uit of hij Turk is of Italiaan. Er zijn over het algemeen wel minder contacten tussen de mensen, maar dat heeft niks te maken met de nationaliteit." (Lindeman)

Als etnische verschillen gepaard gaan met een generatieverschil creëert dat een bijkomend spanningsveld:

"De belangrijkste rondhangplek is voor het kerkje langs de Noordlaan, ter hoogte van de 2de cité. Het zijn vnl. Marokkaanse jongeren die daar rondhangen. De Vlamingen en Europese migranten voelen zich bedreigd." (Winterslag)

Sommige geïnterviewden willen de kloof overbruggen en de contacten en samenwerking tussen de bevolkingsgroepen in de wijk bevorderen. Maar dat lukt in vele gevallen niet.

Deze negatieve ervaringen liggen aan de basis van de huidige visie van de wijkkern: "We hebben alles al geprobeerd en daaruit kunnen we alleen maar concluderen dat de verschillende bevolkingsgroepen geen behoefte hebben om elkaar te ontmoeten in de wijk." (Steenveld)

"Er was in het begin een kleine kern Belgische mensen met een grote inzet voor de wijk. Het buurthuis bereikte alleen de Belgische gezinnen. Het eerste buurtfeest bereikte Belgische gezinnen, Marokkaanse kinderen en enkele verdwaalde Marokkaanse ouders. De aard van de activiteiten werkte dit in de hand." (Ter Hilst)

De integratie van Turkse jongeren in jeugdhuis 't Stipke is, ondanks vele pogingen, eigenlijk mislukt. De Turken zeggen: "We worden daar niet aanvaard." Het jeugdhuis zegt: "Ze houden zich niet aan de afspraken en willen niet samenwerken." (Populierenwijk)

De wijkraad bereikte vooral Italiaans-Belgische bewoners, maar slaagde er niet in Turken te betrekken, hoewel ze dat geprobeerd heeft. (Lindeman)

In diezelfde Lindeman lijkt het later toch beter te lukken, zo blijkt uit de volgende uitspraken.

Het intercultureel samenleven verloopt nu globaal genomen beter. 'De Italianen hebben de komst van de Turken aanvaard.' Toch zijn er nog sporadisch spanningen. Bijv. Italianen hebben het gevoel dat ze uitgelachen worden als ze Turkse kinderen aanspreken op hun gedrag op het speelpleintje. Italiaanse senioren hebben het er moeilijk mee dat er voor hen destijds geen opvang was, terwijl er nu wel allerlei initiatieven zijn voor de Turken. "Voor de Turken doen ze alles, voor ons deden ze vroeger niks." (Lindeman)

De bewoners zijn zelf veel actiever geworden en organiseren allerlei activiteiten waarbij telkens een goede samenwerking tussen de verschillende verenigingen en gemeenschappen tot stand komt. Bijv. een wijkbarbecue, sinterklaasfeest, St. Maartensvuur, ... Het St. Maartensvuur is uitgegroeid tot een groot feest met ca 600 mensen. Ook de wijkbarbecue trekt 300 mensen, van alle culturele achtergronden. (Lindeman)

Opbouwwerkers gebruiken soms specifieke methodieken om te vermijden dat de kloof zich manifesteert en de samenwerking bedreigt. Een voorbeeld uit Winterslag.

"Om te vermijden dat de vergadering zou uitmonden in een scheldpartij tussen de verschillende gemeenschappen, hadden we de bewoners willekeurig over 10 kleine groepjes verdeeld. Op die manier zat in elk groepje een grote verscheidenheid aan culturen. Op de vergadering waren 120 mensen aanwezig. Het plenair gedeelte werd getolkt in het Italiaans, Turks en Arabisch." (Winterslag)

Sommige geïnterviewden zien het als hun opdracht de sociale cohesie in de wijk te bevorderen. In hun visie is een goede wijk een wijk waar samenhang is tussen de bevolkingsgroepen. Om die reden kijkt men soms kritisch naar zelforganisaties van allochtonen.

"De interculturele cohesie zou versterkt moeten worden. Door de subsidiëringregels zijn er nu heel veel zelforganisaties. Hierdoor blijven de verschillende migrantengemeenschappen binnen hun eigen kring. Men zou meer open moeten staan naar elkaar toe en samen activiteiten organiseren." (Winterslag)

Soms wijst men om die reden eigen organisaties van allochtonen radicaal af:

"Wij vonden het niet goed dat de Turkse jongeren een eigen voetbalploeg zouden uitbouwen, we verwezen hen naar de bestaande ploegen." (Balendijk-West)

Niet iedereen deelt deze visie. Integendeel, uit de volgende uitspraak blijkt dat eigen organisaties structuur brengen in allochtone gemeenschappen, waardoor een betere samenwerking en samenleving juist meer kansen krijgen.

De Marokkaanse gemeenschap, die tot dan toe nogal versplinterd is en veel onderlinge rivaliteit kent, begint zichzelf stilaan te organiseren. Een Marokkaanse man van de eerste generatie, getrouwd met een Vlaamse vrouw en destijds vakbondsafgevaardigde in de mijn, neemt de leidersrol op zich. Hij is één van de weinige Marokkanen van de eerste generatie die goed Nederlands spreekt en daardoor een uitstekende brugfiguur (al ligt hij bij een deel van de Marokkaanse gemeenschap moeilijk door zijn huwelijk met een Vlaamse vrouw). Toch is het de start van een langzaam proces dat jaren later vruchten zal afwerpen. Door het ontstaan van een Marokkaanse zelforganisatie, is er nu een gesprekspartner voor de andere wijkactoren. (Winterslag)

Allochtonen: actieve partners in de wijk

De volgende uitspraken spreken voor zichzelf:

“Welk beeld bestaat in de gemeente over de wijk? Iedereen die Ali of Mohammed heet en een stempel komt halen, woont in de Populierenwijk.” (Populierenwijk)

“Nu wonen er veel meer allochtonen en ‘sociale gevallen en marginalen’. Het niveau gaat achteruit. De gewone werkman kan hier geen huis meer krijgen.” (Guvelingen)

“Toen Nieuw-Steenveld medio jaren '70 gebouwd werd door de Kantonnale Bouwmaatschappij werd snel duidelijk dat dit een probleemaccumulatiegebied was: concentratie van allochtonen en van gezinnen met relationele, juridische en financiële problemen. De wijk had een negatief imago en werd in de volksmond ‘Jeruzalem’ genoemd omwille van de kleine witte huisjes en het groot aantal vreemdelingen.” (Steenveld)

“Men zette de meest kwetsbare groepen van Hasselt bijeen. De huizen met veel slaapkamers zorgden in ieder geval al voor een concentratie. Dus veel allochtonen, veel kinderen, veel kwetsbare gezinnen. Ter Hilst blijft een concentratie van de meest kwetsbare gezinnen in Hasselt. We vinden er heel veel Marokkaanse gezinnen en generatiearmen.” (Ter Hilst)

De twee groepen (allochtonen en autochtone kansarmen) worden in deze uitspraken samen vernoemd maar men maakt toch duidelijk onderscheid. In de volgende uitspraak wordt dat nog specifiek verwoord.

“De autochtone bewoners zijn voornamelijk ‘gebroken’ gezinnen. Een groot deel van deze bewoners heeft het financieel moeilijk. Voor hen is het elke dag overleven. Zij zijn daardoor vooral met primaire behoeften en met een eigen gezin bezig. Zij blijven dikwijls in de wijk wonen ‘omdat ze niet anders kunnen’. Onder de allochtonen zijn heel wat pasgetrouwde gezinnen. De kinderen groeien er op en er wordt stevig gespaard om dan later (na 10-15 jaar) een huis te kopen of er zelf één te bouwen.” (Steenveld)

Als bewoners de mogelijkheid hebben om hun huis te kopen, blijken in Steenveld en Balendijk-West vooral allochtonen dat te doen. In Balendijk-West wordt ook vermeld dat allochtone huurders hun huis beter onderhouden. Dit allemaal duidt erop dat allochtonen toch een ‘sterker’ profiel hebben: niet alleen economisch maar ook familiaal: er zijn minder alleenstaanden. Ze hebben ook een sterker uitgebouwd netwerk in de wijk.

“Vooral de Turkse vrouwen hebben er veel sociale contacten met elkaar. De keerzijde hiervan is dat de sociale druk onder de Turken heel hoog is.” (Steenveld).

Geregeld komen bij de geïnterviewden uitspraken terug dat de bevolkingssamenstelling in de wijk verandert waardoor het moeilijker wordt een werking op te bouwen. Dat geldt dan weer voor autochtonen én allochtonen.

“Ook bij de jongere generatie Belgen van Turkse origine tref je die kenmerken aan: degenen die ‘slagen’ in het leven, verlaten de wijk of de gemeente.” (Balendijk-West)

“Maar we zitten met dat gegeven hier, ge krijgt dus altijd de zwakkeren in de wijk. Het is geen concentratie van een bepaalde etnische groep. Sommigen van de tweede generatie die het gemaakt hebben, die trekken weg. Het zijn juist de elementen die sterker zijn, die anderen zouden kunnen meetrokken, die trekken weg. Wij krijgen een sociaal achtergesteld gezin in de plaats, en de wijk wordt hierdoor naar beneden getrokken. Het gaat niet om de nationaliteit, het gaat om de sterksten die wegtrekken.” (Meulenberg)

Af en toe volgt hierop dan een pleidooi voor meer sturing bij de samenstelling van de wijkbevolking.

“Moeten we niet voor de sociale mix op het vlak van huisvesting gaan? Meer sterkere bewoners en eigenaars. De huisvestingsmaatschappij speelt hierin een belangrijke rol.” (Ter Hilst)

Hoe sterkere mensen in de wijk houden? Sterke Belgen en allochtonen trekken weg. Volgens sommigen moet men nadenken over een andere samenstelling van de wijk. Men kijkt naar het Kempisch tehuis voor spreiding van nationaliteiten. Iemand zegt duidelijk dat het Kempisch tehuis minder keuze zou moeten laten aan de mensen zelf. (Meulenberg)

Bij allochtonen mag er dan al sprake zijn van een ander, ‘sterker’ profiel dan bij autochtone wijkbewoners. Dat betekent echter niet dat er geen problemen zijn.

“De migrantenwijk is heel klein, en er is veel groen. Door dat groen zie je de verdoken armoede ook niet. Die financiële armoede is de jongste jaren trouwens een toenemend fenomeen. Heel veel gezinnen leven van leefloon, of zijn werkloos.” (Meulenberg)

“De Turkse kinderen zijn in de meerderheid. Hun gebruik van het Nederlands is te weinig om een goede schoolloopbaan te hebben. Op de speelplaats vervallen ze in hun moedertaal, op straat spreken ze Turks, want ze zijn in de meerderheid. Er is te weinig input van het Nederlands. Dat maakt dat hun schoolloopbaan niet goed verloopt. De kans is heel groot op spijbelgedrag, de straat op, zich losrukken.” (Meulenberg)

“Doordat veel Turkse en Marokkaanse jonge volwassenen een huwelijkspartner gaan halen in hun thuisland, komen er teveel nieuwkomers binnen, die telkens opnieuw in hetzelfde integratieschuitje belanden. Het integratieproces moet telkens weer van voor af aan beginnen.” (Winterslag)

Die laatste twee uitspraken wijzen met een beschuldigende vinger naar de allochtonen. Kunnen ze dat niet anders doen? Daar staat tegenover dat een aantal sleutelfiguren het eenzijdige beeld van allochtonen bewust wil doorbreken.

“Leerkrachten gaan met mij op huisbezoek, en daardoor zien ze hen bijv. niet meer als Marokkaanse die haar kinderen niet kan opvoeden, maar ze zien een moeder die moeite heeft en moeite doet.” (Meulenberg)

Om te eindigen volgt een positief voorbeeld van hoe allochtonen zich organiseren en hun probleem aanpakken. Allochtonen als actieve partners in de wijk.

“Eigenlijk gaat het erom dat bewoners zelf terug hun verantwoordelijkheid opnemen. We hebben heel sterk gewerkt met migrantenvrouwen, Marokkaanse vrouwen, maar zij kunnen het niet alleen doen. De vader heeft ook een heel belangrijke rol in de opvoeding. Voordien namen

ze die rol niet op, totdat ze het zelf moe werden, omdat ze altijd zwart werden gemaakt door iedereen. Daar hebben we dan ook op ingespeeld. Met de hulp van de gemeente, justitie en politie, hebben zij het project buurtvaders opgestart, en dat scheen dus te werken.”

“Door het buurtvaderproject kan de allochtone gemeenschap zichzelf bewijzen. Ze kregen ook de tijd om het project zelf te ontwikkelen. Het werd niet van bovenaf opgelegd. De aanpak van de procureur en van de buurtvaders maakten dat het geweld, de inbraken en de drugs afnamen. Er is wel nog kleine criminaliteit.” (Meulenberg).

2. Intercultureel samenleven bevorderen

b. Samenleven met verschillende culturen **uitdagingen voor opbouwwerk en lokale overheid**

Jef Lingier, opbouwwerker bij RIMO Limburg

Een Turks spreekwoord luidt : « We leven zo vrij als een boom, maar we leven ook samen in een bos. » Dat samenleven in het bos – in casu de sociale woonwijken - lukt echter niet al te best. Er zijn niet alleen weinig contacten tussen allochtonen en autochtonen, beide groepen staan vaak met de ruggen naar elkaar.

Allochtonen vormen geen homogene groep. Ze zijn van verschillende komaf. Grosso modo kunnen we ze onderbrengen in drie subgroepen : de Noord-Afrikanen, de Turken en de andere niet-Europeanen. De autochtonen in de sociale woonwijken bestaan voor een toenemend deel uit kansarmen die uit de wijk niet weg kunnen omdat ze geen alternatief hebben. Het opbouwwerk in Limburg probeert bruggen te bouwen tussen de twee groepen. Via projecten die de leefbaarheid in de wijken verbeteren, timmert ze aan de weg die zou moeten leiden naar een harmonieuzere samenleving. Het is een moeizame weg, een weg met vele hindernissen, met vallen en opstaan. Moet het opbouwwerk op de ingeslagen weg verdergaan of zijn er in tegendeel nieuwe uitdagingen ?

Maar laat ons eerst even kijken wat de concrete problemen zijn die dat intercultureel samenleven met zich meebrengt. Uit de bevraging van RIMO in 9 sociale woonwijken blijkt dat de autochtonen vooral klachten hebben in verband met overlast van allochtone jongeren, hetgeen culmineert in vandalisme, drugproblemen en criminaliteit. Klachten zijn er ook over kinderen die laat op straat spelen. Ook willen de autochtonen meer intercultureel contact (ze willen een praatje kunnen maken met de Turkse buurman) maar voelen zich hierin onmachtig. Anderzijds willen ze dat de allochtonen « zich integreren », ze bedoelen eigenlijk zich aanpassen aan de eigen cultuur. Men verwacht niet alleen dat de ander Nederlands spreekt, maar ook dat hij zich inleeft in de Vlaamse cultuur. Deze verwachting rond aanpassing aan de eigen waarden en normen belet precies een authentiek contact met de ander. Samengevat : er zijn problemen met een niet onbelangrijke groep kinderen van allochtonen en er is een probleem van sociale cohesie tussen autochtonen en allochtonen. Dit althans zijn de problemen zoals ze worden beleefd.

Vooreerst : wat doet het opbouwwerk aan deze beleefde problemen? Sta me toe erop te wijzen dat er geen projecten of programma's zijn die zich expliciet richten tot het bevorderen van het intercultureel samenleven. Via het programma « leefbaarheid » komt de problematiek wel zijdelings aan bod, maar er bestaat geen eigen programma rond. Ook dient gezegd dat het opbouwwerk zich tot nu toe voornamelijk richt tot het micro-niveau. Dat van de interculturele ontmoetingen. Denk maar aan de buurtfeesten, de wijkbarbecues en andere eenmalige interculturele activiteiten. Op het meso-niveau, dat van de wijksamenstelling bijvoorbeeld, blijven we afwezig. Of op zijn minst daar wegen we niet op. Ook het macro-niveau – het overheidsbeleid - laten we aan ons voorbij gaan. Via de buurtcomités of groepen die werken aan de verbetering van de leefbaarheid probeert het opbouwwerk wel een dialoog te bewerkstelligen tussen autochtonen en allochtonen. In de praktijk zien we echter dat deze comités of werkgroepen ofwel vooral bestaan uit allochtonen ofwel uit autochtonen. Een evenwichtige mix lijkt moeilijk te lukken. In de wijk waar ik momenteel werk bestaat de initiatiefgroep in meerderheid uit Turkse bewoners (zij vormen notabene ook de meerderheid van de wijk). De autochtonen worden maar met mondjesmaat bereikt. Ze voelen zich niet

thuis bij al die Turkse mannen, zeggen ze. Anderen zeggen zelfs « je kunt daar toch niet tegenop, dus blijf ik liever thuis ». In veel andere wijken zijn het de autochtonen die het voor het zeggen hebben. Daar blijven de Turken dan weer weg. Succesvol lijkt wel de formule van buurtvaders te zijn. Turkse en Marokkaanse vaders komen samen en houden toezicht op hun zonen. Ze boeken snel resultaat want de overlast van jongeren vermindert zienderogen.

Ik laat even Mitat Güngör aan het woord, één van de trekkers van het buurtvaderproject in de Posthoornwijk in Beringen : *"De jongeren voelen dat we iets doen voor hen. Eerst stonden ze in de kou, nu zitten ze lekker warm bij ons in het buurthuis. Ik heb ook al bedankingen gekregen van ouders. Ook het voetballen tegen de huizen is nu opgelost. De kinderen en de jongeren hebben een plek gekregen. Er is een dialoog ontstaan tussen de vaders en de jongeren. Vroeger stonden we elk apart, nu zijn we samen. Als jongeren een spel spelen en ze hebben nog een vierde man tekort, dan vragen ze aan de buurtvaders om in te springen. We vormen één familie."*

De woorden van Mitat tonen aan hoe waardevol initiatieven zijn die van onderuit ontstaan en gedragen worden door een bewonersgroep. De gemeentelijke overheid zou dit ten volle moeten waarderen. Want hier ligt precies de grote uitdaging voor een gemeentebestuur: bewoners die verantwoordelijkheid opnemen moet ze aanmoedigen en ondersteunen, ook financieel als dat nodig is. Verantwoordelijke bewoners en een verantwoordelijk gemeentebestuur zijn hoe dan ook partners, anders laten de bewoners het snel weer afweten. En zonder de bewoners kan een gemeente de samenlevingsproblemen niet oplossen.

Waar echter nog te weinig oog voor is – niet alleen in het opbouwwerk, maar ook in het jongerenwerk en het welzijnswerk in het algemeen - zijn de achterliggende oorzaken van de samenlevingsproblemen. Akkoord dat overlast van jongeren ten volle bestreden moet worden. Maar terzelfder tijd moet ook gekeken worden wat de oorzaken zijn van deze problemen. Jongeren die falen in het onderwijs en hierdoor minder kansen krijgen op werk kunnen geen toekomst opbouwen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat deze jongeren een groot risico lopen af te glijden naar het negatief gedrag waarvan zojuist sprake. Ze voelen zich niet gewaardeerd, ze hebben geen plaats in onze samenleving. Hoe wil je dan dat ze zich inpassen in die samenleving en deelnemen aan het sociaal leven ? De kern van de problemen ligt in het verhogen van hun kansen op succesvol onderwijs en op het vergemakkelijken van hun participatie op de arbeidsmarkt. Dat is de reële uitdaging. Deze uitdaging stelt zich niet alleen voor de allochtonen, maar ook voor de kansarme autochtonen. Daar moet het opbouwwerk een voortrekkersrol in spelen. Niet alleen met projecten op micro-niveau. Het opbouwwerk moet ook de ambitie hebben om samen met de rechtstreeks betrokken groepen te wegen op het meso- en het macro-beleid, zeg maar het onderwijs- en tewerkstellingsbeleid op lokaal en op Vlaams niveau. De kracht van het opbouwwerk is juist dat ze dit doet vanuit de betrokkenen, samen met de doelgroep.

Acties die gericht zijn op het inhalen van sociaal-economische achterstand zijn bovendien ook belangrijk voor het verbeteren van de sociale cohesie. Of eenvoudig gezegd : economische integratie leidt tot sociale integratie. Wie deelneemt aan de arbeidsmarkt, verbetert niet alleen zijn inkomenssituatie, maar kan ook gebruik maken van heterogenere netwerken en versterkt also zijn positie in de wijk. Wie een betere positie heeft op de maatschappelijk ladder, wil dat zijn kinderen minstens ook zover geraken. Als je arbeidsmarkt zegt, zeg je tegelijk scholing, want zonder scholing geen kansen op werk.

De moeilijkheden in het intercultureel samenleven zijn geen kwestie van onwil of halstarrig vasthouden aan de eigen waarden, het is vooral een sociaal-economische kwestie waar tot nu toe veel te weinig aandacht voor was. Het integratiedebat werd al te lang verengd tot een sociaal-culturele problematiek, niet alleen door de overheid, maar ook door het opbouwwerk. Met een alarmerende werkloosheid bij allochtone jongeren van 40 tot 50 % in bepaalde wijken is het meer dan vijf voor twaalf !

3. Socio-economische aspecten van leefbaarheid

“Wijkontwikkeling is ontoreikend voor armoedebestrijding”

“Wijkontwikkeling is ontoreikend voor armoedebestrijding. Dat voel je in alle verhalen uit het ervaringsonderzoek. Wijkontwikkeling heeft wel impact op wonen, woonomgeving en samenleven, maar veel minder op de kern van kansarmoedeproblematieken, nl. sociale zekerheid, arbeid, welzijn, juridische problemen. ‘We zijn wel arm, maar we wonen plezant.’ Je merkt een opvallende afwezigheid van de profitsector, buurtconomie, buurt- en nabijheidsdiensten, een te geringe betrokkenheid ook van het OCMW. De factor arbeid en inkomen is heel belangrijk in de aanpak van kansarmoede.”

(Luc Verbeke, Samenlevingsopbouw Vlaanderen)

a. Werk, ondernemerschap en wonen: krachtige hefboomen voor leefbare wijken

Griet Bouwen & Erwin De bruyn, Stebo vzw

Werk en ondernemerschap zijn cruciale factoren in integratie van mensen en leefbaarheid van buurten. Met de privatisering van het woningpatrimonium van de mijnen werd ook de kwaliteit van de huisvesting een factor in de bredere socio-economische streekontwikkeling. Stebo, in 1987 ontstaan als buurtopbouwwerkorganisatie in Genk, verbreedde tijdens de reconversieperiode na de mijnsluitingen haar actieterrein tot een ruimere socio-economische benadering. Wat het belang is van deze socio-economische ontwikkelingspeilers, lichten we in deze bijdrage toe.

Werk maken van werk

Werk voorkomt en geneest maatschappelijke uitsluiting. Wie werkt, genereert een inkomen en geraakt vooruit, bouwt aan een toekomst, investeert in zijn woning, heeft toekomstplannen voor zichzelf en zijn kinderen. Wie werkt, staat in de maatschappij, deelt collegiale relaties en voorkomt in belangrijke mate isolement.

De leefbaarheid in buurten is uitermate gebaat bij een hoge werkzaamheidsgraad van zijn inwoners. De buurt is daarenboven een ideaal niveau om een kansarm publiek te activeren naar opleiding en werk. Trajectbegeleiding met een lage instap voor bewoners, die bovendien ruimte laat om te groeien en de kans geeft om veilig te falen, is dan van onschatbare waarde.

Betekenisbemiddeling op de arbeidsmarkt

De leefsituatie in een buurt, inclusief waarden, normen en omgangsvormen, verschilt sterk van een werksituatie bij een werkgever. Dat spanningsveld blijkt voor vele kansarme buurtbewoners een van de moeilijkst te nemen klippen om te slagen in een werksituatie. Het stelselmatige filteren van waarden en normen van kansarme werkzoekenden naar waarden die in het bedrijfsleven gangbaar zijn, moet daarom centraal staan in de aanpak van de trajectbegeleider. In de loop van de begeleidingstrajecten trekken de begeleiders geleidelijk de waarden en normen aan, worden strenger en veeleisender naar de werkzoekenden, verwachten steeds meer gedrag dat aangepast is aan een situatie van uit werken gaan. Maar het begint natuurlijk bij het ernstig nemen van het waarden- en normenpatroon van de werkzoekende. Daarom is investeren in activering, oriëntering, trajectbegeleiding en arbeidsbemiddeling opgezet vanuit buurten zo belangrijk.

Van activering tot arbeidsbemiddeling

Behalve beroepsopleiding organiseert Stebo de volledige waaier van begeleidingsacties naar werk voor zo'n 400 werkzoekenden per jaar. Voor een **basisoriëntatie op de arbeidsmarkt** kunnen werkzoekenden terecht bij st@rt. Stebo activeert werkzoekende buurtbewoners via de wijkwerking en

brenge hen samen in kleine groepen, waarbij in een traject van zestig uren vooral persoonsgerichte vorming en attitudetraining wordt aangeboden.

K@ns is een langere opleiding, van 220 uren, die specifiek gericht is naar **hooggeschoolde allochtonen met een buitenlands diploma**. Attitudetraining en persoonsgerichte vorming komen ook hier aan bod, aangepast aan het niveau van de deelnemers, en vertrekend vanuit het drastisch "anders" zijn van de Vlaamse arbeidsmarkt ten opzichte van deze in het land van herkomst. Het blijkt vaak een hele cultuurschok te zijn. Via kijkstages wordt de praktijk nog dichter bij de cursisten gebracht. De cursisten worden georiënteerd op de arbeidsmarkt, waarna specifieke opleidingsbehoeften in kaart gebracht en ingevuld worden.

Cursisten uit beide oriënterende opleidingen kunnen vervolgens een beroep doen op de **trajectbegeleiding** en **arbeidsbemiddeling** binnen Stebo. De trajectbegeleiders-bemiddelaars kennen de behoeften op de arbeidsmarkt en onderhouden goede contacten met tal van werkgevers. Ze coachen de werkzoekende in zijn of haar zoektocht naar werk, nemen een actieve bemiddelende rol op tussen werkzoekende en werkgevers, en verzorgen ze de nazorg op de werkvloer. Trajectbegeleiding van in de buurt tot in het bedrijf dus.

Kluster: duurzame jobcreatie voor kansengroepen

Stebo en BLM richtten op 1 februari 2005 samen dienstenonderneming "Kluster" op, een CVBA met sociaal oogmerk. Met Kluster willen beide organisaties méér mensen aan het werk helpen. Kluster creëert nieuwe jobs via het systeem van dienstencheques en geeft tegelijk meer vrouwen de kans om uit werken te gaan, door het overnemen van huishoudelijke taken. Kluster biedt huishoudhulp aan (schoonmaken, strijken, bereiden van maaltijden enz.) en een dienst Klein Vervoer (goederen vervoeren of minder mobiele mensen begeleiden bij hun boodschappen).

Erkend invoegbedrijf

Kluster werkt volgens de principes van de meerwaardeneconomie (onder meer voorrang van arbeid op kapitaal, streven naar maatschappelijke meerwaarde, ruimte voor participatie van de medewerkers) en engageert zich om tientallen extra jobs te creëren voor kortgeschoolden en kansengroepen. Hiervoor krijgt het bedrijf extra subsidies i.k.v. een erkenning als invoegbedrijf.

Met succes

Eén jaar na de start van het bedrijf, telt Kluster nu 34 werknemers uit de kansengroepen, samen goed voor bijna 20 voltijdse arbeidsplaatsen. Tegen het einde van 2006 zal Kluster met nog 5 voltijdse arbeidsplaatsen groeien. De coördinatie is in handen van een directeur en stafmedewerker. Kluster verleent diensten aan 180 particuliere klanten. Daarmee is het succes ruimschoots aangetoond.

Leefbare ondernemingen voor leefbare buurten

Bij leefbare buurten en dorpen horen voorzieningen. De lokale economie speelt een cruciale rol in onze maatschappelijke en individuele welvaart en welzijn. Ondernemerschap helpt buurten een economisch draagvlak te bieden, voorziet in de dagelijkse behoeften van bewoners, biedt de buurten leven, kleur en extra kansen tot sociaal contact. Het ondernemerschap is voor sommige buurtbewoners dé manier om zichzelf te realiseren, in een eigen inkomen te voorzien, zijn eigen baas te zijn. Het ondernemerschap is voor bijna 12 % van de beroepsactieve bevolking de geknipte manier om bevolgen een eigen economische activiteit op te zetten.

In en nabij achtergestelde buurten zien we echter veelal een kwetsbare vorm van ondernemerschap aanwezig. Om aan een situatie van werkloosheid te ontsnappen of uit frustratie na (verschillende) werkervaringen beginnen buurtbewoners een eigen zaak. Nogal wat faalfactoren liggen op de loer: een te beperkt uitgewerkt idee, weinig of geen startkapitaal en hoge leninglast, te weinig voeling met het ondernemerschap, een te beperkte opleiding, verkeerd ingeschatte inkomsten. Moeten stoppen met de zaak betekent een persoonlijke mislukking die al te vaak met financiële gevolgen voor de ondernemer en zijn gezin gepaard gaat. Hoe moeilijker de situatie van waaruit de nieuwe ondernemer start, hoe meer kans op falen hij maakt. Een ondernemer, gestart in moeilijke omstandigheden

verdient, precies omwille van zijn economische functie in de buurt, dus alle ondersteuning om te lukken in z'n opzet zichzelf een inkomen te verschaffen én z'n functie in de buurt waar te maken. Een buurt is immers alleen maar gebaat bij stabiele bedrijfjes en slimme zaakvoerders. Mislukkingen, leegstand, geregelde overnames en een prijzenslag tussen ondernemingen ondermijnen de ontwikkeling van buurten en dragen bij tot een sfeer van uitzichtloosheid.

Kansrijk Ondernemen

Stebo zet al bijna tien jaar projecten op die enerzijds mensen helpen om zelfstandige te worden en te blijven (via persoonlijk advies, begeleiding en opleidingen) en anderzijds de goede relaties bevorderen tussen de ondernemers en de buurten waarin zij hun zaak hebben. Bijzondere aandacht gaat daarbij uit naar kandidaat-ondernemers die vanuit een precare socio-economische situatie toch een eigen bedrijfje willen starten. Hen bijstaan om uit te groeien tot succesvolle ondernemers draagt bij tot de buurt economie en de tewerkstelling (vaak van buurtbewoners). Zij vervullen tenslotte een onmiskenbare functie als rolmodel voor vele jongeren en niet-actieven. In 2005 heeft Stebo via dit aanbod van 'Kansrijk Ondernemen' meer dan 350 (kandidaat-)ondernemers bereikt.

Met het project "BuurtZaken" (zie www.buurtzaken.be) zet Stebo ondernemers aan om hun eigen functie in de buurt waar ze gevestigd zijn ernstig te nemen. Het project helpt ondernemers hun eigen bedrijf professioneel uit te bouwen en zoekt nieuwe kandidaat-ondernemers om in de omgeving een zaak te openen, zodat de handelsomgeving sterker wordt. De handelaars worden gestimuleerd om na te denken over de kwaliteit van de openbare ruimte, het verkeers- en parkeerbeleid. Het project investeert in overleg tussen en met alle belanghebbenden: ondernemers, beleid, ambtenaren, bewoners, verenigingen. Een groeiend aantal samenwerkingsverbanden, die in een steeds grotere openheid tot stand komen, is daar het gevolg van.

Ondernemersatelier: veilige springplank naar ondernemen voor werkzoekenden

Het Ondernemersatelier biedt niet-werkende werkzoekenden de mogelijkheid om quasi risicoloos én onder deskundige begeleiding een eigen onderneming op te starten door te 'ondernemen in loondienst'. Het is een activiteitencoöperatieve onder de vorm van een CVBA met sociaal oogmerk, gegroeid uit de projecten Kansrijk Ondernemen van Stebo. De CVBA, gestart eind 2005, hoopt tegen het einde van dit jaar tien werknemers in dienst te hebben.

"Wie moet leven met een vervangingsinkomen, durft in vele gevallen de stap naar een eigen zaak niet te zetten. De onzekere eerste maanden van een eigen onderneming bieden te weinig garanties op voldoende inkomsten om van te leven. Goede ondernemingsideeën worden daardoor niet uitgevoerd, kansen op duurzame zelftewerkstelling gaan verloren. Het Ondernemersatelier komt aan deze vorm van werkloosheidsval tegemoet. Kandidaat-ondernemers met een haalbaar ondernemingsidee kunnen immers als werknemer bij het Ondernemersatelier de onzekere startperiode van hun eigen zaak doorkomen, zonder inkomensverlies en onder deskundige begeleiding. De activiteitencoöperatieve zorgt voor de boekhouding, het ondernemersnummer en de juridische structuur. Het Ondernemersatelier is een coöperatieve vennootschap, waar ook de startende ondernemers in participeren. Iedereen draagt daardoor bij tot het welslagen van ieders ondernemingsproject én van het Atelier zelf."

Peter De Bruyn, directeur Ondernemersatelier

Meer info: www.ondernemersatelier.be

Hefbomen voor kwaliteitsvol wonen

Goed wonen is een voorwaarde tot volwaardige maatschappelijke participatie

Woonkwaliteit is een doorslaggevende factor in welzijn en maatschappelijke integratie. Wie slecht woont, is meestal minder gezond, heeft minder slaagkansen in het onderwijs, is vaak afgesloten van

volwaardige sociale relaties, staat niet zelden aan de rand van de samenleving. Wat geldt voor individuen en gezinnen, is ook waar voor hele buurten die kreunen onder de druk van slechte woonkwaliteit.

Woonkwaliteit wordt bepaald door de kwaliteit van de woningen en van de woonomgeving. Een verbetering van de woonkwaliteit in het algemeen en de woningkwaliteit van het individuele gezin vraagt een gerichte en gecoördineerde strategie naar kansarme burgers en buurten met een concentratie aan problemen inzake woonkwaliteit.

De ruimtelijke leefbaarheid, of “belevingswaarde” van buurt of wijk wordt bepaald door de staat en het uitzicht van de openbare ruimte (groenvoorziening, bestrating), en de wijze waarop bewoners en bezoekers zich bewegen in en omgaan met deze openbare ruimte. Ook de wijze waarop particuliere eigenaars met hun woning en stukje grond omgaan, is van invloed. Onverzorgde gevels, vervallen daken, storende bijgebouwen, niet onderhouden tuinen, dragen bij tot een lage belevingswaarde van de ruimte, en denigreren dus de woonkwaliteit. Het is een vicieuze cirkel. Maar die cirkel kan ook andersom gaan bewegen: investeringen in de openbare ruimte wekken investeringen van particuliere eigenaars op.

Prioriteit voor de zwaksten

In buurten met een overwegend lage woonkwaliteit vinden we meestal zwakke bewonersgroepen terug, en dit zowel in de private woningmarkt (als huurder of eigenaar) als in de openbare woningmarkt (als huurder bij een sociale woningmaatschappij). Deze bewoners botsen tegen heel wat beperkingen om hun woonsituatie structureel te verbeteren: o.a. de complexiteit van regelgeving, toegang tot informatie, financiële beperkingen en tekort aan sociale draagkracht. Een belangrijk deel van de zwakkere gezinnen woont langdurig in een slechte woning. Hen toegang verschaffen tot informatie en budgetten, hen wijzen op rechten en plichten, en hen bijstaan in de verbetering van hun woonsituatie leidt tot de realisatie van hun grondrecht op goed wonen, en stelt hen in staat actiever deel te nemen aan de samenleving.

Bij gebrek aan voldoende sociale woningen komen financieel zwakke gezinnen op de private huurmarkt terecht, vaak in slechtere woningen die té duur betaald worden. Toch is het belangrijk om ook deze verhuurders met een positief aanbod te benaderen: hen te adviseren hoe en aan welke kostprijs ze hun woningen kunnen aanpassen aan de kwaliteitsnormen. Degelijk technisch en fiscaal advies voor de verhuurders en een sanctionerende stok achter de deur kunnen bijdragen tot de kwaliteitsverbetering van deze secundaire huurmarkt.

Ondersteunen van eigenaarschap

Voor gezinnen die het financieel kunnen dragen is het verwerven van een eigen woning onze aanmoediging en ondersteuning meer dan waard. Een bewoner-eigenaar investeert immers in zijn woning, past deze aan de moderne comfortverwachtingen en aan de gezinsbehoeften aan. De effecten van deze investeringen op de woonomgeving zijn zichtbaar positief: gevels, tuintjes, ruimtegebruik gaat er kwalitatief op vooruit, en dat straalt af op het straatbeeld en dus de verblijfskwaliteit van de openbare ruimte. Een goede begeleiding van deze private investeringen draagt bij tot legaal verbouwen, kwalitatief materiaalengebruik, afname van het zwartwerk en aandacht voor het effect op de publieke ruimte.

Betere woonkwaliteit straalt af op de buurt

Een betere en kwaliteitsvolle woongegelegenheid trekt meer draagkrachtige burgers aan. Dit leidt tot een toenemende “sociale mix” tot behoud of aantrekken van kleinschalige economische initiatieven. De verblijfskwaliteit stijgt, overlast in de publieke ruimte daalt.

Lokaal woonbeleid kan particulier initiatief aanmoedigen

Woonkwaliteit in buurten wordt voor een belangrijk deel bepaald door de particuliere eigenaar en huurder: het wonen, het gebruik van de openbare ruimte, de particuliere bijdrage aan de kwaliteit van de openbare ruimte (staat van gevel, voortuin, afbakening van de perceelsgrens, aanwezigheid van achterbouwsels, parkeergedrag). Een beleid dat kiest voor de opwaardering van de woonkwaliteit in prioritaire buurten, heeft dus belang bij het inschakelen van het particulier initiatief. Hiervoor heeft een

beleid meerdere hefboomen ter beschikking. De meest voor de hand liggende en toegepaste zijn financiële incentives (premies) en sancties (boetes, heffingen).

Het beleid kan een aantal flankerende maatregelen nemen, die het particulier initiatief aanmoedigen zonder verregaande “bemoeienis”.

- Stimuleren van kwaliteitsverbetering in de sociale huursector. Dat straalt meteen af op de woonomgeving en biedt spoorslag aan een opwaartse spiraal.
- Bestaande regelgeving zorgvuldig toepassen, bijzondere regelgeving ontwikkelen of belemmerende regelgeving opheffen in de prioritaire buurten.
- Bijzondere initiatieven ontwikkelen voor bepaalde doelgroepen, als blijkt dat dit een thema is in de betrokken buurt (b.v. ouderen, alleenstaanden).
- Tenslotte kan een lokaal beleid via praktische en zichtbare ingrepen teken geven van zijn steun en medewerking: dialoog aanwakkeren via bewonersvergaderingen, ingrepen uitvoeren die storende elementen in de omgevingskwaliteit wegwerken.

“Infocentrum Wonen” ondersteunt bewoners en lokale overheid

Een synergie tussen bewoners en beleid is essentieel om de woonkwaliteit (woningkwaliteit x omgevingskwaliteit) op te waarderen. Het Infocentrum Wonen van Stebo vervult de buurtgerichte schakel tussen burger en beleid op vlak van woonkwaliteit. Dit project ondersteunt zowel de bewoners als het lokaal woonbeleid.

Initiatief ontdekken en aanmoedigen

De werkwijze van Stebo vertrekt vanuit het ontdekken, aanmoedigen en ondersteunen van particulier initiatief. Via een laagdrempelige aanwezigheid in de prioritaire buurten en de uitbouw van een goed contactennetwerk van bewoners en organisaties, pakken de Stebo-medewerkers elk (potentieel) nieuw initiatief op een snelle en informele manier op. Samen met de initiatiefnemers (eigenaar-bewoner, huurder en/of verhuurder) stippelen zij een strategie uit die tegemoet komt aan de particuliere eisen inzake woonkwaliteit en de maatschappelijke behoefte aan omgevingskwaliteit. Het Infocentrum Wonen neemt deze opdracht voor zijn rekening via wooninfopunten. Vandaag bereikt het Infocentrum Wonen meer dan 1.000 gezinnen per jaar in 25 Limburgse gemeenten.

Initiatief ondersteunen

In functie van het streven naar meer woonkwaliteit, omkaderen we elk particulier initiatief in de prioritaire buurten inhoudelijk, praktisch en administratief. Een initiatiefnemer die zich gesteund weet, staat immers gemakkelijker open voor het algemene belang en de sleutels die hij daarvoor zelf in handen heeft.

Meer info: www.stebo.be

Beleidskeuzes voor de organisatie

De evolutie van een wijkgerichte opbouweraanpak naar socio-economische streekontwikkeling vergt een aantal duidelijke beleidskeuzes voor de organisatie. We sommen hier de belangrijkste op:

Schaalvergroting

Soms is de schaal van een buurt of wijk te klein om een programma of project te ontwikkelen dat als sociaal-economische hefboom kan fungeren om de leefbaarheid van de wijk te verhogen. Het lijkt wat paradoxaal, maar het is aangewezen om te onderzoeken of zo een nieuwe aanpak niet meteen –gefaseerd of simultaan - kan opgezet worden in diverse wijken. Dit verhoogt de draagkracht van deze initiatieven, en verzekert een voldoende grote instroom van deelnemers.

Partnerschappen

Het is ontzettend belangrijk om de uitbouw van deze initiatieven te enten op het gemeentelijke beleid en op de know-how die bestaat bij reguliere instanties. Open en constructieve partnerships maken juist mogelijk dat een succesvolle aanpak voor reguliere doelgroepen kan doorvertaald worden naar kansengroepen en wijkbewoners. Anderzijds verhoogt de betrokkenheid van het (lokale) beleid de kans dat een projectmatige en succesvolle aanpak niet stopt bij het einde van de tijdelijke financiering.

Gecombineerde financiering

Door op een creatieve manier de financiering vanuit diverse beleidsechelons (lokale, provinciale, regionale, federale en Europese) te combineren, wordt enerzijds de betrokkenheid van elk van die beleidsechelons verhoogd, en tevens de afhankelijkheid van één enkele financieringsbron afgebouwd. Dit versterkt de positie van de initiatiefnemer.

Management van het sociaal kapitaal

Een brede socio-economische benadering van wijkontwikkeling, vraagt ook de toenemende inbreng van specialisatie in de organisatie. Architecten, specialisten op vlak van Ruimtelijke Ordening, bouw-fiscaliteit, businessplanning voor kleine ondernemingen, startersformaliteiten, medewerkers met een degelijke kennis van de opleidings- en arbeidsmarkt zijn de buurtopbouwwerkers komen vervoegen, en nemen nu gespecialiseerde delen van het werk voor hun rekening.

Anderzijds is het ook zeer belangrijk om 'ervaringsdeskundige' medewerkers in dienst te hebben, om de lage drempel naar de bewoners in de buurten te blijven garanderen. Dat kan via werkervaringsprojecten of permanente vorming van medewerkers die geen klassiek curriculum kunnen voorleggen.

Een doordacht competentiebeleid en zorgvuldig uitgebouwde interne communicatiestructuren helpen tenslotte om het interne diversiteitsbeleid te stroomlijnen.

b. Buurtdiensten

Carmen Mathijssen en Luc Verbeke wezen ons op de potenties van buurtdiensten. Het viel hen op dat die niet aan bod komen in de verhalen uit de negen onderzochte wijken. Nochtans kunnen buurtdienst belangrijke hefboomen zijn in een aanpak van kansarmoede in kwetsbare buurten. Zij kunnen een bron van nieuwe tewerkstelling vormen voor kansarme groepen. Buurtdiensten bieden bovendien een antwoord op een behoefte aan dienstverlening voor mensen die daar anders verstoken van blijven. Ze versterken de sociale cohesie en dragen bij aan de leefbaarheid van de buurt. Uit wetenschappelijk onderzoek van o.a. Carmen Mathijssen blijkt bovendien dat buurtdiensten uitstekende condities creëren voor het ontwikkelen van burgerschapscompetenties bij uitgesloten doelgroepen.

We belichten in de kadertekst een buurtdienst in de Bilzerse dorpskern Schoonbeek. Schoonbeek bestaat uit een ‘oude’ dorpskern en een ‘nieuwe’ sociale woonwijk. Hoewel dorp en wijk ruimtelijk goed op elkaar aansluiten, heeft er altijd een soort mentale kloof bestaan. De buurtdienst, ontstaan vanuit een opbouwproject in de sociale woonwijk, blijkt bij te dragen tot het dichten van de mentale kloof.

Samen aan tafel in Schoonbeek

Twee keer per week gaan een 45-tal bewoners van Schoonbeek samen aan tafel in dorpsrestaurant ‘Den Tleer’. Het project combineert tewerkstelling van kansengroepen met goedkope en gezonde groepsmaaltijden voor een heel gemengd publiek van senioren, alleenstaanden en gezinnen uit zowel de dorpskern als de sociale woonwijk. Aan vrijwilligers is bovendien geen tekort.

Buurtdienst

Het dorpsrestaurant is gegroeid in de schoot van de Buurtdienst, die aanvankelijk enkel gericht was op groenonderhoud in de sociale woonwijk. In de winter was er weinig werk voor de groenwachters en uit een behoefte-enquête bleek er wel belangstelling te bestaan voor warme maaltijden. Opbouwwerker Karel Bollen wist het stadsbestuur en lokale organisaties warm te krijgen voor de nieuwe ideeën die daaruit voortsporen. Extra middelen van het provinciaal kansenbeleid gaven bovendien de nodige financiële armslag. En zo kon enkele maanden later de eerste maaltijd geserveerd worden. De gemeente stelt een zaal ter beschikking, een traiteur levert de maaltijden, bewoners kunnen vooraf bestellen in de dorpswinkel en Ziekenzorg organiseert vervoer voor wie er niet op eigen kracht geraakt. Een 10-tal medewerkers (vrijwilligers, PWA’ers en werknemers van de buurtdienst) zorgt telkens voor het klaarzetten van de zaal, tafels dekken, eten opdienen en weer afruimen, afwassen en opruimen.

Mentale kloof

Den Tleer trekt een heel gemengd publiek aan. Een prettig neveneffect is dat daardoor de mentale kloof tussen de sociale woonwijk en de dorpskern een beetje overbrugd wordt. De mensen uit de sociale woningen worden minder gestigmatiseerd.

4. Empowerment en vorming van actieve sociale huurders

Bewonersparticipatie binnen een sociaal woonbeleid heeft slechts kans op slagen onder welbepaalde condities en randvoorwaarden. De participatie van sociale huurders moet begrepen worden als een duurzaam proces waarbij systematiek, structuur en methodische ondersteuning cruciaal zijn. Het zijn juist deze voorwaarden die toelaten een onderscheid te maken tussen reële participatie en klassieke eenmalige inspraakmomenten.

Bewonersparticipatie is een proces waarin bewoners de positie innemen van “groeiende participanten”, die zich stelselmatig trainen in dossierkennis, onderhandelingscultuur en omgaan met beslissingsmacht. Het belang van deskundige begeleiding mag hierbij niet onderschat worden. Opbouwwerkers leveren een onontbeerlijke methodische ondersteuning aan het proces en beschikken over de sociale vaardigheden om het proces doelgericht te begeleiden.

VIVAS

Ook de Vereniging Inwoners Sociale Woningen (VIVAS) wijst op de voordelen van een goed georganiseerde bewonersparticipatie voor het leefklimaat en het beleid in de sociale huisvesting.

- bewonersparticipatie brengt **een betere communicatie** tot stand tussen de huurders onderling, tussen huurders en de ruimere buurt en leidt tot werkzame organisatievormen;
- bewonersparticipatie verhoogt de **bestuurs- en beheerskwaliteit**, vermits deze verrijkt wordt met het engagement en de ervaringen van de bewoners;
- bewonersparticipatie leidt tot een **grotere tevredenheid** over voorgestelde oplossingen, vermits bewoners aangesproken worden op hun ervaringsdeskundigheid en medeverantwoordelijkheid;
- bewonersparticipatie leidt tot een **democratisch surplus** voor de samenleving, doordat bewoners als volwaardige burgers en met respect betrokken worden bij beleidsbeslissingen en dankzij het proces van participatie een genuanceerde belangenvereniging kunnen uitbouwen.

“Het opbouwwerk moet pleiten voor een structurele inspraak van huurders”

“Doorheen de teksten uit het ervaringsonderzoek is duidelijk te merken dat de diverse bouwmaatschappijen verschillende visies hebben met betrekking tot de participatie van de bewoners. In wezen is een woonmaatschappij een beheerder van een woonpatrimonium, maar een goede verstandhouding met zijn huurders is een win-win-situatie. Dit blijkt niet zo evident te zijn. Voor sommige maatschappijen behoort de sociale opdracht eerder tot de sociale sector. Dit is een aandachtspunt voor het opbouwwerk. (...) Het opbouwwerk moet pleiten voor een structurele inspraak van huurders binnen de huisvestingsmaatschappijen. Verder is het duidelijk dat een huisvestingsmaatschappij die een sociale rol wil invullen een wezenlijk verschil maakt in een wijk. Een slechte relatie met de maatschappij leidt duidelijk tot heel wat ongenoegens bij de bewoners.”

(Bart Broos, Xios Hogeschool Hasselt)

5. Werken aan positieve beeldvorming

‘De wijk integreren binnen het gehele dorps- of stadsgebeuren’

“Het is opmerkelijk hoe moeilijk het blijkt te zijn om het negatieve imago van een wijk te veranderen en met een positieve beeldvorming naar buiten te komen. Ook al geven bewoners aan dat hun wijk situatie erop verbeterd is, toch blijven ze dikwijls zitten met het nefaste imago (en de hieraan verbonden associaties). Het veranderen van een negatief imago van een wijk is een proces van lange adem. Beeldvorming werkt aan de hand van stereotypen, die moeilijk te doorbreken zijn, omdat stereotypen zich enkel voeden met die informatie die beantwoordt aan het stereotype. Informatie die afwijkt van het stereotype wordt beschouwd als atypisch en zal als dusdanig geen enkele invloed hebben op het stereotype. Stereotypen kunnen doorbroken worden via rechtstreekse contacten. Het imago van een wijk kan verbeterd worden, wanneer mensen van buiten de wijk op een actieve en aangename manier de wijk leren kennen. Vandaar dat wijkontwikkeling niet alleen beperkt moet worden tot de betrokken wijk, maar geïntegreerd moet worden binnen het gehele dorps- of stadsgebeuren. Het veranderen van een naam van een wijk is niet de oplossing en het raakt in wezen aan de eigenheid en de historische entiteit van de wijk.”

Bart Broos, XIOS Hogeschool Hasselt, communicatiewetenschapper

6. Beleid beïnvloeden

In kansarme wijken wonen heel wat kwetsbare groepen wiens grondrechten door allerlei vormen en mechanismen van sociale uitsluiting en maatschappelijke achterstelling niet gegarandeerd worden. Het gaat om het recht op wonen, werk, een gezond leefmilieu, onderwijs, gezondheidszorg, culturele ontplooiing, sociale zekerheid en recht. Het is de taak van het opbouwwerk om een bijdrage te leveren tot het realiseren en toegankelijk maken van de grondrechten voor iedereen en zeker voor kwetsbare groepen. Om dit doel te kunnen bereiken is het noodzakelijk dat het opbouwwerk zowel aan zijn politieke als aan zijn agogische kernopdracht werkt.

De **politieke kernopdracht** van het opbouwwerk bestaat erin structurele maatregelen, oplossingen en veranderingen uit te werken die de maatschappelijke positie en situatie van kwetsbare groepen ten goede komen. We spreken van een sociaal gecorrigeerd beleid wanneer de voorgestelde maatregelen rekening houden met de positie en situatie van kwetsbare groepen. We spreken van een participatief gecorrigeerd beleid wanneer kwetsbare groepen op hun maat kunnen participeren aan de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van deze maatregelen.

De **agogische kernopdracht** van het opbouwwerk bestaat erin kwetsbare groepen te ondersteunen en te versterken om hun verantwoordelijkheid op te nemen in het verwerven en gebruiken van hun grondrechten. Het opbouwwerk wil ervoor zorgen dat zij effectief gelijke kansen en rechten hebben en dat zij voldoende krachtig zijn om op allerlei domeinen in de samenleving actief te zijn, ook op het beleidsniveau.

E. UITDAGINGEN VOOR LOKAAL BELEID

Luc Verbeke stelt in een voor iedereen begrijpelijke taal **dat wijkontwikkeling een structureel kader heeft**, dat ingebed is in de lokale beleidscyclus.

We openen de reflecties over ons ervaringsonderzoek met de bijdrage van Johnny Vanschoren, die stelde dat er synergie moet groeien tussen de leefwereld van bewoners en de systeemwereld van instituties. Als sluitstuk – letterlijk en figuurlijk – van deze brochure belicht Raf Nulens in zijn bijdrage **wat de rol is van het lokaal beleid** om tot zulke synergie te komen. Hij sluit zijn bijdrage af met een kritische noot over overheidsinterventies in de leefwereld van bewoners.

1. Duurzame structuren en systemen voor wijkaanpak

‘Wijkaanpak mag niet blijven steken in voorspel’

Wat mij opviel bij lezing van de teksten van het ervaringsonderzoek is dat het ‘voorspel’ van wijkontwikkeling vrij gemakkelijk op gang komt. Ik bedoel hiermee het snel wegwerken van een aantal knelpunten, het verfraaien van de woonomgeving, e.d. Dat zijn ingrepen die echt heel belangrijk zijn voor bewoners. Daarmee zien ze dat ze gewaardeerd worden, dat ze meetellen. Dat is belangrijk voor het herstel van het vertrouwen in het lokaal beleid. Maar men geraakt zo moeilijk een stap verder: een structureel kader maken voor wijkaanpak, het ontwikkelen van procedures voor het opvolgen van beleidsmaatregelen, om te evalueren en terug bij te sturen. Dit lijkt me toch nodig voor wijkontwikkeling op langere termijn en rond een brede waaier van thema’s.

Luc Verbeke, Samenlevingsopbouw Vlaanderen

“Er wordt jaarlijks of tweejaarlijks een planningscyclus doorlopen, bestaande uit verschillende stappen:

1. **wijkvergadering** rond een schaalmodel van de wijk. Zowel bewoners als diensten (KBM, politie, OCMW, LID, gemeentelijke technische dienst) zijn uitgenodigd en kunnen problemen of voorstellen inbrengen. Dit gebeurt op een gestructureerde manier, nl. a.d.h.v. kaartjes die op de maquette gelegd worden. Elk thema heeft een andere kleur. De bespreking gebeurt per thema.
2. **wijkteam**: overleg tussen afgevaardigden van alle betrokken diensten. Hier wordt de haalbaarheid van de voorstellen besproken (technisch, financieel, juridisch) en een ontwerp-wijkplan opgesteld
3. **tweede wijkvergadering**: toetsing van het ontwerp-wijkplan aan bewoners. Eventueel bijsturing van het plan.
4. **goedkeuring wijkplan door schepencollege**. Hiermee krijgen de betrokken gemeentelijke diensten een mandaat om hun deel van het plan uit te voeren.
5. **opvolging wijkplan**: de verantwoordelijke vanuit LID volgt de uitvoering op van maatregelen door andere diensten en communiceert met bewoners. Eventueel infovergaderingen, wijkkrant, ondersteuning van activiteiten, e.d.
6. **evaluatie wijkplan**: na 1 of 2 jaar is er opnieuw een wijkvergadering met bewoners en diensten. Het wijkplan wordt hier geëvalueerd en afgesloten. Vervolgens wordt een nieuwe planningscyclus aangezet.”

(Heusden-Zolder)

De Deventer Wijkaanpak is een beroemd voorbeeld van een structureel kader, dat reeds menige gemeente inspireerde tot het ontwikkelen van eigen procedures en systemen voor wijkontwikkeling. O.a. in Genk en Heusden-Zolder zijn er elementen van terug te vinden. Vele gemeenten blijven echter steken in een tijdelijke, beperkte of ad hoc aanpak. Zij missen daarmee kansen om de leefbaarheid fundamenteeler te verbeteren en de aanpak structureel te verankeren in het gemeentelijk apparaat.

2. Interactieve beleidsvoering brengt lokale overheid dichterbij de burger. Inzichten, aandachtspunten en spanningsvelden in het samenwerken rond burgerbetrokkenheid vanuit een lokaal bestuur

Raf Nulens, afdelingscoördinator welzijn en lokale economie, Heusden-Zolder

Inleiding

In de zoektocht naar succesfactoren, cruciale actoren en randvoorwaarden voor leefbare wijken komt een lokale overheid steeds weer / meer in beeld.

Een lokale overheid(sdienst), in permanente confrontatie met haar inwoners, het middenveld en allerhande instituties, dient diverse rollen op te nemen en haar positie t.a.v. deze buitenwacht op flexibele basis te bepalen.

Als gemeentelijke welzijnsdienst (i.c. afdeling welzijn en lokale economie in Heusden-Zolder) dienen we immers meerdere rollen te hanteren in het samenspel met diverse actoren. Zo is er de algemene verantwoordelijkheid voor het welzijn van alle inwoners van de gemeente en moeten we rekening houden met de gedelegeerde bevoegdheden van hogere overheden.

Om als lokaal bestuur een relevante rol te spelen t.a.v. de inwoners worden hier ook nog eens eigen lokale beleidsaccenten aan toegevoegd.

Lokale beleidsvoering bevat de componenten beleidsontwikkeling / beleidsvaststelling (vanuit een sturende rol én met actieve aandacht voor bewonersparticipatie) en beleidsuitvoering (en oordeelt hiertoe over gebruik en inzet van middelen en voorzieningen).

Deze tekst reikt enkele belangrijke elementen aan die we in Heusden-Zolder hanteren in het uitlijnen en opzetten van samenwerking en coproducties met inwoners en welke wisselende rollen we hiertoe opnemen.

Een maatschappelijke realiteit in evolutie

Een zoektocht naar rol en functie van het gemeentelijk welzijnsbeleid, met bijzondere aandacht voor de plaats van een welzijnsdienst, speelt zich niet af in het luchtledige. Maatschappelijke evoluties en tendensen bepalen immers de uitgangspositie voor het benaderen van de lokale realiteit.

Het is niet de bedoeling van deze tekst om een uitgebreid maatschappelijk kader te schetsen maar we kunnen de algemene, actuele tendens van “zorgen voor” naar “activerend burgerschap” niet uit de weg gaan. Er is immers de fundamentele keuze om de

verzorgingsstaat te behouden, maar dan wel in een sterk vernieuwde gerevitaliseerde en geactiveerde vorm. Het begrip “staat” wordt duidelijk meer “gemeenschap”, waarbij zowel van de overheden als van de burgers een andere vorm van betrokkenheid verwacht wordt.

Overheden moeten zich als gevolg van deze veranderende welzijnsvisie, van deze keuze voor burgerparticipatie, dan ook drastisch “bestuurlijk vernieuwen”. Openheid, efficiëntie maar ook communicatie komen hierbij zeker centraal staan. Het overheidsproject zal meer als een gemeenschappelijk project worden ingevuld, waarbij burgers als mede-eigenaars en stakeholders, hun deel van de verantwoordelijkheid (moeten / kunnen) nemen.

De participatieve of interactieve beleidsvoering zorgt stilaan voor een nieuwe vorm van democratie.

De lokale besturen

Zowel gemeentebestuur als OCMW zijn in de voorbije jaren in een zone van turbulentie terechtgekomen. Als (h)erkenbare overheden staan zij immers in de frontlijn en het is voorspelbaar dat een gereactiveerde verzorgingssamenleving in toenemende mate op deze lokale besturen beroep zal doen.

M.a.w. het aantal (welzijns)taken voor lokale besturen neemt alsmaar toe. Hierbij komt dat deze ruime (welzijns)taken op een ongeordende en sectorale manier toekomen bij de gemeenten. De Vlaamse en federale overheden droppen versnipperde verantwoordelijkheden en deelaspecten van hun beleid bij de lokale besturen en vragen bovendien aan het laagste bestuursniveau om deze gedelegeerde opdrachten lokaal op elkaar af te stemmen, integraal en inclusief aan te pakken.

Aan deze nieuwe opdrachten worden ook nieuwe beleidsmethodes gekoppeld. Het planmatige, een communicatieve benadering en meetbare efficiëntie worden de leidmotieven. Het is echter niet vanzelfsprekend dat plaatselijke overheden voorbereid noch uitgerust zijn om aan deze hoge verwachtingen tegemoet te komen. De verantwoordelijkheid voor de verruimde / noodzakelijke welzijnscompetenties maakt dan ook dat het gemeentebestuur, zeker in middelgrote en grotere gemeenten, groeit tot een actieve en breed georiënteerde welzijnsactor.

De door de lokale besturen opgebouwde ervaringen in het samenspel met particuliere actoren, worden nu via het huidige decreet Lokaal Sociaal Beleid geconsolideerd in de op te nemen coördinatieopdracht in het lokaal sociaal beleid. Lokale besturen zijn immers meer dan ooit verantwoordelijk voor de planning en organisatie van de participatie, het betrekken van het middenveld en de relevante medespelers op het terrein.

Rol en functie van een gemeentelijke welzijnsdienst

Als gemeentelijke welzijnsdienst (i.c. afdeling welzijn en lokale economie Heusden-Zolder) steunen we op de overtuiging dat het gemeentebestuur een vanzelfsprekende en actieve verantwoordelijkheid inzake het welzijnsbeleid draagt. Deze verantwoordelijkheid heeft te maken met de finaliteit van elk overheidsbeleid, nl. het streven naar een verhoging van het welzijn van zoveel mogelijk burgers, als individu en als collectiviteit.

Dit welzijnsbeleid moet zich in eerste instantie richten op het scheppen van voorwaarden voor een optimale ontplooiing van haar burgers en dit op de diverse beleidsterreinen en -sectoren. Heusden-Zolder wil zich heel duidelijk inschrijven in de visie van een interactief en participatief beleid. Dit betekent dat het overheidsbeleid beschouwd wordt als een gemeenschappelijke opdracht van zowel burgers, middenveld als overheidsactoren (politici en ambtenaren).

In deze visie wordt de rol van de overheid als actor niet meer als superieur of hiërarchisch ingevuld. Dit betekent echter geenszins dat elke actor over een gelijke macht beschikt. De overheid beschikt nog steeds over een aparte status (“legale Herrschaft”⁶, herverdeling van middelen) maar ook het middenveld en de individuele burgers hebben hun soorten van beïnvloeding. Het is evenmin zo dat men “de” overheid mag herleiden tot één actor of actorgroep. De overheid is daarvoor veel te complex. Het is belangrijk om de overheid te

⁶ Uit visietekst Vereniging Vlaamse Gemeentelijke Welzijnsdiensten (VVGW)

differentiëren naar o.a. niveau en zeker naar soort actor (wetgevende en uitvoerende politici, algemene en gespecialiseerde ambtenaren, ...).

Meer en meer maakt de beeldspraak “de overheid is regisseur” opgang. De rol van regisseur dient echter gedifferentieerd ingevuld te worden. Enerzijds maakt de lokale overheid beleid vanuit een (beleids)sturende rol (hiërarchisch, de richtingaangever, de bepaler, de eindverantwoordelijke, ...).

Anderzijds dienen de overheidsactoren (politici en ambtenaren) ook een kernplaats in een netwerksturing op te nemen. Ongeacht de opdrachten die o.a. in het middenveld worden gesteld, heeft het gemeentebestuur naar onze mening een duidelijke verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het plaatselijke (beleids)netwerk. Het opbouwen, faciliteren, stimuleren en onderhouden van (beleids)netwerken mag tot de kernopdrachten van de lokale overheden gerekend worden. In deze zin is de gemeentelijke welzijnsdienst ook verantwoordelijk voor de kwaliteit van de plaatselijke (beleids)netwerken in functie van een expliciet welzijnsbeleid en kan deze dienst dan ook als een netwerkmakelaar⁷ geduid worden.

Wijkplanning / wijkontwikkeling in Heusden-Zolder: een cyclisch gebeuren

Vanuit de geschetste positionering werken we in Heusden-Zolder aan leefbare wijken en actief burgerschap. De aanpak vindt zijn oorsprong in de vaststelling dat we regelmatig geconfronteerd worden met individuele vragen en problemen van bewoners, waar op korte termijn geen oplossing voor te vinden is. Verder moeten we vaststellen dat geboden oplossingen voor problemen niet altijd overeenkomen met de verwachtingen van de bewoners. Gevolg: bewoners zijn niet tevreden over de gemeentelijke diensten en organisaties werkzaam in hun wijk (‘ze doen toch nooit iets in onze wijk’) en omgekeerd reageren gemeentelijke diensten ook vrij kregelig t.a.v. de wijken (‘bewoners klagen altijd’, ‘het zijn moeilijke mensen die zelf niets doen aan hun problemen’).

Om deze gegevens om te buigen, hebben we een aanpak ontwikkeld die de methodische principes van “Planning for real” (Gibson) en de “Deventer wijkaanpak” combineert, gekneed op maat van Heusden-Zolder.

Via onze wijkontwikkelingsaanpak beogen we een viertal doelstellingen:

- het stimuleren van participatie, inspraak en betrokkenheid van iedere bewoner
- het verhogen van de leefbaarheid in de wijk
- het stimuleren en opnemen van verantwoordelijkheid bij bewoners
- het spanningsveld tussen gemeentebestuur en bewoners verkleinen

Onze partners in wijkontwikkeling zijn alle bewoners uit de beoogde wijk, alle relevante diensten, organisaties en instituties die actief zijn in de wijk / betrokken zijn op de wijk. (o.a. sociale huisvestingsmaatschappij, gemeentelijke afdeling grondgebiedszaken, OCMW, politie, gemeentelijke afdeling welzijn en lokale economie, verenigingen, straathoekwerk, gemeentebestuur, ...)

Via deze insteek /methodiek zoeken we op een gestructureerde en formele wijze aansluiting op de sociale infrastructuur en op het sociaal kapitaal dat aanwezig is in de wijk. Vanuit de inzichten in de aanwezige potenties en krachten in de wijk zijn we als netwerkmakelaar goed geplaatst om telkens weer concrete keuzes te kunnen maken. Wat

⁷ Term ontleend aan Filip De Rynck

kunnen / moeten wij als professionals opnemen in het geheel van wijkgerelateerde taken en probleemvelden? Wat kunnen bewoners zelf doen? Welke capaciteit en deskundigheid ontbreekt bij ons en is wel aanwezig bij de andere actoren in het netwerk?

Combinatie van verschillende rollen

Als gemeentelijke afdeling welzijn en lokale economie, met netwerkmakelaarsfunctie, moeten we een heel spectrum van rollen opnemen. De netwerkmakelaarsfunctie heeft een interne en externe dimensie. Het werken met wijkontwikkelingsplannen is immers een lokale beleidskeuze.

- Vanuit de rol van *beleidsvoorbereider / beleidsplanner* heeft een welzijnsdienst uiteraard een belangrijk aandeel in het maken van de keuzes.
- De rol van *contractmaker en ondersteuner van instellingen en organisaties* staat i.f.v. het faciliteren en uitbouwen van het netwerk.
- Creëren van intern draagvlak en goodwill bij andere gemeentelijke diensten nemen we op vanuit de rol van *beleidscoördinator en beleidscoach*.
- De *centrale / kernactorrol*, de aansturing / het initiërende in de door ons opgezette netwerken voorkomt versnipperde initiatieven (intern en extern) en gebrek aan slagkracht.

M.a.w. als **interne netwerkbouwer** zorgen we dat gemeentelijke diensten hun specifieke know how, middelen en mensen inzetten op wijkniveau. Via het inzetten van een geoliede gemeentelijke machine benadrukken we niet enkel de gemeentelijke actorrol maar werken we ook aan een inclusieve aanpak.

Als **externe netwerkbouwer** stimuleren en initiëren we de partners om vanuit hun eigen specifieke deskundigheid de centrale / gemeenschappelijke doelstellingen mee te schragen.

Voor onze wijkplanningscyclus zijn volgende opties dan ook van groot belang:

- een laagdrempelige methodiek (iedereen kan zijn/haar zegje doen)
- gedeelde verantwoordelijkheid
- duidelijke communicatie
- bekrachtiging van een wijkplan door de bewoners, de partners én het gemeentebestuur.(zo worden via de netwerking /de coproductie, telkens weer nieuwe beleidsaccenten gelegd)
- strikte opvolging en evaluatie van plan en aanpak

Wijkplanning is immers geen éénmalige activiteit, wijkplanning verloopt cyclisch. Een wijkplan in Heusden-Zolder loopt over een periode van één jaar, eventueel twee jaar, afhankelijk van de te ondernemen acties en de haalbaarheid ervan.

In kwetsbare wijken is het zeker zinvol gebleken om een langdurige werking te organiseren. Verschillende wijkplannen volgen elkaar dan logischerwijs op.

(Voorlopige) resultaten van onze werkwijze:

- bewoners hebben meer vertrouwen in het gemeentebestuur en de diensten
- bewoners volgen zelf de evoluties en ontwikkelingen in hun wijk op
- de kloof tussen diensten, organisaties en bewoners wordt kleiner
- bewoners leren de gemeentelijke werkwijze kennen en krijgen hierdoor ook meer invloed op planning en aanpak
- betrokkenheid van bewoners evolueert naar meer permanente betrokkenheid bij de gehele wijkwerking

- bewoners zien dat ze zelf initiatief kunnen / moeten nemen en zien dat er zonder zelfinitiatief weinig gebeurt in de wijk
- het zicht van diensten en organisaties op doelgroep, problematieken en potenties in de wijk verbetert en dit is belangrijk voor nieuwe beleidsvoorbereidende input en geeft ons telkens opnieuw relevante info om de noodzakelijke overwegingen te maken om taken zelf op te nemen als lokale overheid of uit te besteden aan partners met specifieke deskundigheid
- het gemeentebestuur wil de methodiek over heel het grondgebied introduceren als alternatief voor de “klassieke hoorzittingen”

Uitleiding: een kritische noot bij overheidsinterventies op het werkterrein

Gezien de geschetste evoluties en maatschappelijke tendensen zien we in alle steden en gemeenten een enorme “boom” van wijk- en buurtwerkingen. Stads- en gemeentebesturen investeren in wijkwerkers en experimenteren met allerlei formules. Het gaat om een brede waaier van initiatieven, meestal met een specifiek lokaal karakter en gebaseerd op lokaal aangevoelde noden of analyses.

Om het hoofd te kunnen bieden aan de nieuwe opdrachten en specialistische beleidsmateries zij in alle beleidssectoren dan ook vakspecialisten aangetrokken. Door de sterke toename van professionalisering in de lokale besturen lopen we echter het risico dat gespecialiseerde ambtenaren met de beste bedoelingen beleidsprogramma’s en instrumenten ontwikkelen die een eigen leven gaan leiden. Het gevaar bestaat immers dat eigen initiatieven gaan primeren in plaats van in te spelen op wat er bij de burgers leeft. (“we weten wel wat goed is voor de mensen, we zijn daar toch voor opgeleid”)

Doorgedreven professionalisering bestendigt ook sectorale organisatie en is nogal eens het gevolg van een eigen dynamiek die diensten ontwikkelen. Hier tegenover staat echter dat samenlevingsproblemen natuurlijk niet sectoraal te vatten zijn.

De klassieke sectorale indeling van gemeentelijke diensten dient volgens mij dan ook doorbroken te worden. Via een herprofilering van aanbod en organisatie van de gemeentelijke afdeling welzijn en lokale economie, waarin we afstappen van “dienstdenken”, zetten we momenteel in Heusden-Zolder de eerste moeizame stappen naar horizontaal georganiseerde teams.

Een verkokerde organisatie ombuigen naar meer horizontale werking is dus de uitdaging en de opdracht voor lokale besturen. Immers, maatschappelijke netwerken groeien en ontwikkelen volgens een eigen dynamiek die dwars door bestaande gemeentelijke administraties snijdt. Dit veronderstelt een anders kijken naar en benaderen van de samenleving: minder vanuit het bestuur maar meer vanuit het participeren in de samenleving. In deze oefening mogen we zeker de kracht van sectorale diensten (die zichzelf moeten bewijzen) en een schepen met zijn /haar eigen pakket van bevoegdheden niet onderschatten. Willen we het sectorale denken langzaam inruilen voor de horizontale aanpak, waarbij lokale besturen het wijkniveau erkennen als bestuursterrein “dicht bij de mensen”, dan zullen we opnieuw moeten opletten dat spontane bewonersinitiatieven niet worden doorgeknepen. Initiatiefzin van burgers dient geprikkeld te worden, maar we mogen initiatieven niet inpikken. Ondersteunen en loslaten is de boodschap. Opnieuw moeten we als professionelen opletten dat we vanuit onze eigen logica het initiatief van burgers niet geleidelijk aan overnemen. Werken we op basis van activerend burgerschap en empowerment of nemen we het over?

Via het decreet lokaal sociaal beleid zullen we de participatieoefening opnieuw moeten maken. We zullen ruimte moeten bieden aan burgers en middenveld, niet enkel om hen te

betrekken bij de invoering en uitvoering van het beleid, maar ook om taken op te nemen op het terrein. We zullen permanent moeten zoeken naar andere, eigentijdse manieren om contacten met burgers op te bouwen.

De (lokale) overheid moet meer dan ooit en permanent nadenken over haar te spelen rol: doen we het zelf of kunnen we het aan anderen overlaten en zijn we bereid om hiertoe overbodige procedures, reglementen en subsidiesporen te laten vallen?

V. SAMENVATTING

We vroegen aan 88 bevoorrechte getuigen wat volgens hen de belangrijkste succesfactoren zijn om de leefbaarheid van kansarme wijken te bevorderen. Hun antwoorden werden niet aan een vooraf opgesteld analysekader getoetst, maar ter interpretatie voorgelegd aan deskundigen met diverse achtergronden. De ‘programmagroep leefbare wijken’ van RIMO Limburg filterde uit de commentaren van de deskundigen en uit de interviews een reeks succesfactoren, cruciale actoren en randvoorwaarden. In deze reflectieronde kwamen ook uitdagingen voor samenlevingsopbouw en lokaal beleid aan de oppervlakte.

Succesfactoren

Problemen in wijken en buurten kan je het best aanpakken door aan te sluiten op de informele, vrijwillige sociale krachten die er reeds aanwezig zijn. Door de capaciteiten van de bewoners te erkennen en te ontwikkelen en door ze te verbinden met de middelen van de lokale overheid en van instanties uit sociale, economische en andere sectoren, ontstaat duurzame sociale capaciteit. Dit gebeurt echter niet altijd spontaan. Soms is er te weinig vertrouwen en vertrouwdheid met elkaar. De lokale overheid en sociale professionals kunnen dan interventies doen om de sociale kwaliteit te verbeteren. Daarvoor moeten ze trachten aan te sluiten bij de leefwereld van achtergestelde groepen en een synergie ontwikkelen tussen die leefwereld en hun eigen ‘systeemwereld’. Het versterken van de leefwereld van achtergestelde buurten en groepen en het ontwikkelen van sociale (buurt)capaciteit is een educatief proces, gebaseerd op langdurige ervaring, reflectie en sociaal leren. Dit leerproces vindt plaats binnen en tussen de leefwereld en de systeemwereld.

Hieruit vloeit voort dat er best een open communicatie is tussen bewoners en instituties. Een derde succesfactor is de aanpak op meerdere levensdomeinen tegelijkertijd gebleken (wonen, woonomgeving, werken, onderwijs, opvoeding, veiligheid, ...).

Cruciale actoren

Bewoners, lokale overheid en sociale professionals zijn belangrijke spelers als het over leefbaarheid van buurten gaat. Betrokkenheid van bewoners is dé belangrijkste voorwaarde om de sociale capaciteit te verhogen. Ook maatschappelijk kwetsbare bewoners moeten betrokken worden. Sociale professionals kunnen deze kwetsbare groepen ondersteunen en hen stimuleren tot het opnemen van verantwoordelijkheid. Daarnaast is het van belang dat de gemeente en het OCMW een bestuurlijk kader ontwikkelen waarin de verschillende actoren een plaats krijgen.

Ook sociale huisvestingsmaatschappijen kunnen een belangrijke bijdrage leveren door hun sociale rol goed op te nemen. Politie en justitie schakelen zich best in in het samenspel met de andere actoren. Onderwijs is een belangrijke hefboom tegen sociale uitsluiting. Geëngageerde leerkrachten en directies kunnen van grote betekenis zijn voor de lokale samenleving.

Randvoorwaarden

In de eerste plaats moeten er (extra) middelen voorhanden zijn of vrij gemaakt worden. Daarnaast is het van belang dat er een vruchtbare samenwerking groeit tussen de verschillende actoren, met respect voor ieders autonomie. Tot slot is een volgehouden aanpak nodig, met een langdurig engagement van de kernpartners en zo groot mogelijke continuïteit van sociale professionals.

Uitdagingen voor samenlevingsopbouw

Het reflectieproces maakte duidelijk dat het opbouwwerk meer aandacht moet schenken aan de competentiebenadering om het beste uit de mensen te halen.

Uit het ervaringsonderzoek blijkt dat autochtonen en allochtonen relatief weinig positieve contacten met elkaar hebben. Nochtans kunnen allochtonen actieve partners zijn in de wijkaanpak. Het opbouwwerk moet verder durven kijken dan het microniveau van interculturele ontmoetingen en ook kijken naar de onderliggende oorzaken van samenlevingsproblemen, nl. sociaal-economische achterstand.

Het aanpakken van die sociaal-economische achterstand is hard nodig. Werk, ondernemerschap en wonen zijn daartoe belangrijke hefboomen. Buurtdiensten blijken daarbij een werkzaam model: zij creëren niet alleen werk voor kansengroepen, maar ook uitstekende condities voor actief burgerschap.

Hoewel het verwerven van een eigen woning aanmoediging verdient, is het niet voor iedereen haalbaar. Een groot aantal mensen blijft aangewezen op sociale huurwoningen. Daarom moet het opbouwwerk sociale huurders educatief ondersteunen, zodat zij als sterke partners in relatie kunnen treden met de bouwmaatschappijen.

Ondanks een verbetering van het leefklimaat blijft een negatief imago vaak lang kleven. Initiatieven om de wijk te integreren binnen het ruimere stads- of dorpsgebeuren kunnen leiden tot een geleidelijke imagoverbetering.

Uitdagingen voor lokaal beleid

Wijkontwikkeling heeft nood aan een structureel kader met duidelijke verantwoordelijkheden en procedures, ingebed in de lokale beleidscyclus.

Om tot een synergie te komen tussen de 'leefwereld' van bewoners en de 'systeemwereld' van instituties moeten lokale besturen een interactief beleid voeren. De overheid moet daarbij opletten om niet haar eigen initiatieven op te dringen of de initiatieven van burgers in te pikken.

Bijlage: Lijst van geïnterviewden i.k.v. het ervaringsonderzoek

Balendijk-West, Lommel

- Huguette Lommers en Paul Vangerven - bewoners-huurders, wonen elk reeds een 20-tal jaar in de buurt en waren destijds heel actief in de buurtwerking.
- Jacques Erckens - sociale dienst CV Kempisch Tehuis, 32 jaar in dienst.
- Jan Gerits - wijkagent in Balendijk West van 1991 tot en met 2002.
- Kris Brouwers - opbouwwerker van juli '96 tot juli 2000. Sinds maart 2005 buurtwerker.
- Lode Lemmens - hoofd sociale dienst stad Lommel, sinds mei '88.
- Louis Vanvelthoven - burgemeester van Lommel.
- Sami Günaydin - bewoner-eigenaar, vroeger actief in de buurtwerking.
- Sara Kaya – integratieambtenaar stad Lommel, sinds 1996.
- Walter Vandenkoer - buurtwerker van mei '90 tot februari '96. Vanaf dan ambtenaar sociale dienst stad Lommel

Guvelingen - Sint-Truiden

- Erik Jamar - jeugdpreventiecoördinator stad Sint-Truiden sinds 1998 tot op heden.
- Georges Feucht - zaakvoerder bij de sociale huisvestingsmaatschappij Nieuw Sint-Truiden sinds medio jaren '70.
- Jean-Marie Potters - Stedelijke Jeugddienst, betrokken bij de wijkaanpak in Guvelingen in de periode '95-'98.
- Karel Bollen - was als opbouwwerker bij Streekontwikkeling Zuid-Limburg betrokken bij de opstart van de wijkaanpak in Guvelingen midden jaren '80.
- Ludwig Vandenhove - burgemeester van Sint-Truiden sinds 1995. Voordien beheerder bij streekontwikkeling Zuid-Limburg en zo ook betrokken bij de opbouwwerkaanpak in Guvelingen.
- Marcel Vanbrabant - bewoner-eigenaar en voorzitter van het wijkcomité vanaf de start, midden jaren '80. Het wijkcomité is nooit officieel ontbonden maar leidt sinds 2003 een slapend bestaan.
- Mark Vanswijgenhoven en Monique Bossens - bewoners-eigenaars. Zij waren betrokken in het buurtcomité vanaf midden jaren '80 tot 2003.
- Martine Wauters - diensthoofd welzijnsdienst sinds 1995. Zij was midden jaren '80 ook betrokken bij Guvelingen als sociaal assistente bij het OCMW.
- Pascale Borgers - buurtwerkster in Guvelingen van einde '89 tot september 2000. Werkt nu bij de stedelijke welzijnsdienst
- Pierre Reiners - wijkinspecteur lokale politie. Sinds 2002 o.a. voor Guvelingen. Hij was vroeger rijkswachter bij de brigade Sint-Truiden.

Klein Spanje - Maasmechelen

- Annemarie Kenzeler - buurtwerkster van 1995 tot 2000.
- Cynthia Aelbers - buurtwerkster in Grimbyerbroek sinds 2000.
- Filip Ramaekers - coördinator van vzw Buurtopbouwwerk Maasmechelen.
- Flora en Helena - bewoners en drijvende krachten achter de buurtwerking.
- Johan Vandekerckhoven - directeur van het Maaslands Huis vanaf 1997.
- Leo Kwanten - voormalig SIF-coördinator OCMW Maasmechelen.
- Patrick Rutten - sociaal assistent bij Jeugd en Sociale Politiedienst Maasmechelen.

Lindeman - Beringen

- Benny Strauven - coördinator van de Gemeentelijke Werkplaatsen sinds 1997.
- Erik Mannaerts, wijkcommunicator KBM
- Hilde Muësen - integratieambtenaar. Werkte vanaf 1990 in project buurtactivering Lindeman.
- Jean-Pierre Reynders - wijkinspecteur politie, verantwoordelijk voor Lindeman sinds 1990.
- Nusret Turan - bewoner, geboren en getogen op de Lindeman. Huiseigenaar sinds 1990.
- Raf Nulens - afdelingscoördinator welzijn en lokale economie. Sinds 1989 coördinator van de toenmalige migrantendienst (later integratiedienst).
- Rita Perugia - bewoner en stuwende kracht achter de Italiaanse vrouwenwerking.
- Sandra Marechal - buurtwerkster op Lindeman vanuit lokale integratiedienst sinds 1996.
- Veerle Philips - sociaal assistente OCMW, betrokken bij wijkaanpak Lindeman sinds 1997.
- Willy Stevens - zaakvoerder Kantonnale Bouwmaatschappij Beringen sinds 1979.
- Yvo Aerts - gemeentesecretaris sinds 1990.

Meulenberg - Houthalen

- Carmen Maiquez - buurtopbouwwerkster sinds 1976. Is zelf opgegroeid in Meulenberg en woont nu aan de rand van de cité.
- Erik Vangeneugden - diensthoofd Sociaal Huis, woont aan de rand van de cité Meulenberg.
- Geert Daenen, coördinator jeugdwelzijnswerk sinds 1983, voordien vrijwilliger bij het buurtopbouwwerk.
- Greet Jaspers - coördinator gemeentelijke dienst welzijn sinds 2001.
- Jaak Erckens - Sociale Dienst bouwmaatschappij CV Kempisch Tehuis.
- Jean-Paul Lucas - Zonechef, sinds 1982 politiecommissaris.
- Maria Alfarano - schoolopbouwwerkster.
- Naima Dahmani en Rachida Ait Elcaïd - bewoners, leden van het wijkplatform.

- Olga Van de Vloed - schepen van welzijn (vanaf 2001 tot nu), bewoner/huisarts in Meulenberg.

Populierenwijk - Ham

- Eddy Luyckx - destijds schepen van sociale zaken en huisvesting, momenteel schepen van jeugd, sport, huisvesting en toerisme (SP.A).
- Eddy Verpoorten - jeugdconsulent gemeentelijke jeugddienst.
- Erik Mannaerts, wijkcommunicator KBM
- Rudi Bloemen - werkte van '97 tot 2000 in de wijk als jongerenvormingswerker vanuit Arktos.
- Vera Gielen, Marie-Claire Rombouts en Nancy Brouwers, bewoners-huurders, destijds actief in het wijkcomité.

Steenveld - Beringen

- Dimitri Dumont - diensthoofd wvd sociale ombudsdienst stad Beringen. Voordien SIF-coördinator (sedert 2000).
- Erik Mannaerts - Wijkcommunicator van de Kantonnale Bouwmaatschappij Beringen sedert 2000.
- Fatima Kislali - bewoner-eigenaar, actief in werkgroep wijkontwikkeling en buurtcomité.
- Godelieve Verhaegen - bewoner-huurder, actief in werkgroep wijkontwikkeling en buurtcomité.
- Guy Vanderlinden - Integratieambtenaar sinds 1991.
- Ludo Vrijs - jongerenwerker vanuit ARKTOS in de periode 1996-2004.
- Michel Tuerlinckx - was sociaal assistent bij OCMW Beringen in jaren '70 en '80. Vanaf '89 diensthoofd stedelijke Sociale Ombudsdienst. Momenteel afdelingshoofd wvd voor sociale ombudsdienst, integratiedienst, jeugddienst, sportdienst, cultuurdienst, bibliotheken.
- Patrick Moons - Buurtopbouwwerker in Steenveld sinds 1995 tot heden.
- Tony Vaes - wijkagent Steenveld sinds 2001.

Ter Hilst - Hasselt

- Dhr. Herbots - voorzitter Hasseltse Huisvestingsmaatschappij.
- Heidi Frederix - voormalig SIF-coördinator stad Hasselt.
- Hilde Wouters - voormalig SIF-coördinator OCMW Hasselt.
- Jef Lingier - opbouwwerker van 1998 tot en met 2001.
- Johnny Philtjens - zaakvoerder Hasseltse Huisvestingsmaatschappij.
- Liesbeth Smeyers - opbouwwerkster van 1995 tot 1998.
- Noël Desmet - bewoner en lid van het buurtcomité.

- Rosette Verheyen - stedelijk buurtwerk Ter Hilst.
- Toon Hermans - schepen van sociale zaken.

Winterslag - 2° en 4° Tuinwijk - Genk

- Alain Bielen - hoofd dienst huurderszaken en voordien hoofd sociale dienst bij CV Nieuw Dak
- Dirk Habils - wijkmanager in Winterslag in de periode 1995-2003. Momenteel diensthoofd wijkontwikkeling stad Genk.
- Eddy Wintmolders - opbouwwerker bij Stebo sinds 2003 tot heden.
- Frank Mulleners - zonechef politie Genk.
- Guy Hoeven - volgde Winterslag vanaf 1993 op als stafmedewerker van het PRIC. Was straathoekwerker in Winterslag in de periode 1995 - 2000. Nu coördinator van CMGJ.
- Jacques Germeaux - voormalig lid van het bewonerscomité, huisarts en nu ook gemeenteraadslid en senator VLD.
- Jef Gabriels - burgemeester van Genk van 1987 tot heden.
- Lorena Noë - opgegroeid in de 2° cité, woonde er tot midden jaren '90. Sinds '92 migrantenvrouwenwerkster.
- Maria Zangari - bewoner en lid van de buurtraad sinds '78.
- Peter Meeuwissen - buurtopbouwwerker in Winterslag van 1991 tot 1996. Nu educatief medewerker bij RIMO Limburg.
- Said Timouzar - bewoner, werkte als tiener mee in project van straathoekwerk, werkt nu bij CMGJ.
- Yves Grouwels - voorzitter van de buurtraad, huisarts en gemeenteraadslid SP.A